

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

NEDERLANDSE BEVOEGDHEID IN ECHTSCHEIDINGSZAKEN EN HET BELGISCH-NEDERLANDS VERDRAG VAN 28 MAART 1925

1. De Nederlandse Hoge Raad heeft op 1 november 1974 uitspraak gedaan in de zaak van een Nederlandse, in Nederland wonende vrouw, die tegen haar Belgische, in België wonende echtgenoot echtscheiding vorderde voor de Nederlandse rechter, daar waar zij, eiseres, haar woonplaats had¹. Daar de verweerder verstek liet gaan was de vraag aan de orde of de Nederlandse rechter in dit geval geacht mocht worden bevoegd te zijn, een vraag waarop de hoogste rechter bevestigend antwoordde, nadat de Rechtbank te Middelburg en het Hof te 's-Gravenhage er afwijzend over hadden beslist. In deze kwestie staan tegenover elkaar het nieuwe artikel 814 Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv.) en de bevoegdheidsbepalingen van het Nederlands-Belgisch Verdrag van 28 maart 1925, dat hiermee onder de aandacht wordt gebracht. Dit verdrag² was mede met andere bilaterale verdragen in belang teruggelopen ten gevolge van recente ontwikkelingen in het kader van de E.E.G. Op 1 februari 1973 is immers het tussen de lid-staten op 27 september 1968 gesloten verdrag m.b.t. bevoegdheid en exequatur van kracht

geworden³, dat niettemin voor een aanzienlijk toepassingsgebied de toestand onveranderd laat⁴.

2. De bevoegdheidsregeling voor de procedures n.a.v. het uiteengaan van echtgenoten heeft in Nederland opeenvolgende wijzigingen gekend. In 1921 werd in afwijking van de op het Haagse Echtscheidingsverdrag van 1902 gebaseerde regeling in artikel 262 (oud) B.W., de mogelijkheid ingebouwd om *tussen Nederlandse partijen* te dagvaarden voor de rechtbank van de alleen in Nederland wonende eiser — de overdaging dus, naar het *forum actoris*. Het ontwerp Meijers bracht hierin geen wijziging, "met het oog op de ervaring met Belgische echtgenoten"⁵. T.a.v. de in 1956 slechts in redactie ge-

³ Het Benelux bevoegdheids- en exequaturverdrag van 24 november 1961 verloor daarbij alle kansen op vankrachtwording. Als verfining van het Nederlands-Belgisch Verdrag van 1925 en met uitbreiding tot Luxemburg was dit goedgekeurd door de Kamer op 24 januari 1963 en door de Senaat op 4 april 1963. Zie de *Parlementaire Stukken, Kamer*, 1961-62, nr. 367; *Senaat*, 1962-63, nr. 161. Luxemburg ratificeerde niet.

Voor het E.E.G.-Executieverdrag, zie het Rapport over het Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Brussel, november 1972, geciteerd als *Rapport M.P. Jenard*.

⁴ Zie de artikelen 1, 55 en 56, 1e lid, Europees Executieverdrag. Bedoeld worden materies inzake staat en bekwaamheid van natuurlijke personen, het huwelijksgoederenrecht, testamenten of erfenissen, het faillissement, de akkoorden of soortgelijke procedures, de sociale zekerheid en de arbitrage.

⁵ *Ontwerp voor een Nieuw Burgerlijk Wetboek*, opgesteld door E.M. MEIJERS, Tekst Boek 1-4 en Toelichting, 's-Gravenhage, 1954, p. 90. Zie de artikelen 1.9.3.1 en 1.9.3.5.

¹ H.R., 1 november 1974, N.J., 1975, nr. 447, met conclusie van de advocaat-generaal mr. BERGER en noot van J.C.S.; zie de tekst verderop in dit nummer.

² Verdrag betreffende de territoriale rechterlijke bevoegdheid betreffende het faillissement en betreffende het gezag en de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen, van scheidsrechterlijke uitspraken en van authentieke akten; goedgekeurd voor België bij de Wet van 16 augustus 1926 (B.S., 17 juli 1929), voor Nederland bij de Wet van 18 mei 1929 (S. 1929, 250); in werking getreden op 1 september 1929.

wijzigde tekst, besliste de Hoge Raad dat het recht van overdaging niet gold tussen een Nederlandse partij en een buitenlander⁶. De instelling van het *forum actoris* tegen vreemden kwam er met de Invoeringswet Boek I van het nieuwe Burgerlijk Wetboek⁷, zodat we nu staan voor een art. 814 Rv. met de volgende inhoud :

1. Met betrekking tot echtscheiding, scheiding van tafel en bed en ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed komt aan de Nederlandse rechter rechtsmacht toe, indien bij de dagvaarding onderscheidenlijk ten tijde van de indiening van het inleidende verzoekschrift :

a. beide partijen Nederlanders zijn ; of

b. een der partijen sedert zes maanden woonplaats in Nederland heeft en het een gemeenschappelijk verzoek betreft ; of

c. hetzij de gedaagde sedert zes maanden, hetzij de eiser sedert twaalf maanden, of, indien hij Nederlander is, sedert zes maanden woonplaats in Nederland heeft.

2. Betreft het een gemeenschappelijk verzoek, dan is de rechtbank van de woonplaats van elk der partijen bevoegd. Betreft het een vordering van één der echtgenoten, dan is bevoegd de rechtbank van de woonplaats van de gedaagde of, indien alleen de eiser woonplaats in Nederland heeft, de rechtbank van die woonplaats. Heeft geen van beide partijen woonplaats in Nederland dan is de rechtbank te 's-Gravenhage bevoegd.

3. (Dit lid wijst de rechter bij wie reeds voorlopige voorzieningen gevraagd zijn, aan als bevoegd voor de vordering ten gronde. Volgens art. 825a Rv. is de eerstgenoemde rechter echter dezelfde als degene die voor de grond van de zaak aangevoerd zou zijn).

3. Het Nederlands-Belgisch Verdrag van 1925 (hierna : het Verdrag), dat op echtscheidingen toepasselijk blijft, wijst de rechtbank van de woonplaats van verweerder aan als bevoegd, "behoudens uitzonderingen en wijzigingen", en kent rechtsmacht toe aan het *forum actoris* bij ontbreken van elk verdrags- of intern forum.

In het arrest van 1 november 1974 bestempelt de Hoge Raad de Nederlandse wetsbepaling als een toelaatbare afwijking op de verdragsregeling. Dit betekent dat Belgische ingezetenen zich voortaan de instelling van het ongewone *forum actoris* moeten laten welgevalen. Dit heeft eveneens tot

gevolg dat een wachttijd gaande tot zes maanden zal moeten worden gerespecteerd bij het dagvaarden van de verweerder voor het forum van diens domicilie in Nederland.

Op de vraag naar de samenhang van het Verdrag en van bovengenoemde bepaling heeft de Hoge Raad een eerste gezaghebbend antwoord gegeven. In de hiernavolgende aanmerkingen zullen wij pogen aan te tonen dat zijn oordeel steunt op een kunstmatig aandoend onderscheid en dat het niet in harmonie is met het oorspronkelijk rapport van de gevolmachtigden van de verdragsluitende Staten, noch met de vroegere rechtspraak van de Hoge Raad zelf, noch met de rechtsleer op dit punt. Het instellen van het *forum actoris* is ons inziens niet toelaatbaar (deel I) ; maar hoe dan ook, het is onze stelling dat de Nederlandse wetgever niet van het Verdrag heeft willen afwijken (deel II). Onvermijdelijk moet in deze context dan ook het probleem ter sprake komen van de kansen op erkenning en exequatur in België, van echtscheidingen uitgesproken door een op grond van art. 814 Rv. bevoegde rechter — een materie door hetzelfde Verdrag geregeld.

I. Het bevoegdheidsmechanisme van het Nederlands-Belgisch Verdrag van 28 maart 1925

4. Het Verdrag beperkt zich in de eerste titel tot de bevoegdheid *ratione loci* (niet in titel II, die het exequaturforum *ratione materiae* aanwijst en alle uitspraken aanbelangt). In alle gevallen waarin een onderdaan van een der verdragsluitende staten als eiser of als verweerder optreedt voor een rechter van de andere staat, zijn de artikelen die de territoriale bevoegdheid toewijzen, van toepassing (art. 9). Van belang daarbij voor de hier besproken familierechtelijke aangelegenheid, zijn de artikelen 1 en 3.

Assimilatie

5. Het eerste middel bewerkt de gelijkschakeling van alle Nederlanders en Belgen voor de twee stelsels, waarbij in de gereguleerde materies onderling elk voordeel van nationaliteit vervalst. Op deze manier vallen zij niet "als eiser of als verweerder, op grond van de vreemde nationaliteit onder de toepassing van de inzonderheid voor de vreemdelingen geldende bepalingen inzake bevoegdheid"⁸. Omgekeerd mag een Belg of Nederlander

⁶ H.R., 24 januari 1958, N.J., 1960, 68 en H.R., 29 november 1963, N.J., 1964, 489. Voor het vroegere assimilatieverbod t.a.v. Belgen, zie voetnoot 29.

⁷ Wet van 3 april 1969, S. 167, van kracht geworden op 1 januari 1970, ondertussen gewijzigd (art. 814 Rv. werd licht gewijzigd in redactie) door de Wet herziening Echtscheidingsrecht van 6 mei 1971, S. 290, in werking getreden op 1 oktober 1971.

⁸ Zie het Verslag van de gevolmachtigden van beide Staten ("authentiek commentaar"), bijlage bij de memorie van toelichting, *Parlementaire Stukken, Kamer*, 1925, nr. 103, p. 386 (388), hierna geciteerd als "gemeenschappelijk verslag". Zie eveneens het verslag namens de Commissie voor de Justitie

in het nabuurland als eiser de prerogatieven ten nadele van "buitenstaanders" benutten.

Forum rei of forum actoris

6. In artikel 3 van het Verdrag⁹, zo schreven de gevolmachtigde experts, "wordt de meest gemeenschappelijke regel inzake bevoegdheid uitgedrukt; het is de meest algemene regel, nl. die van het "*forum domicili*"¹⁰. Deze stelregel is ongetwijfeld een van de hoofdverwezenlijkingen van het Verdrag. Samen met het bij art. 4 volwaardig gehonoreerde *forum contractus* (hier niet verder ter discussie), vormt deze de spil van de competentieregeling. Hij is overgenomen uit het Frans-Belgisch Verdrag van 8 juli 1899. Het belang van deze bepaling is "dat het België en Nederland als het ware maakt tot één *territoire*. Een Belg die krachtens art. 126 (2e lid) Rv. hier te lande voor de rechter van zijn verblijfplaats zou kunnen worden gedagvaard, ook al had hij woonplaats in België, zal voortaan in België moeten worden gedagvaard. De regel (...) geldt algemeen, dus ook op het gebied van het familierecht"¹¹.

Het tweede lid van art. 3 installeert dan weer bevoegdheid voor het *forum actoris* — maar "slechts binnen enge grenzen beperkt"¹² (zie nr. 8).

Eenzijdige afwijking toegestaan

7. De ongelukkige aanhef van art. 3 ertoe strekkende uitzonderingen en wijzigingen toe te staan, werd welbewust neergeschreven (gemeenschappelijk verslag, p. 388). Een ander geluid is hoorbaar in de commentaar bij art. 10 Verdrag, dat afrekent met resterende lacunes. Met weinig nut tenslotte. De vrijheid van iedere staat wordt er "beperkt" genoemd. Gemeenschappelijke bevoegdheidsregelen

en de burgerlijke en strafrechtelijke Wetgeving, uitgebracht door de heer DE WINDE, *Parl. Stukken, Kamer, 1925-1926*, nr. 336, p. 1628, hierna geciteerd als "verslag DE WINDE".

⁹ Art. 3:

1. Behoudens de uitzonderingen en wijzigingen, vastgesteld of alsnog vast te stellen in een van beide nationale wetgevingen, of in de internationale verdragen, zal de verweerder worden gedagvaard voor den rechter van zijn woonplaats in Nederland of in België of, bij ontbreken van een zodanige woonplaats, voor den rechter van zijne verblijfplaats in Nederland of in België.

2. In Nederland kan de verweerder worden gedagvaard voor den rechter van den eischer, indien er krachtens de wetten der beide landen, van het onderhavige verdrag of van internationale verdragen, door Nederland gesloten, geen enkele andere bevoegde rechter bestaat. (...) (idem voor België).

¹⁰ Wordt eveneens aangeduid op grond van het adagium "Actor sequitur *forum rei*".

¹¹ Zie de Nederlandse Memorie van Toelichting bij de goedkeuringswet, geciteerd door de adv.-gen. BERGER, *N.J.*, 1975, 447, p. 1386.

¹² J.H.P. BELLEFROID, *Toelichting bij het Belgisch-Nederlands Verdrag*, Nijmegen, 1931, p. 29.

zouden de bovenhand houden boven de nationale wet, die ophield van toepassing te zijn (p. 390). Maar de verdragstekst is duidelijk, zodat de optie van Bellefroid¹³ voor wederzijdse vrijheid, acceptabel voorkomt. Anderzijds is en blijft de eenzijdige afwijking een negatie van de gemeenschappelijke afspraken, zodat mijns inziens, onder meer met steun van de bovenvermelde commentaar, met betrekking tot regelen van uitsluitende bevoegdheid enige reserve geboden blijft.

Art. 26 zegt hierover wel dat wijzigingen van de eigen bevoegdheid *rationi loci* onverwijld aan elkaar moeten worden medegedeeld. Men kan hieraan waarschijnlijk niet meer dan een informatief karakter geven. Er wordt in geen bijzondere techniek van neerlegging of raadpleging voorzien. Indien deze bekendmaking al niet een voorwaarde is voor de exceptie als vermeld in art. 3 aanhef, dan bestaat als rem op de uitholling van het Verdrag enkel nog de soepele eenzijdige opzeggingsmogelijkheid (art. 28, 4°), hier zowat een "escape clause".

Het forum actoris geweerd of geduld?

8. In dit bestek past nog de belangrijke vraag naar de samenhang van art. 3, aanhef, en 2e lid. Aangenomen dat eenzijdige afwijkingen van het *forum domicili* toegelaten zijn, dan door het tweede lid niet in elk geval het *forum actoris* teruggedrongen? Is bij dit van het eerste lid gescheiden principe, de vrijheid van de Verdragsstaten niet afgelegd?¹⁴

De opstellers lieten geen twijfel bestaan dat het *forum* van de eiser beoogde een bevoegdheidsvacuüm uit te sluiten. Rekening houdend met de eigen interne competentieregelen, met andere verdragen en met dit verdrag zelf, treedt de rechtbank van de eiser aan als zeer *subsidiair forum*. Het Hof te 's-Gravenhage had dit correct gesteld in het arrest dat door de beslissing van de Hoge Raad wordt vernietigd.

9. De Hoge Raad, net zo goed van de subsidiariteit van deze regel overtuigd, is echter van mening dat "dit tweede lid *niet* de strekking heeft voor alle omstandigheden behalve de daargenoemde de rechter van de woonplaats van de eiser uit te sluiten, maar niet anders doet dan deze rechter onder de in dit lid genoemde omstandigheden aanwijzen"¹⁵.

¹³ *Ibidem*, p. 27.

¹⁴ Art. 3 werd opgenomen in het ontwerp van Benelux-executieverdrag van 24 november 1961 (zie voetnoot 3). De stukken zijn summier op dit punt, en komen overigens als historische bronnen voor het Verdrag van 1925 niet in aanmerking.

¹⁵ *N.J.*, 1975, 447, p. 1395. Hier wordt steun gezocht bij het in 1957 opgestelde verslag van de Benelux-studiecom-

Uit het standpunt van de Hoge Raad is dus de opheffing en elke afwijking van het algemene verdragsforum (*domicilii*) gewettigd. Deze visie die voor Nederland door de niet geringsten voorgestaan wordt, zet tussen onze landen de deur open voor de wederinvoering van het *forum actoris* !

10. De meerderheidsopinie echter is deze, dat in de geest van de opstellers, enerzijds door de eenmaking van het territorium de *bestaande fora actoris* buiten effect werden gesteld (waaronder art. 53 van de Wet van 25 maart 1876, het huidige art. 638 Belg. Ger.W., uitdrukkelijk), en anderzijds vrij algemeen voor de uitschakeling van dit extra-ordinair forum werd geopteerd. In deze visie wordt overwicht gegeven aan het verdragsforum bij uitstek ; in die mate toch waarin het tweede lid als grendel fungeert. Bij eenzijdige wetswijziging — zoals door art. 814 Rv. — zou het *forum actoris* op de achtergrond blijven, aangezien het forum rei van het Verdrag voorhanden is en geen lacune ontstaat¹⁶.

Inderdaad is deze tweede opinie verkieslijk. Men kan ze staven met het gemeenschappelijk verslag dat termen aanwezig achtte "tot het beslist uitschakelen" van deze bevoegdheid van o.m. art. 126, lid 3, Ned. Rv. en van het huidige art. 638 Belg. Ger. W. Enkel het creëren van een vacuüm moest "volstrekt vermeden worden" (p. 389). Bovendien heeft de Nederlandse rechtspraak dit zo geïnterpreteerd¹⁷, onder stuwning van de Hoge Raad zelf¹⁸, krachtens welke het forum rei zoveel als binnen het raam van het Verdrag mogelijk is, moet worden gewaarborgd !

11. Hierna worden de bevoegdheidsconstructies van art. 126, lid 3, Rv. en art. 814 Rv. vanuit het Nederlandse recht benaderd. Men zal merken dat de rechtsleer, te zamen met de al geciteerde rechtspraak, in geen van beide een afwijking van het Nederlands-Belgisch Verdrag ziet. Omdat het verdragsrecht algemeen primeert heb ik hier een formele scheiding gemaakt. Er blijft, ter weerlegging van het standpunt van de Hoge Raad, nog te bewijzen dat art. 814 zich terdege als een huldiging van het *forum actoris* aanbiedt. Ten overvloed

(gezien de toelaatbaarheid, zijns inziens, van een *forum actoris*), heeft de Hoge Raad dit willen ontkennen door te wijzen op de aanwezigheid van andere criteria dan dat van de woonplaats van de eiser.

II. De internationale bevoegdheid van de Nederlandse rechter

12. In het Nederlandse internationaal-privaatrechtelijk procesrecht, waar de internationale bevoegdheid van de rechter historisch een projectie is van de interne relatieve competentieverdeling, is de vraag naar de verhouding tot het Verdrag van 1925 al vroeger aan bod gekomen. Men werd het eens over het feit dat art. 126, lid 3, Rv., betreffende de algemene betrekkelijke bevoegdheid, niet geldt in de relaties met België. De Hoge Raad had dit principe geëndosseerd en zal in het bewustzijn hiervan de categorieën van het nieuwe art. 814 inzake echtscheidingsbevoegdheid, van het *forum actoris* van art. 126 hebben willen onderscheiden. De twee bepalingen vertonen nochtans gelijkenissen.

13. Met artikel 814 Rv. lijkt het begrip "rechtsmacht" als "attributie van internationale jurisdictie" ingang te hebben gevonden. Lemaire¹⁹ onderscheidt dit begrip duidelijk van de interne bevoegdheidsverdeling. Voskuil waarschuwt tegen deze nieuwigheid, die terminologische verwarring schept (met een bestaand volkenrechtelijk begrip nl.), en overigens een overbodige en foutieve scheiding maakt tussen uitingen van hetzelfde fenomeen — de rechterlijke tussenkomst²⁰. Hoe dan ook, de vroegere interne competentieregeling voor echtscheidingen (art. 262 [oud] en 266 [oud] B.W.) bepaalde, zonder dat het met zoveel woorden werd gezegd, tegelijk de internationale "rechtsmacht" (zie nr. 2). Op dezelfde manier had de algemene relatieve competentieregel — art. 126 Rv. — internationale uitwerking.

Art. 126 Burgerlijke Rechtsvordering

14. Het tweede en derde lid van art. 126 bepalen dat wanneer de verweerder geen woonplaats in Nederland heeft, de rechter van zijn werkelijke verblijfplaats bevoegd is kennis te nemen van de vordering tegen hem, respectievelijk bij ontbreken van woon- en verblijfplaats van de verweerder in Ne-

missie voor het Verdrag van 24 november 1961. In 1964 besloot de Raad nog anders.

¹⁶ Als zodanig is art. 3, 2e lid, de benadrukking van art. 10 Verdrag, voor dit specifieke forum.

¹⁷ Rb. Alkmaar, 12 mei 1971, N.J., 1971, 360, i.v.m. art. 814 Rv. : "dat het geval, bedoeld in art. 3 van dat verdrag zich niet voordoet, nu gerekw. woonplaats in België heeft" en dat "art. 814, lid 2, Rv. evenmin als art. 126, 3, Rv. een uitzondering inhoudt als waarop art. 3, lid 1, van meer genoemd verdrag het oog heeft"; identiek, Rb. Middelburg, 22 augustus 1973 en bevestigend Hof 's-Gravenhage, 10 april 1974, vernietigd door het hier besproken arrest.

¹⁸ H.R., 24 april 1964, N.J., 1964, 265 ; R.W., 1963-64, 1990. Zie ook de noot van J.C.S. onder het hier besproken arrest.

¹⁹ W.L.G. LEMAIRE, *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, Leiden, 1968, pp. 294-295.

²⁰ C.C.A. VOSKUIL, "Het ontwerp voor een artikel 814 B. Rv. — een voorschrift dat in het Nederlandse recht misplaatst zou zijn", W.P.N.R., nrs. 4975 en 4976.

derland, de rechter van de woonplaats van de eiser. Deze bepalingen zijn in strijd met het forum rei dat door het Verdrag met België is verzekerd. Is deze bepaling dan een afwijking zoals het Verdrag toestaat?

Er wordt aangenomen van niet. Het artikel was van kracht toen het Verdrag dat ermee in contrast staat, ontstond. We hebben gezien dat het Belgische algemene forum actoris expliciet werd uitgesloten (art. 1, 2e lid); we zagen ook hoe subsidiair, art. 3, 2e lid, van het Verdrag het forum actoris rangschikt; en dat bovendien het gezaghebbende verslag art. 126, 3e lid, vermeldt, waar sprake is van het "beslist uitschakelen" van deze fora. De primauiteit van de zelfwerkende verdragen ("een ieder verbindende bepalingen") is in Nederland ook een uitgemaakte zaak (art. 66 Grondwet). In de geest van het Verdrag heeft de rechtsleer dan ook niet de handhaving van art. 126 tegen in België verblijvenden bepleit²¹.

De Hoge Raad heeft bovendien dit standpunt onderschreven in 1964 nog²², zeggende dat het beginsel van art. 126 Rv. eveneens het forum domicili is en dat het derde lid ervan, daarop een afwijking bepaalt, die zodoende niets verandert aan de toepassing van art. 3, 1e lid, Verdrag, dat voor de erin vermelde partijen het forum domicili *juist zoveel mogelijk* toepast.

Het tweede lid verwijst bij ontbreken van woonplaats van de verweerder in Nederland, naar de rechter van diens werkelijk verblijf. In de termen van het Verdrag wordt de woonplaats in het buurland daartussenin gevoegd.

Bevoegdheid in echtscheidingszaken — een nieuw criterium?

15. Er is nogal van gedachten gewisseld n.a.v. de invoering van art. 814 Rv. dat hierboven (nr. 3) wordt weergegeven²³. Men bemerkt daarbij dat geen

²¹ Zie o.m. J.A.H. COOPS-F.M. WESTEROUEN VAN MEETEN-C.B. REINHOLD, *Grondtrekken van het Nederlands Procesrecht*, Zwolle, 1966, p. 62, nt. 14; I.S. JOPPE, *De Nederlandse rechtspraak inzake huwelijk in het i.p.r. 1963-1972*, T.M.C. Asser Instituut, 1973, p. 27; H.U. JESSURUN D'OLIVEIRA, "Het slinken van het Belgisch-Nederlands verdrag van 1925", *N.J.B.*, 1975, 1369; M. WESER, *Convention communautaire sur la compétence judiciaire et l'exécution des décisions*, Brussel, 1975, pp. 117 (impliciet) en 454 (wat zacht geformuleerd); *idem*, "Les conflits de juridictions dans le cadre du Marché Commun. Difficultés et remèdes", *Rev. crit. d.i.p.*, 1959, 634.

²² H.R., 24 april 1964, *N.J.*, 1964, 265. Ook n.a.v. het opstellen van het Benelux-Executieverdrag werd dit bevestigd, a contrario, in de M.v.T. van wetsontwerp nr. 367, *Parlem. Stukken, Kamer* (zie voetnoot 3), p. 3.

²³ Zie o.m. E. FISCHER-KEULS, "Het ontwerp Invoeringswet Boek I nieuw B.W. (deel II)", *N.J.B.*, 1966, 138; J.G. SAUVEPLANNE, "De nieuwe ontwerp-regeling omtrent de rechtsmacht van de Nederlandse rechter in gedingen tot ontbinding van een huwelijk en tot scheiding van tafel en bed", *W.P.N.R.*, nr. 4901; W. SCHENK, "De echtscheidingsprocedure in het

bijzondere aandacht werd besteed aan de geprivilegieerde positie van België, en dat noch de M.v.T. noch het verslag van de Vaste Commissie voor Justitie, noch de M.v.A. van de minister van Justitie daarover uitspraak doen. Opvallend is dat met uitzondering van Voskuil alle auteurs eerder oog hadden voor de bescherming van de Nederlandse partijen dan voor de harmonie tussen de Nederlandse en de vreemde rechtsorde.

Sauveplanne en de Winter worstelden wel met de moeilijkheden van de nog in ontwerp verkerende regeling, maar konden toch hun steun geven.

Bij gebrek aan enige aanwijzing in de wet of in de toelichtingen over de relatie tot de ingezetenen van België, heeft de Hoge Raad op 1 november 1974 moeten interpreteren.

Wel was bij de voorbereiding van het artikel op het element van "werkelijke verbondenheid" met de Nederlandse samenleving sterk de nadruk gelegd. Daaruit resulteerde misschien terecht de beslissing van de Raad, dat hier "naast het criterium van de woonplaats ook andere criteria zijn gesteld, wijzende op verbondenheid met de Nederlandse samenleving". Deze grond voor rechtsmacht zou dan een andere zijn dan het woonplaatscriterium in het Verdrag gehanteerd, en voorkomend in art. 126 Rv.

De advocaat-generaal Berger had in zijn conclusie een afwijking van het Verdrag voor mogelijk gehouden "alleen wanneer *niet* het woonplaatscriterium bepalend is", en dit geval hier niet onderkend. Hij dacht eerder aan b.v. het forum rei sitae voor onroerend goed. Dit standpunt ligt in de lijn van onze uiteenzetting over het forum actoris. In tweede instantie wordt hier onderstreept dat op een ander forum dan op dat van eisers woonplaats, geen bijzonder odium ligt en dat op dit terrein de toelaatbare afwijkingen kunnen ontstaan.

16. Art. 814 splitst de internationale "rechtsmacht" van de interne distributie van competentie, geregeld in lid 2. Dit tweede lid is gebouwd op een zelfde stramien als art. 126, leden 1 tot 3, Rv. Het nieuwe begrip "woonplaats" houdt nu immers subsidiair de verblijfplaats in, zodat we de hiërarchie van woonplaats van verweerder, verblijfplaats van verweerder en woonplaats van eiser krijgen. De "rechtsmacht" wordt daarentegen in het eerste lid verleend,

onder a., wanneer beide echtgenoten wier huwelijk ontbonden wordt de Nederlandse nationaliteit bezitten²⁴,

ontwerp Invoeringswet Boek I nieuw B.W.", *N.J.B.*, 1966, 206; M.I. ROESSEL, "Echtscheidingsforum voor de Nederlandse vrouw", *N.J.B.*, 1967, 126; L.J. DE WINTER, "Rechtsmacht van de Nederlandse rechter in echtscheidingszaken", *W.P.N.R.*, nr. 4946; en C.C.A. VOSKUIL, o.c. voetnoot 20.

²⁴ Wordt niet beheerst door het Verdrag; zie nr. 4.

onder *b.*, wanneer een der partijen sedert zes maanden woonplaats heeft in Nederland en het een gemeenschappelijk verzoek betreft,

en onder *c.*, wanneer de gedaagde sedert zes maanden of de eiser sedert twaalf maanden woonplaats heeft in Nederland, verminderd tot zes maanden voor de eiser van Nederlandse nationaliteit.

De vermindering tot zes maanden in het woonplaatsvereiste voor de Nederlandse eiser werd hij het ontwerp van wet pas ingelast eind 1967. Daardoor kwam de minister tegemoet aan een gedeelte van de kritiek die was ontstaan.

17. De Hoge Raad heeft deze serrure in de bevoegdheden nauwgezet gerespecteerd en handelt consequent over het 1e lid. De in dat lid verleende rechtsmacht, gebaseerd op de bijkomende voorwaarde van een zekere verbondenheid met de Nederlandse samenleving, onderscheidt zich van die welke gebaseerd is op het criterium van de woonplaats van het Verdrag, aldus de Hoge Raad. Een verbondenheid die nochtans ontstaat door het wonen in Nederland — wonen dat als criterium onvalabel blijft tot als het ware een duurzaamheidstest werd ondergaan.

Eigenlijk is aan het domiciliëcriterium enkel een kalendercriterium ("deze merkwaardige termijn" — Roessel) toegevoegd, hetgeen gewoon *een strenger woonplaatscriterium* oplevert. Voskuil spreekt van domiciliëbepalende termijnen. Het doel ervan is het echtscheidingstoerisme voor rijk en arm te bemoeilijken. In de vergelijking tussen de artikelen 126 en 814 mag men stellen dat de algemene relatieve competentie met werking op internationaal vlak (hier art. 126, 2e en 3e lid), lichter toegang tot de Nederlandse rechter verleent. Nu men in het 2e lid van art. 814 tot eenvormigheid ermee kwam wat de interne attributie betreft, heeft men gevreesd dat de werking ervan buiten de landsgrenzen een te groot aantal internationale vorderingen zou uitlokken. Men heeft dan maar voor het forum actoris en zelfs voor het forum domicili (!)²⁵ een obstakel gebouwd.

Deze beperking mag dan al een uiting zijn van de zorg van de Nederlandse wetgever om bij de verlening van het voordeel van het forum actoris de bijkomende restrictie van enige "verbondenheid" te hanteren; wijzelf zien echter niet in hoe in relatie tot art. 126 Rv. enige nieuwigheid wordt ingevoerd voor hen die zich langer dan twaalf maanden in Nederland bevinden of bevonden. En wat vroeger algemeen onduldbaar was tussen de verdragsstaten (nr. 14) wordt niet plots aannemelijk nu Nederland zelf accentueert dat dit vooral bij

korte verblijfperiodes nogal zijn scherpe kanten kan hebben.

Overigens moet men willen zien dat deze maatregel ter beperking van het echtscheidingstoerisme thuishoort bij wat men elders noemt "the docket" of sluisdeur tot de rechtstoegang. De werking ervan is dezelfde als van voorschriften inzake de financiële minima van vorderingen die tot de absolute competentieverdeling behoren. In essentie vermindert een dergelijke beperking niet rechtstreeks de territoriale implicaties van de bevoegdheidsverdeling²⁶ en is er tussen partijen nog net zo goed sprake van een onttrekking aan de gewone rechter, met alle zwaarigheden van dien op het zuiver procesrechtelijke terrein, als verplaatsing en, zeker in internationaal perspectief, vervreemding van zijn rechter²⁷.

18. We mogen niet verhehlen dat ten opzichte van de vroegere regeling die speciaal voor echtscheidingen en scheidingen van tafel en bed gold, de invoering van art. 814 *een verruiming van rechtsmacht* met zich bracht. Vroeger ontbrak inderdaad elk forum actoris wanneer slechts één of geen der echtgenoten Nederlander was. Minstens in de ogen van Sauveplanne strekt deze verruiming ertoe het *forum actoris* in te voeren.

Zoals wij hebben onderstreept blijft het nochtans iets onder de maat van art. 126, 3e lid, Rv. Lemaire had het bij de uitbreiding van de bevoegdheid hoofdzakelijk over de Nederlandse echtgenoten, op wie zich inderdaad de attentie van de wetgever concentreerde: "In dit geval (*tussen Nederlanders*) is de echtscheidingscompetentie van de Nederlandse rechter *niet van domiciliaire criteria afhankelijk*". En enkel in dit geval, dat zich aan de toepassing van het Verdrag onttrekt. De critici van het ontwerp en ook de Vaste Commissie voor Justitie van de Tweede Kamer, hadden voldoende duidelijk gemaakt dat men reeds door het bezit van de nationaliteit tot de samenleving behoorde. Om het "kwetsende" karakter van de tijdsbepaling te verminderen heeft de minister, in samenspraak met de Vaste Commissie, de *Nederlandse eiser* dan ook bevoordeeld, omdat dit in de lijn van de redenering lag. Hier is dan ook een "ander criterium", dat doorwerkt in art. 814, 1, c, dat

²⁶ "Het gaat hier om een territoriale aanknopings bij het verlenen van rechtsmacht", aldus DE WINTER, o.c. voetnoot 23, p. 172.

²⁷ P. MEYJES, in *Burgerlijke Rechtsvordering*, band 2 (Deventer, stand februari 1974 - suppl. 76), deel III, p. 264 n; H.S. DIJCK en E. LUKACS, *De Echtscheiding*, II, Commentaar op art. 814, p. 15 e.v.; op summier wijze ook I.S. JOPPE, o.c. voetnoot 21, p. 27 met verwijzing naar J.M. VAN DUNNÉ, in *Het Personeel Statuut*, 1967, p. 19; een even korte vermelding, maar instemmend met het arrest H.R., 1 november 1974, bij H.U. JESSURUN D'OLIVEIRA, o.c. voetnoot 21, p. 1370.

²⁵ Over deze beperking t.o.v. de vroegere regeling, zie FISCHER-KEULS, o.c. voetnoot 23, pp. 139-140.

een "gemitigeerd tijds criterium" is volgens Schultsz. Aanleiding tot mystificatie kan dit nauwelijks zijn, want het criterium waarvan sprake, is het aloude en bekende *nationaliteitscriterium*. En met het voordeel van nationaliteit heeft het Verdrag natuurlijk willen breken (nr. 5).

De ontleding van lid 1 van art. 814 wijst nu uit dat "de verbondenheid met de Nederlandse samenleving", voor zover geen gewoon woonplaatscriterium, een meer moderne verschijningsvorm is van de bevoordeling van eigen onderdanen, hetgeen als een stap achteruit bekritiseerd moet worden. Voor zover deze bepaling meer egalitaire pretenties bezit, gaat ze minder ver dan art. 126 Rv. bij de instelling van op het domicilie van eiser gebaseerde rechtsmacht, maar wordt er tussen België en Nederland niet aanvaardbaarder om.

19. Ter verdere ondersteuning van dit alles mogen wij twee werken aanhalen, waarin de auteurs de relatie van art. 814 met het Verdrag van 1925 onderzocht hebben, en eveneens tot ongewijzigde toepassing van het laatste besluiten, en dus tot eerbiediging van het forum rei²⁸.

20. Een enigszins synthetiserende beschouwing past nog in deze titel. Over het eerste lid heen dat rechtsmacht geeft, is tenslotte in lid 2 van art. 814 hetzelfde forum als van art. 126, 3e lid, bevoegd. Aan dit effect dat qua bevoegdheid wordt bewerkt, moeten we eigenlijk de wil van de wetgevers ten tijde van de bekrachtiging van het Verdrag toetsen. Het nauw verband dat historisch bestond tussen de interne relatieve competentie en de "rechtsmacht", bracht met zich dat de opstellers van het Verdrag zich niet uitspraken over het soort internationaal praeludium (art. 814, 1e lid) dat nu pas voor het uiteengaan van echtgenoten in werking treedt. Hun ratio was de primauteit van het forum rei op dat van de eiser. Als we nu het door het nieuwe artikel bewerkte resultaat met een wat verouderde (?) theoretische bril bekijken, herkennen we dit onmiddellijk als excessief. Hierbij past wat Schultsz (J.C.S.) schrijft in een noot bij het besproken arrest: "Maar ook zie ik niet hoe de aanwijzing van de woonplaats van eiser kan pleiten voor het anders-dan-woonplaats-karakter van art. 814".

21. Hier zij nog opgemerkt dat, nu de Hoge Raad art. 814 Rv. niet ondergeschikt acht aan de competentieregeling van het Verdrag — een gezaghebbende interpretatie die tot nader order verwacht moet worden in Nederland te zullen prevaleren —

men de gevolgen van de assimilatie tussen Belgen en Nederlanders moet voor ogen houden. Indien deze verruiming van rechtsmacht ook niet is geneuveld onder art. 1, 2e lid, Verdrag (nationaliteitsvoordeel), dan mogen Belgische onderdanen als eiser een beroep doen op de verzachting van de termijn van lid 1, c. Inderdaad, toen de gelijkstelling werd ingeroepen onder art. 262, 2e lid (oud), B.W., kon de rechter dit afwijzen onder verwijzing naar art. 3, 2e lid, Verdrag²⁹. Nu deze bepaling is omzeild, zal o.i. zelfs het onbegrensd voordeel van 814, lid 1, a, voor Belgen openstaan. Een drukker wordend echtscheidingstoerisme tussen de zo sterk sociaal "verbonden" burens kan daarvan het gevolg zijn, en kan ook wel eens in het nadeel van de Nederlanders uitvallen.

Een toch nauwere verbondenheid

22. Het criterium van de "verbondenheid" met de Nederlandse samenleving komt recent ook voor in de rechtspraak inzake de echtscheiding zelf in het Nederlands I.P.R. Een associatie, bij de raadsheeren, met de verbondenheidsafweging die daar plaatsvindt is niet bij voorbaat uitgesloten.

Men wil het materiële recht waarnaar voor de verbreking van het huwelijk van partijen wordt verwezen, meer gefundeerd kiezen. De vroegere rechtspraak hield zich m.b.t. vreemde huwelijken aan een blinde toepassing van het plaatselijke recht in navolging van het Boon-Schmidt-arrest van de Hoge Raad van 13 december 1907. De laatste jaren werd deze strakke leer "van het tableau gevoerd"³⁰, maar ze herleefde bijna gelijktijdig in een getemperde vorm, waarbij voor vreemde echtparen die daadwerkelijk of "ten nauwste en in overwegende mate met de Nederlandse rechtssfeer verbonden zijn"³¹ de Nederlandse lex fori prevaleert. Zoals men weet is dit recht in een geheel nieuwe vorm om zo te zeggen ontdaan van het foutbegrip, en wordt de scheiding toegestaan in geval van duurzame ontwrichting van het huwelijksleven.

Uit het overzicht van Nederlandse rechtspraak inzake echtscheiding in het I.P.R. blijkt dat de nauwe verbondenheid hier vereist, erop gericht is binnen de rechterlijke beoordelingsvrijheid de werkelijke toestand van het echtpaar als richtsnoer te nemen. Daarbij wordt rekening gehouden met de

²⁹ Zie nr. 2 en voetnoot 6. Rb. Amsterdam, 13 november 1931, N.J., 1932, 1397; Rb. Tiel, 11 november 1932, W., 12585; Rb. Amsterdam, 10 maart 1938, N.J., 1938, 276; toen al anders: Rb. Arnhem, 23 juli 1949, N.J., 1950, 358.

³⁰ R. KOTTING, "Overzicht der Nederlandse rechtspraak inzake Echtscheiding in het i.p.r. (1970-medio 1972)", W.P. N.R., nr. 5283, p. 754, i.v.m. H.R., 23 februari 1973, N.J., 1973, 366, en vooral L.I. DE WINTER, *Overzicht der Nederlandse Rechtspraak inzake i.p.r. 1968-1969* (Asser-Instituut, 1972), Echtscheiding, p. 6 e.v.

³¹ Rb. Amsterdam, 29 januari 1970, N.J., 1970, 188.

²⁸ Rapport M.P. Jenard (zie voetnoot 3), p. 35, en de verwijzing aldaar.

verblijfplaats van de beide echtgenoten eerder dan met de nationaliteit, met hun inburgering in Nederland, en anderzijds met hun ontheemding uit de samenleving waartoe zij voordien behoorden. Het ogenblik dat de ontwrichtende feiten zich voordeden speelt ook een aanzienlijke rol.

Tot nog toe neemt men aan dat een termijn van zes of twaalf maanden niet zou volstaan om deze hechte maatschappelijke band te leggen. De in art. 814 toegekende rechtsmacht heeft dan wel haar materieelrechtelijke implicaties, toch wordt bij de toekenning ervan op grond van de tijdsriteria, niet meteen geprejudiceerd over de aanknopings zelf. De twee verbondenheden zijn verschillend. De norm van art. 814 is strikt wettelijk en gesloten van karakter, doet enkele "dadelijk en duidelijk onderkenbare criteria" aan de hand en steekt dus af bij de rechterlijke soevereiniteit inzake verwijzing. Ook in de opinies van Kotting en Sauveplanne³² mogen deze elementen niet aan elkaar worden gekoppeld.

Voorlopig dus loopt de bevoegdheidsaanmatiging van het forum van de eiser voor Belgische onderdanen niet uit op een onttrekking aan hun personeel statuut.

III. Exorbitante fora

23. Elk der Europese lid-staten kent aan zijn rechters een internationale bevoegdheid toe die voortvloeit uit een soort favoritisme voor onderdanen en/of ingezetenen, of minstens uit een niet verborgen argwaan voor de procesgang in den vreemde. Deze buitengewone rechtsmachten, waarvan de algemene bevoegdverklaring van de nationale rechter van de eiser de meest buitennissige is, krijgen in de literatuur de naam "exorbitante fora"³³. Op de kwestie hierboven kan een ander licht geworpen worden door een korte typering van de houding die tegenover het verschijnsel wordt aangenomen. De meest bekende exorbitante fora van de oorspronkelijke zes Europese lid-staten worden besproken in het werk van Weser, die m.b.t. Nederland artikel 814 Rv. niet vermeldt.

Men verlangt dat dit aspect van ongelijke behandeling minstens tussen de lid-staten wordt opgeheven, op grond van het discriminatieverbod in art. 7 van het Verdrag van Rome. De goede werking en het vrij verkeer van de gemeenschappelijke markt komen erdoor in het gedrang, o.m. doordat remmingen ontstaan tegenover de weder-

zijdse erkenning en tenuitvoerlegging van gerechtelijke beslissingen³⁴.

Een adequate remedie tegen die vormen van discriminatie is de expliciete uitschakeling ervan. Tussen de oorspronkelijke lid-staten is dit gebeurd in artikel 3, 2e lid, van het Verdrag van 27 september 1968. Hierbij figureert het Nederlandse art. 126, 3e lid, Rv. naast art. 127 Rv. Het algemeen privilege van nationaliteit van art. 127 is door de Hoge Raad tot een schaduw van de relatieve competentieregeling van art. 126 Rv. gemaakt en is dus "morsdood"³⁵. Het speciaal verbod hier, overigens ook parallel aan het Verdrag van 1925, heeft niettemin zijn nut, zoals we zien, wanneer het nationaliteitsvoordeel tussen enkele restricties op de criteria van art. 126 weer ingang vindt.

Moeten wij dan met art. 814 Rv. dat een samsmelting van de artt. 126 en 127 is, rekening houden, nu Nederland deze exorbitante rechtsmacht t.o.v. de lid-staten voor een ruim gebied heeft uitgeschakeld? Moet meer speciaal België veronderstellen dat Nederland heeft willen afwijken van een Verdrag waarvan de principes op Europees vlak doordringen?

IV. Erkenning en exequatur in België?

24. De erkenning en "exequaturering" van vonnissen van staat worden tussen België en Nederland nog steeds geregeld door de artikelen 11 tot en met 14 van het Verdrag van 1925. Het gemene recht is in deze dan ook niet van toepassing al nemen we redelijkerwijze aan dat aan deze uitspraken m.b.t. staat en bekwaamheid het gezag van rechterlijk gewijsde wordt verleend zonder voorafgaande rechterlijke tussenkomst. Ontwikkelingen in de rechtspraak mondden nl. uit in het cassatiearrest van 29 maart 1973³⁶, dat deze categorie beslissingen volwaardige erkenning schenkt (behalve voor daden van dwang op personen of tenuitvoerlegging op goederen), mits met eenvoudige toetsing onder de vijf-punten-controle van art. 570 Ger.W. Parallel hiermee zouden betrokkenen, zoals de ambtenaren van de burgerlijke stand, of de procureur des Konings, ook in verdragsmateries zoals deze, zelf hun controle mogen doen; en kan aldus, onder voorbehoud van een toekomstig rechtsgeding, een preciaire rechtserkenning de plano verkregen worden. De controle verloopt in dit geval over de vijf voorwaarden van art. 11, lid 1, Verdrag.

³² R. KOTTING, o.c. voetnoot 30, p. 753, met verwijzing naar SAUVEPLANNE.

³³ Zie o.m. M. WESER, *Convention communautaire*, o.c. voetnoot 21, p. 99, en ook Nederlandse auteurs als L.J. DE WINTER. Zie van laatstgenoemde "Excessive jurisdiction in private international law", *I.C.L.Q.*, 1968, 706.

³⁴ M. WESER, *Convention communautaire*, o.c. voetnoot 21, pp. 110-111; *idem*, "Les conflits", o.c. voetnoot 21, pp. 613 en 648.

³⁵ Zie de noot J.C.S. onder H.R., 1 november 1974, en H.R., 5 december 1940, N.J., 1941, 312.

³⁶ *Pas.*, 1973, I, 725; R.W., 1973-74, 29.

De eigenlijke gedwongen tenuitvoerlegging vereist het rechterlijk exequatur. Ook dit onderzoek loopt over de punten van art. 11, lid 1 (art. 12, lid 3, Verdrag).

25. Ons interesseert de voorwaarden 1° en 5° van art. 11, lid 1. Ten eerste mag de beslissing niets inhouden dat strijdig is met de (internationale) openbare orde. Onder 5° wordt de schending van de territoriale bevoegdheidsregels van het Verdrag zelf gesanctioneerd. In relatie tot het gemene recht (art. 10 van de Wet van 25 maart 1876 — huidig art. 570 Ger.W.) was dit deels een versoepeling — geen onderzoek van de zaak zelf — deels een verstrakking — punt 5 dat diè rechter afwees alleen bevoegd op grond van de nationaliteit van eiser, werd nu de sanctie op de dwingende bepalingen *ratione loci*. Buiten de overeengekomen bevoegdheidsvoorschriften is geen toetsing toegelaten³⁷. Het aldus expliciet onder lid 1, 5°, gegeven controlepunt, zal op grond van lid 3 van hetzelfde artikel, ambtshalve voor de geadieerde rechter moeten worden opgeworpen.

26. In de algemene erkenningstheorie met betrekking tot echtscheidingen³⁸, behoudt een conservatieve en wetsgebonden opvatting ruim de bovenhand³⁹ en wordt in elk geval, en eerder in versterkte mate bij meer inschikkelijke uitspraken⁴⁰, nadruk gelegd op het *ontmoedigen van "forum shopping"* en dus op controle van de internationale bevoegdheid van de vreemde rechter die de uitspraak gedaan heeft⁴¹. Ook in Nederland geldt dat er een verschuiving plaatsvindt naar het "in hoofdzaak aandacht besteden aan de *rechtsmacht* van de rechter die de beslissing heeft gewezen"⁴². Dàt is het belang van dit punt.

³⁷ Zie het "gemeenschappelijk verslag", p. 391.

³⁸ Het Haags Verdrag van 1 juni 1970 inzake erkenning van echtscheiding en scheiding van tafel en bed, werd nog niet ondertekend door België en trad nog niet in werking.

³⁹ Hof Brussel, 19 november 1955, vermeld in Cass., 4 oktober 1956, *Pas.*, 1957, I, 88, *R.C.J.B.*, 1957, 23, met noot van G. VAN HECKE (p. 33); Cass., 11 oktober 1957, *Pas.*, 1958, I, 122, *J.T.*, 1957, 618; Rb. Brussel, 23 augustus 1968, *J.T.*, 1969, 243; Rb. Antwerpen, 26 juni 1969, *R.W.*, 1969-70, 272; en zie de nuancering in Hof Brussel, 12 maart 1974, *R.W.*, 1973-74, 2386; en de hervorming in hoger beroep van Rb. Brussel, 30 juni 1972 — tussen Belgen — gemeld door N. WATTÉ in een noot bij het vonnis, *J.T.*, 1973, 143.

⁴⁰ Hof Gent, 5 juni 1968, *R.W.*, 1968-69, 165; Rb. Brussel, 30 juni 1972, en Hof Brussel, 12 maart 1974, geciteerd in voetnoot 39.

⁴¹ De procureur-generaal GANSHOF VAN DER MEERSCH legt de nadruk op de nood aan verificatie van de internationale competentie en van regelmaat van procedure om de "véritable commerce organisé dans certains Etats en ce qui concerne l'admission du divorce des étrangers" te ontmoedigen (concl. bij Cass., 29 maart 1973, *Pas.*, 1973, I, 732). Zie eveneens B. MARTIN-BOSLY en M. VERWILGHEN, "Le divorce en droit international privé belge à la lumière de la jurisprudence récente", *N.T.I.R.*, 1974, 51 (p. 66).

⁴² L.I. DE WINTER, o.c. voetnoot 30, pp. 8 en 25; Asser-Instituut, *Erkenning en tenuitvoerlegging van Vreemde Von-*

27. Als concrete toepassing in België, van art. 11, lid 1, 5°, Verdrag, kennen wij slechts het vonnis van Rb. Nijvel, 26 februari 1941⁴³, dat exequatur weigert aan een Nederlands echtscheidingsvonnis wegens inbreuk op de openbare orde en, "au surplus" omdat de eiser door veinzing woonplaats had gekozen in Nederland om aldaar rechtsmacht te vestigen (onder assimilatie t.a.v. art. 262, lid 1 (oud) B.W. ?) Daaraan is weinig leerzaams vast te knopen.

Het Frans-Belgisch Executieverdrag en het voorwerp van bevoegdheidscontrole

28. De genoemde vijf voorwaarden werden overgenomen uit art. 11 van het Frans-Belgische Verdrag van 8 juli 1899. Te dien aanzien is bekend welke strikte eerbied het hoogste Hof opeist voor de gezamenlijke bevoegdheidsregelen (in casu de afwijzing van art. 14 Fr. C. civ.)⁴⁴. In de termen van het arrest van 1904, wil art. 11, lid 1, 5°, dat de verdragsbevoegdheden ook ter bescherming en gelijkbehandeling van buitenstaanders, of onderdanen van derde landen (in casu een Engelse vennootschap gedagvaard in Frankrijk met toepassing van art. 14 C. civ.) werken. Het erkenningsbeleid dat in deze visie steunt op onderling vertrouwen en eenvormigheid van bevoegdheidsregelen, wordt dan voor alle uitspraken even strak gevoerd. Hierover werden op geëmotioneerde toon standpunten ingenomen⁴⁵.

Met kennis van deze problematiek, verwezen de gevolmachtigde experts in hun verslag naar het advies van professor Renault, dat in oppositie stond met het standpunt van het Hof van Cassatie m.b.t. de uitgestrektheid van het voorwerp van de bevoegdheidscontrole. Terecht wijzen zij op de veel bredere werking van de tweede titel van het Verdrag (art. 19), die niet zoals de eerste titel beperkt blijft tot de onderhorigen (art. 9)⁴⁶. Verslaggever De Winde heeft namens de Belgische Commissie voor de Justitie, onder verwijzing naar het cas-

nissen in *vermogensrechtelijke zaken*, red. J.P. VERHEUL, 's-Gravenhage, 1969, nr. 28, p. 31.

⁴³ *La jurisprudence belge depuis le 10 mai 1940*, Band V (1943), p. 207.

⁴⁴ Cass., 1 juli 1904, *Pas.*, 1904, I, 293, met adviezen van M. RENAULT (contra, p. 296), ALBERIC ROLIN (p. 301) en M. DUPONT (p. 308) en eensluidende conclusie van de proc.-gen. R. JANSSENS. Het vernietigde arrest van Hof Brussel, 24 november 1903, had hetzelfde resultaat bereikt.

⁴⁵ Zie de voorafgaande adviezen; verder M. WESER, *Traité Franco-Belge du 8 juillet 1899*, Brussel, s.d., pp. 48-49 en 288.

⁴⁶ Dezelfde interpretatie bij F. RIGAUX, "La reconnaissance et l'exécution des décisions judiciaires étrangères d'après le droit conventionnel en vigueur en Belgique", *N.T.I.R.*, 1964, pp. 262-264. Schrijver wijst op de lacune die daardoor open blijft.

satiearrest en zijn problematiek, verkeerdelijk aan het parlement voorgehouden dat de breedst denkbare werking was verleend aan de eerste titel (zijn verslag, pp. 1629 en 1631). De Nederlandse interpretatie ligt in de lijn van het gemeenschappelijk verdrag⁴⁷.

De internationale praktijk neigt echter vandaag de dag meer tot uitbreiding van de bevoegdheidscontrole tot onverschillig welke betrokken partij om zodoende exorbitante fora krachtdadig te bekampen, zoals het Hof van Cassatie dit in 1904 deed⁴⁸.

De inhoud van de controle — Een Belgische replek?

29. Met wat onder dit hoofdstuk al is gezegd moet voldoende geïllustreerd zijn hoe emfatisch, tot overdreven streng het Hof van Cassatie de hand houdt aan dit aspect van verdragstoepassing. Dichter bij ons, in 1971, onderstreepte het Hof hoe het de self-executing verdragsregelen boven de wet plaatst, zelfs tegen de Grondwet in⁴⁹. Dit wettigt al een sceptische houding m.b.t. de erkenningskansen van uitspraken door een op grond van art. 814 Ned. Rv. bevoegde rechtbank.

Het Hof van Beroep te Brussel deed in bovenvermelde zin uitspraak en hield de langere beroepstermijn van het nieuw Gerechtelijk Wetboek buiten de relaties met Nederland⁵⁰. Het van kracht gebleven en toepasselijke art. 14, lid 3, Ned.-Belg. Verdrag van 1925 (beroepstermijn inzake exequa-

tur) prevaleert, aldus het Hof, "overwegende dat noch de Grondwet *noch enige wettekst uitdrukkelijk gebiedt* de ingeroepen interne wet toe te passen wanneer zij op het besproken punt met de voorheen goedgekeurde en uitgevaardigde en nog steeds vigerende internationale verdragen niet overeenstemt". Bovendien is in de Belgische interne bevoegdheid inzake vorderingen tot echtscheiding en scheiding van tafel en bed een wetswijziging van eerder recente datum te signaleren. Bij art. 2 van de Wet van 30 april 1958⁵¹, werd art. 234 B.W., dat het forum van de woonplaats der echtgenoten aanwees, herschreven, en kreeg de rechter van de laatste echtelijke verblijfplaats bevoegdheid, samen met het forum domicili (zie het huidige art. 628, 1°, Ger. W.). Ook hier is er, in de termen van het Hof, geen twijfel over dat de normale grensoverschrijdende werking van dergelijke wetswijziging ontbreekt, t.a.v. een staat waarmee een verdrag vigeert.

30. Het spreekt vanzelf dat, aangezien art. 814 Ned. Rv. strijdig is met het Verdrag, waarvan het een fundamenteel principe aantast, de Belgische rechter niet de volle rechtskracht en evenmin de clause van tenuitvoerlegging zal kunnen verlenen. Hij zou handelen met miskenning van het Verdrag en van wat voor het eigen recht aan eerbied te dien aanzien wordt opgeëist. Een eventuele uitdrukkelijke wettekst van Nederlandse zijde, strekkende tot afwijking van de verdragsfora, had dan, bij de letter van het Verdrag, misschien een moeilijker rechtsvraag kunnen opwerpen; zij zou alleszins de vraag naar de handhaving van het Verdrag veel ondubbelzinniger op het niveau gehesen hebben van de wetgevende machten, waar zij thuishoort.

J. ERAUW
Assistent Internationaal
Privaatrecht (R.U.G.)

⁵¹ B.S., 10 mei 1958.

RECHTSPRAAK

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

1 NOVEMBER 1974

President : mr. Wiarda

Raden : mrs. van der Linde, Minkenhof, Drion en Köster

Advocaat-generaal : mr. Berger

Advocaat : mr. E.D. Vermeulen

Internationaal privaatrecht—Echtscheiding—Vordering van Nederlandse, in Nederland wonende vrouw tegen Belgische, in België wonende man—Rechtsmacht van de Nederlandse rechter—Nederlands-Belgisch Verdrag van 28 maart 1925.

Een Nederlandse, in Nederland wonende vrouw heeft voor de Nederlandse rechter een vordering tot echtscheiding ingesteld tegen haar Belgische, in België wonende

echtgenoot.

Met betrekking tot vorderingen tot echtscheiding kent art. 814, lid 1, Ned. Rv. aan de Nederlandse rechter rechtsmacht toe onder meer in het geval dat een eiser van Nederlandse nationaliteit sedert zes maanden in Nederland woont, terwijl in het tweede lid, voor het geval dat de gedaagde geen woonplaats in Nederland heeft, de rechter van de woonplaats van de eiser als bevoegd wordt aangewezen.

Aangenomen moet worden dat die bijzondere regeling een uitzondering oplevert als bedoeld in art. 3, eerste lid, van het Nederlands-Belgisch Verdrag van 28 maart 1925. Hieraan doet de bepaling van het tweede lid van dat artikel niet af.

D.V. t/ G.

Overwegende dat uit het bestreden arrest en de stukken van het geding blijkt :

dat eiseres tot cassatie — na te noemen de vrouw — bij exploit van 16 april 1973 de in Eeklo (België) wonende verweerder in cassatie — de man — heeft gedaagd voor de Arrondissements-Rechtbank te Middelburg en een vordering tot echtscheiding, subsidiair tot scheiding van tafel en bed heeft ingesteld, daartoe zakelijk onder meer stellende, dat partijen op 26 februari 1966 te Eeklo met elkander zijn gehuwd, dat de vrouw de Nederlandse nationaliteit bezit en reeds meer dan zes maanden in het rechtsgebied van de Rechtbank woonachtig is, dat de man de Belgische nationaliteit bezit en dat der partijen huwelijk duurzaam is ontworcht ; dat na tegen de man verleend verstek bij vonnis van 22 augustus 1973 de Rechtbank zich onbevoegd heeft verklaard van de vordering kennis te nemen, na daartoe in rechte te hebben overwogen :

"1. Blijkens de door de vrouw overgelegde stukken bezit de man de Belgische nationaliteit, terwijl hij volgens de dagvaarding in Eeklo (België) woonplaats heeft.

2. Bij de beantwoording van de vraag of de Rechtbank bevoegd is van de vordering van de vrouw kennis te nemen, dienen in aanmerking te worden genomen de bepalingen van het Verdrag op 28 maart 1925 te Brussel tussen Nederland en België gesloten, het Belgisch executieverdrag 1925.

3. Artikel 3 lid 1 van dit Verdrag stelt als hoofdregel voorop, dat de verweerder moet worden gedagvaard voor de rechter van zijn woonplaats in Nederland of België terwijl het tweede lid van dit artikel bepaalt dat de verweerder voor de rechter van de eiser kan worden gedagvaard, indien er geen enkele andere bevoegde rechter bestaat.

Aangezien de man volgens de dagvaarding woonplaats in België heeft, doet dit laatste geval zich niet voor.

4. Hieruit volgt dat de hierboven weergegeven hoofdregel van toepassing is, tenzij zich een uitzondering zou voordoen als bedoeld in de eerste zinsnede van artikel 3 lid 1 van het Verdrag.

5. Artikel 814, lid 2, tweede volzin, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevat niet anders dan een herhaling van het algemeen beginsel neergelegd in artikel 126 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. De verdragsluitende staten hebben kennelijk bedoeld de werking van artikel 126 lid 3 van het

Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering uit te sluiten voor het geval dat een in Nederland wonende onderdaan van een van beide staten een in België wonende onderdaan van een van die staten dagvaardt.

Artikel 814 lid 2 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering houdt derhalve evenmin als artikel 126 lid 3 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering een uitzondering in als waarop artikel 3 lid 1 van het Verdrag het oog heeft.

6. Uit het vorenoverwogene volgt dat de Rechtbank niet bevoegd is van de vordering van de vrouw kennis te nemen ;

dat de vrouw van gemeld vonnis in hoger beroep is gekomen bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage, hetwelk bij het bestreden arrest het vonnis waarvan beroep heeft bekrachtigd, na te hebben overwogen :

"1. De vrouw heeft als eerste grief aangevoerd, dat het tussen Nederland en België op 28 maart 1925 te Brussel gesloten verdrag — verder te noemen het Belgisch executieverdrag — waarop de Rechtbank een beroep doet, is vervangen door het op 1 februari 1973 in werking getreden Europees Executieverdrag. Dit laatste verdrag is echter blijkens artikel 1 niet van toepassing op de staat van natuurlijke personen. De in dit geding ingestelde hoofdvordering heeft hierop betrekking. Ingevolge artikel 56 lid 1 van laatstvermeld verdrag blijft het Belgisch executieverdrag van kracht ten aanzien van onderwerpen, waarop het Europese Executieverdrag niet van toepassing is. De grief kan de vrouw dus niet baten.

2. Vervolgens werpt de vrouw als grief op dat — zakelijk weergegeven — in artikel 814 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering alsnog een uitzondering en/of wijziging, als in artikel 3 van het Belgisch executieverdrag bedoeld, is vastgesteld op de bepaling in dat artikel omtrent de aanwijzing van de rechter, waar de verweerder in Nederland of België zal worden gedagvaard. Deze grief gaat evenmin op.

3. Blijkens de geschiedenis van de totstandkoming en de goedkeuring van het Belgisch executieverdrag kan de verweerder ingevolge artikel 3 lid 2 van dat verdrag uitsluitend voor de rechter van de eiser worden gedagvaard, indien er krachtens de wetten van België en Nederland, krachtens dat verdrag zelf of krachtens internationale verdragen, door Nederland gesloten, geen enkele andere bevoegde rechter bestaat. In het onderhavige geval kon de in België wonende man bij de rechter van zijn woonplaats worden gedagvaard ; dagvaarding voor de rechter van de vrouw was dus niet mogelijk.

4. Daaraan doet niet af, dat artikel 814 lid 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering aan de Nederlandse rechter met betrekking tot echtscheiding en scheiding van tafel en bed rechtsmacht toekent onder meer indien op het in die bepaling omschreven tijdstip de eiser, Nederlander zijnde, sedert zes maanden woonplaats heeft in Nederland en lid 2 van dat artikel in een geval als het onderhavige, waarin alleen de eiser woonplaats in Nederland heeft, alsdan de rechter van die woonplaats bevoegd verklaart. Toepassing van deze wettelijke voorschriften zou in het onderhavige geval niet verenigbaar zijn met de een ieder verbindende bepaling van vorenbedoeld artikel 3 lid 2 van het Belgisch executieverdrag ; die toepassing kan dus ingevolge artikel 66 van de Grondwet niet plaatsvinden.

5. Reeds vanwege evenvermelde onverenigbaarheid met artikel 3, lid 2 van het verdrag zijn de voorschriften van artikel 814 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zoals hierboven weergegeven, ook niet te beschouwen als uitzonderingen of wijzigingen als bedoeld in artikel 3, lid 1 van dat verdrag.

6. Het vonnis moet mitsdien worden bekrachtigd.” ; Overwegende dat de vrouw dit arrest bestrijdt met het navolgende middel van cassatie :

”I. Schending van het Nederlandse recht en/of verzuim van vormen, waarvan de niet-inachtneming uitdrukkelijk met nietigheid is bedreigd, ten aanzien waarvan zodanige nietigheid voortvloeit uit de aard van de niet in acht genomen vorm, doordat het Gerechtshof heeft overwogen als hierboven sub 3 en 4 weergegeven, zulks ten onrechte en in strijd met het Nederlandse recht en met name met artikel 3 van het tussen Nederland en België op 28 maart 1925 te Brussel gesloten verdrag (hierna te noemen het Nederlands-Belgisch executieverdrag), artikel 814 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en artikel 66 van de Grondwet ; omdat het Hof door te oordelen dat toepassing van artikel 814 lid 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in het onderhavige geval niet verenigbaar zou zijn met de een ieder verbindende bepaling van artikel 3 lid 1 van het Belgisch executieverdrag heeft miskend dat artikel 3 lid 1 van het Belgisch executieverdrag een competentieregeling geeft, welke slechts geldt behoudens de uitzonderingen en wijzigingen, vastgesteld of alsnog vast te stellen in één van beide nationale wetgevingen of in de internationale verdragen, zodat artikel 66 van de Grondwet in het onderhavige geval niet verhindert, dat artikel 814 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering toepasselijk is naast artikel 3 van het Belgisch executieverdrag nu in 1971 artikel 814 kracht van wet heeft gekregen ;

II. Schending van het Nederlandse recht en/of verzuim van vormen, waarvan de niet-inachtneming uitdrukkelijk met nietigheid is bedreigd of ten aanzien waarvan zodanige nietigheid voortvloeit uit de aard van de niet in acht genomen vorm, daar het Gerechtshof heeft overwogen als hierboven sub 3 weergegeven, zulks ten onrechte en in strijd met artikel 3 van het Nederlands-Belgisch executieverdrag, omdat artikel 3 lid 2 van dat verdrag volgens de memorie van toelichting slechts een zeer subsidiaire competentieregeling geeft. Indien er geen ander forum krachtens nationale wet, dit verdrag of enig ander verdrag bestaat, geeft artikel 3, lid 2 het forum aan en wel het forum actoris. Artikel 3 lid 2 van het verdrag geeft dus geen uitsluitende regeling.” ;

Met betrekking tot het middel van cassatie :

Overwegende dat het in deze betreft een Nederlandse, in Nederland wonende eiser, die een vordering tot echtscheiding heeft ingesteld tegen haar Belgische, in België wonende, echtgenoot, weshalve de vraag of de Nederlandse rechter bevoegd is mede moet worden getoetst aan het Verdrag op 28 maart 1925 gesloten te Brussel tussen Nederland en België betreffende de territoriale rechterlijke bevoegdheid, betreffende het gezag en de tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen, van scheidsrechterlijke uitspraken en van authentieke akten ;

Overwegende dat artikel 814 lid 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering met betrekking tot vor-

deringen tot echtscheiding aan de Nederlandse rechter rechtsmacht toekent onder meer in het geval dat een eiser van Nederlandse nationaliteit sedert zes maanden in Nederland woont, terwijl in het tweede lid, voor het geval dat de gedaagde geen woonplaats in Nederland heeft, de rechter van de woonplaats van de eiser als bevoegd wordt aangewezen ; dat derhalve voor de rechtsmacht van de Nederlandse rechter in deze materie naast het criterium van de woonplaats ook andere criteria zijn gesteld, wijzende op verbondenheid met de Nederlandse samenleving, in welke verbondenheid de wetgever grond heeft gezien tot het toekennen van rechtsmacht in deze aan de Nederlandse rechter ;

dat moet worden aangenomen dat de bijzondere regeling van de rechtsmacht met betrekking tot echtscheiding in artikel 814 lid 1 een uitzondering oplevert als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van genoemd Verdrag ; dat hieraan de bepaling van het tweede lid van dat artikel niet afdoet, daar dit tweede lid niet de strekking heeft voor alle omstandigheden behalve de daargenoemde de rechter van de woonplaats van de eiser uit te sluiten, maar niet anders doet dan deze rechter onder de in dit lid genoemde omstandigheden als bevoegd aanwijzen ;

dat hieruit volgt dat het middel in beide onderdelen gegrond is, het arrest moet worden vernietigd en verwijzing moet volgen ;

Vernietigt het arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage van 10 april 1974, gewezen tussen partijen ;

Verwijst de zaak naar dit Gerechtshof ten einde de zaak met inachtneming van deze uitspraak verder te behandelen en te beslissen ;

Compenseert de kosten op het beroep in cassatie gevallen tussen partijen, des dat ieder van partijen de eigen kosten zal dragen.

NOOT—Zie in dit nummer het artikel van J. Erauw.

RAAD VAN STATE

4e KAMER — 24 DECEMBER 1974

Voorzitter : de h. A Mast (rapporteur)

Staatsraden : de hh. P. Vermeulen en G. Baeteman

Eerste auditeur : de h. J. Hoeffler

Raad van State—Beroep tot nietigverklaring—Belang—Actueel—Terugslag van in de loop van het geding vastgesteld ontwerp-gewestplan—Kosten.

Het perceel waarvoor door het bestreden koninklijk besluit de bouwvergunning werd geweigerd, is door een in de loop van het geding vastgesteld ontwerp-gewestplan opgenomen in een natuurgebied, waar in de regel geen bouwvergunning mag worden gegeven.

Indien het bestreden koninklijk besluit werd vernietigd, zou de Koning, die opnieuw over de ingediende bouwvergunning moet beslissen, met toepassing van art. 2, § 2, van de Wet op de ruimtelijke ordening gebonden zijn door de gebiedende voorschriften van het voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan, welke zich tegen de bewilliging van de bouw aanvraag verzetten. Hieruit volgt

dat verzoeker van het bij de wet vereiste actueel belang niet laat blijken om de vernietiging van het bestreden koninklijk besluit te vorderen. Die exceptie moet ambtshalve worden opgeworpen.

Daar de niet-ontvankelijkheid van het beroep het gevolg is van verordenende voorschriften die na het instellen van het beroep door de tegenpartij werden vastgesteld, past het de kosten ten laste van de Staat te leggen.

G. Demeyer t/ Gemeente Oostduinkerke, Bestendige Deputatie Provincie West-Vlaanderen en Staatssecretaris voor Streekeconomie en voor Ruimtelijke Ordening en Huisvesting

Arrest nr. 16.795

Gezien het verzoekschrift ingediend op 26 november 1970 door Gilbert Demeyer ;

(...)

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van :

1) het besluit van 17 maart 1970 waarbij het college van burgemeester en schepenen der gemeente Oostduinkerke aan Gilbert Demeyer een bouwvergunning weigerde voor een perceel grond gelegen te Oostduinkerke aan de Victor Demeyerelaan,

2) het besluit van 25 juni 1970 waarbij de bestendige deputatie van de provincie West-Vlaanderen het beroep door Gilbert Demeyer ingesteld tegen voormeld besluit van het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Oostduinkerke van 17 maart 1970, ontvankelijk doch ongegrond verklaart,

3) het koninklijk besluit van 30 september 1970 waarbij het beroep ingesteld door Gilbert Demeyer tegen het weigeringsbesluit van het college van de gemeente Oostduinkerke van 17 maart 1970 verworpen wordt ;

Overwegende dat het beroep niet ontvankelijk is in zover het strekt tot vernietiging van de sub 1) en 2) bestreden besluiten, daar artikel 55 van de stedenbouwwet tegen die besluiten respectievelijk bij de deputatie en bij de Koning beroepen in uitzicht stelt en verzoeker die beroepen heeft ingesteld ;

Overwegende dat niet wordt betwist dat het perceel waarvoor door het bestreden koninklijk besluit de bouwvergunning werd geweigerd, door het bij ministerieel besluit van 28 december 1973 voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan "Veurne-Westkust", opgenomen is in een beschermd natuurgebied, meer bepaald in een duingebied, waar in de regel geen bouwvergunning mag worden gegeven ;

Overwegende dat indien het bestreden koninklijk besluit vernietigd werd, de Koning die opnieuw over de ingediende bouwaanvraag zou moeten beslissen, met toepassing van artikel 2, § 2, van de stedenbouwwet, gebonden zou zijn door de gebiedende voorschriften van het voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan, welke zich tegen de bevestiging van de bouwaanvraag verzetten ; dat hieruit volgt dat verzoeker van het bij de wet vereiste actueel belang niet laat blijken om de vernietiging van het bestreden koninklijk besluit te vorderen ; dat die exceptie ambtshalve moet worden opgeworpen ;

Overwegende dat verzoeker doet gelden dat het mi-

nisterieel besluit de goedgekeurde plannen van aanleg slechts voorlopig schorst ;

Overwegende dat weliswaar uit artikel 45, § 5, tweede lid, alsmede uit artikel 46, voorlaatste lid, van de stedenbouwwet blijkt dat het voorlopig goedgekeurd gewestplan vervalt, zo binnen drie jaar na de inwerkingtreding van het goedkeuringsbesluit het gewestplan geen bindende kracht heeft verkregen ; dat in die onderstelling de bouwaanvrager evenwel — met toepassing van de slotbepalingen van de artikelen 45 en 46 van de stedenbouwwet — zijn aanvraag opnieuw kan indienen ; dat de wetgever op die wijze de belangen waarop verzoeker zich beroept heeft gevrijwaard ;

Overwegende dat, daar de niet-ontvankelijkheid van het beroep het gevolg is van verordenende voorschriften die na het instellen van het beroep door de tegenpartij werden vastgesteld, het past de kosten ten laste te leggen van de Belgische Staat.

(Verwerping — kosten ten laste van de Belgische Staat).

NOOT—De terugslag van ontwerp-gewestplannen op het actueel belang van een verzoeker voor de Raad van State¹.

1. Het feitenverloop in deze zaak is vrij eenvoudig :

a. Op 17 maart 1970 weigert het College van Burgemeester en Schepenen van Oostduinkerke een bouwvergunning af te leveren aan de heer Demeyer.

b. Op 25 juni 1970 wordt zijn (administratief) beroep bij de Bestendige Deputatie niet ingewilligd.

c. Op 30 september 1970 wordt zijn (administratief) beroep bij de Koning verworpen.

d. Op 26 november 1970 stelt hij bij de Raad van State een (jurisdictioneel) beroep tot nietigverklaring van de onder a tot c genoemde besluiten in.

e. Het bij Ministerieel Besluit van 28 december 1973 voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan "Veurne-Westkust" wordt bij uittreksel gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 21 maart 1974 ; het perceel waarvoor de vergunning werd geweigerd, ligt in een beschermd natuurgebied.

f. Op 24 december 1974 beslist de Raad van State dat het beroep niet ontvankelijk is, omdat verzoeker van het bij de wet vereiste actueel belang niet laat blijken wegens de inwerkingtreding van het ontwerp-gewestplan, daar voor een perceel in een beschermd natuurgebied "in de regel geen bouwvergunning mag worden gegeven".

2. Overeenkomstig artikel 19 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State moet hij, die een beroep tot nietigverklaring van een administratieve rechtshandeling instelt, doen blijken van een belang.

Het belang moet zijn :

— *persoonlijk* ; het belang dat ieder geadmistreerde erbij heeft dat het bestuur zo efficiënt en goedkoop mogelijk zou worden gevoerd, is niet het voldoende, persoonlijk belang dat vereist is om een bestuurshandeling voor de Raad van State bij wijze van een annulatieberoep te kunnen bestrijden (Raad van State, 25 maart 1975, nr. 16.946, J. Vandermeer ; 22 mei 1974, nr. 16.439, Patrie) ; of *functioneel* ; een openbaar mandataris heeft belang bij het bestrijden van de beslissingen die genomen zijn met miskenning van zijn prerogatieven (o.m. Raad van State, 12 december 1963, nr. 10.332, Van Brussel ; 19 februari 1975, nr. 16.887, Schuermans, R.W., 1974-75, 2268).

— *zeker* ; zie o.m. Raad van State, 14 december 1973, nr. 16.165, Desmet ;

— *rechtstreeks* ; zie o.m. Raad van State, 14 oktober 1955, nr. 4610, v.z.w. Groupharma ;

¹ Dit arrest werd tijdens de academiejaren 1974-1975 en 1975-1976 in het college "Grondig administratief recht" (3e lic. rechten, K.U.Leuven) met de studenten besproken. Ik ben hen zeer dankbaar voor de stimulerende gedachtenwisseling.

— *wettig*; zie o.m. Raad van State, 12 mei 1960, nr. 7844, Bouveroux en Thonon; A. DE POVER, "Het wettige belang voor de Raad van State", T.B.P., 1956, 29;

— *actueel*.

In tegenstelling tot de Franse Conseil d'Etat, die een beroep ontvankelijk acht indien er een belang is hetzij op het ogenblik van het indienen van het verzoekschrift, hetzij op het ogenblik van de uitspraak, vergt de Belgische Raad van State dat het belang niet alleen bestaat bij het indienen van het verzoekschrift, maar ook nog steeds bij het uitspreken van het arrest (Raad van State, 10 mei 1968, nr. 12.950, Mauroit; A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, 5e uitg., 1973, p. 438, nr. 550; W. VAN ASSCHE, *Raad van State. Ontvankelijkheid der aanvragen en beroepen wat de persoon van de verzoeker betreft*, A.P.R., 1961, nr. 94; J. FALYS, *La recevabilité des recours en annulation des actes administratifs*, 1975, p. 151, nr. 177).

Het hier besproken arrest Demeyer ligt in het verlengde van vroegere arresten, waarbij werd geoordeeld dat een wijziging van de reglementering (of van de wetgeving) tot gevolg kan hebben dat het beroep tot nietigverklaring geen belang meer vertoont (zie o.m. Raad van State, 7 maart 1958, nr. 6119, Verbauwheide; 6 mei 1960, nr. 7837, Simon, T.B.P., 1960, 372-374, met advies J. HOEFFLER; 15 februari 1966, nr. 11.647, v.z.w. Nationaal Verbond van beroepsfoto's en detaillanten in foto-ciné-artikelen; 23 mei 1967, nr. 12.400, Rood; 26 februari 1971, nr. 14.559, Cordier en cons.).

Het arrest Demeyer is het eerste van een reeks arresten dat die regel toepast op de inwerkingtreding van ontwerp-gewestplannen; in dezelfde zin o.m. R.v.St., 11 maart 1975, nr. 16.924, Van Campenhout; 11 maart 1975, nr. 16.925, Cauwenbergh; 25 maart 1975, nr. 16.951, Gram; 30 april 1975, nr. 17.002, Koninklijke Automobielen Club van België; 23 september 1975, nr. 17.177, Wuyts; 18 november 1975, nr. 17.278, Sacré en cons.

3. Op het eerste gezicht biedt het besproken arrest geen aanleiding tot een specifieke bespreking. Bij nader toezien lijken enkele kritische beschouwingen evenwel niet ongepast.

Ten einde elk misverstand te voorkomen, zij vooraf beklamtoond dat niet wordt ingegaan op de merites van de zaak ten gronde. Op grond van de (onvolledige) gegevens in mijn bezit, ben ik geneigd te aanvaarden dat de bouwvergunning terecht werd geweigerd, en dat dus de Raad van State het beroep ten gronde had moeten afwijzen. De huidige annotatie blijft echter beperkt tot de vraag naar het actueel belang als ontvankelijkheidsvereiste.

4. De Raad van State werpt ambtshalve op dat het beroep niet ontvankelijk is geworden, omdat een eventuele vernietiging tot gevolg zou hebben dat de Koning opnieuw over de bouw aanvraag zou moeten beslissen, en hij, met toepassing van artikel 2, § 2, van de Wet op de ruimtelijke ordening, gebonden is door de gebiedende voorschriften van het voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan, die zich tegen de bewilling van de aanvraag verzetten.

Het is juist dat in geval van vernietiging van het bestreden koninklijk besluit, het de Koning toekomt over de bouw aanvraag te beslissen, daar het beroep tegen de beslissing van de bestendige deputatie rechtsgeldig bij hem aanhangig werd gemaakt (zie o.m. R.v.St., 18 november 1975, nr. 17.278, Sacré en cons.).

Maar zelfs in de hypothese dat de Koning, op grond van de voorschriften van het in de loop van de procedure voor de Raad van State in werking getreden ontwerp-gewestplan de bouw aanvraag zou moeten afwijzen — wat niet zeker is (zie nr. 5) — dan nog is het geenszins evident dat verzoeker bij de vernietiging van het bestreden koninklijk besluit geen belang meer zou hebben.

Integendeel. Een onrechtmatige bouwweigering kan aanleiding geven tot toekenning van schadeloosstelling ex art. 1382 B.W., door de burgerlijke rechtbanken. In elk geval behoudt verzoeker een actueel belang in de vaststelling van deze onrechtmatigheid door de Raad van State.

Het arrest Demeyer — en de sub nr. 2 vermelde arresten met identieke inhoud — miskent dit actueel belang. "In dit arrest heeft de Raad van State het begrip 'belang' te zeer verengd tot 'vooruitzicht van herstel in natura', zonder re-

kening te houden met het belang als 'vooruitzicht van compenserende schadevergoeding'".

De verwijzing naar het voorlopig karakter van het ontwerp-gewestplan doet aan de actualiteit van het belang, met name de vaststelling van de eventuele onrechtmatigheid van het weigeringsbesluit, niets af. Indien verzoeker over drie jaar toch een vergunning zou bekomen, heeft hij door het onrechtmatig weigeringsbesluit inmiddels schade geleden, al was het maar door de stijging van de bouwkosten. Verzoeker heeft dus alleszins een actueel belang bij een uitspraak ten gronde door de Raad van State.

Overigens is het arrest Demeyer in strijd met twee andere arresten van de Raad van State (7e Kamer).

In het arrest Töpper wordt aan het begrip "actueel belang" een ruimere betekenis toegekend: "De weerslag die de door de Raad van State in het eventuele vernietigingsarrest gedane vaststelling op een eventueel door de verzoeker ingestelde vordering tot schadeloosstelling kan hebben, geeft hem een voldoende rechtmatig belang om een uitspraak over zijn beroep na te streven" (Raad van State, 20 november 1974, nr. 16.725, R.W., 1974-75, 2025-2027).

Het arrest Copal en Fronquet behelst een identieke rede-

nering: "Overwegende dat het verzoekschrift strekt tot vernietiging van het besluit van 4 juni 1973 waarbij de burgemeester van de gemeente Gooik de aan de verzoekende partijen toebehorende woning gelegen in voornoemde gemeente, Klein Brusselstraat nr. 37, onbewoonbaar verklaart en verbod oplegt ze nog te huur te geven of te laten bewonen na het vertrek van de eigenaars;

"Overwegende dat verzoekster Marcelle Fronquet ter openbare terechtzitting heeft verklaard dat zij ingevolge de bestreden onbewoonbaarverklaring schade heeft ondergaan en dat zij, hoewel zij het goed verkocht heeft, wegens de door het bestreden besluit veroorzaakte schade, vergoeding van de gemeente zal vorderen;

"Overwegende dat hieruit volgt dat de verzoekende partijen nog steeds van het wettelijk vereiste belang doen blijken" (Raad van State, 29 oktober 1975, nr. 17.250).

Meer algemeen, wordt de juiste verhouding m.b.t. de ontvankelijkheid keurig verwoord in het recente arrest Van Horenbeke: "L'intérêt du requérant à attaquer un acte administratif ne peut s'apprécier en fonction de la suite qui serait réservée à un éventuel arrêt d'annulation de cet acte" (Raad van State, 3e kamer, 23 december 1975, nr. 17.343)⁸.

5. Overigens is de interne logica van het arrest Demeyer niet sluitend.

De Raad van State stelt zelf: "dat het perceel (...) door het bij ministerieel besluit van 28 december 1973 voorlopig vastgesteld ontwerp-gewestplan 'Veurne-Westhoek' opgenomen is in een beschermd natuurgebied, meer bepaald in een duingebied, waar in de regel geen bouwvergunning mag worden gegeven" (cursivering toegevoegd). Met toepassing van artikel 23 van het Koninklijk Besluit van 28 december 1972, zijn, bij wijze van uitzondering, bouwwerken, binnen bepaalde voorwaarden, ook in een natuurgebied mogelijk (zie ook art. 20 van dit koninklijk besluit). Een uitspraak over een bouw aanvraag vergt dus een concrete beoordeling ten gronde. Het komt de Raad van State niet toe zich hiervoor in de plaats te stellen van het bestuur. Het door de Raad van State aangevoerde argument is dan ook onvoldoende om tot de niet-ontvankelijkheid te besluiten.

6. Twee elementen dragen nog bij tot het onbehagen, dat het arrest Demeyer doet ontstaan.

Vooreerst bestaat er onverenigbaarheid tussen het arrest Demeyer en het voortreffelijke arrest nr. 16.354 van 9 april 1974 inzake Van Hollebeke (R.W., 1974-75, 1384-1386) waar-

² Uittreksel uit de *paper* van Paul Lemmens, stud. 3e lic. rechten, K.U.Leuven, 1975-1976.

³ Terloops zij ook gewezen op de zeer ruime interpretatie van het "belang" t.a.v. administratieve overheden, die in het arrest gemeente St.-Gillis bij Brussel wordt aangetroffen: "De bestuurlijke overheid, auteur van een beschikking, bewaart steeds ten minste een moreel belang de beschikking gehandhaafd te zien" (Raad van State, 23 juli 1974, nr. 16.588).

in met succes een onregelmatigheid in de beroepsprocedure bij de Koning werd ingeroepen, met name de schending van de hoorplicht opgelegd door art. 55, § 2, derde lid, van de Wet op de ruimtelijke ordening.

Het geval Van Hollebeke had eveneens betrekking op een perceel grond in een duinengebied te Oostduinkerke. En op 9 april 1974, datum van het arrest, was het ontwerp-gewestplan "Veurne-Westkust" ook reeds in werking getreden. Nochtans werpt de Raad van State in dit geval niet ambtshalve het middel van niet-ontvankelijkheid op, dat zou voortvloeien uit het verdwijnen van het actueel belang door de voorlopige vaststelling van het ontwerp-gewestplan. Waarom dan wel in het arrest Demeyer, waar het om dezelfde situatie gaat "zowel wat betreft de feiten als wat betreft de gevolgen die deze feiten hebben op het recht van de verzoekers"⁴?

Een laatste bedenking betreft de duur van het geding voor de Raad van State. *In casu* zijn meer dan vier jaren verlopen tussen het instellen van het beroep tot nietigverklaring en het uitspreken van het arrest. Indien de Raad van State binnen een redelijke termijn had beslist, zou de ingeroepen grond van niet-ontvankelijkheid nog niet hebben bestaan. Ter zake doet zich scherp het probleem voor van de behoorlijke — d.i. ook snelle — rechtsbedeling.

7. *Besluit.* — In een vorige noot heb ik beklemtoond op welke ingrijpende wijze de Raad van State de rechtsbescherming van het individu verruimt (R.W., 1975-76, 1450).

De kordate houding ten gunste van de rechtsbescherming verliest echter veel aan waarde, indien de ontvankelijkheidsvereisten op een overdreven strenge manier worden gehanteerd; met de ene hand wordt dan ontnomen wat de andere hand geeft.

Het is wenselijk dat de Raad van State zich in alle gevallen zou houden bij de reeds met instemming vermelde stelling van het arrest Van Horenbeke: het belang van verzoeker om een administratieve rechtshandeling aan te vechten mag niet worden beoordeeld in verband met het gevolg dat aan een eventueel arrest tot vernietiging van deze rechtshandeling zal worden gegeven.

L.P. Suetens

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

JEUGDKAMER — 2 MEI 1974

Voorzitter: de h. Lox

Advocaat-generaal: de h. De Cant

Advocaten: mrs. Van Houche, Raspe en Kluyskens

1. Jeugdbescherming—a) Geestesgestoorde minderjarige—b) Burgerlijke partij—Rechtstreekse dagvaarding—
2. Onrechtmatige daad—In medisch-pedagogisch instituut uitbestede minderjarige—Aansprakelijkheid—Van de ouders—Van het instituut.

1. a) *Het toepassingsgebied van de Wet van 8 april 1965 strekt zich uit tot alle minderjarigen beneden de leeftijd van achttien jaar op het ogenblik van de feiten, inzonderheid tot de geestesgestoorde en zwakzinnige minderjarigen.*

b) *Het is niet geoorloofd zich burgerlijke partij te stellen bij rechtstreekse dagvaarding voor de jeugdrechtsbank. Het komt alleen aan het openbaar ministerie toe te oordelen of het opportuun is een zaak op grond van art. 36, 4°, van de Wet van 8 april 1965 bij de jeugdrechtsbank aanhangig te maken.*

⁴ Uittreksel uit de *paper* van Philippe Thiery, stud. 3e lic. rechten, K.U.Leuven, 1974-1975; in dezelfde zin ook Martine van den Weghe.

Indien evenwel het openbaar ministerie het initiatief heeft genomen een minderjarige voor de jeugdrechtsbank te dagen of uit te nodigen, mag de benadeelde zich burgerlijke partij stellen en eventueel die meerderjarigen dagen die hij acht civielrechtelijk voor de minderjarige aansprakelijk te zijn, al heeft het openbaar ministerie een andere meerderjarige als aansprakelijk persoon gedagvaard of uitgenodigd.

2. *De vader, of eventueel de moeder, kan niet op grond van art. 1384 B.W. aansprakelijk worden verklaard voor hun minderjarig kind gedurende de tijd dat het overeenkomstig art. 37, 3°, van de Wet van 8 april 1965 bij derden is uitbestede.*

Ten deze heeft een in een medisch-pedagogisch instituut ondergebrachte minderjarige tijdens door een broeder in de tuin geleide werkzaamheden een andere minderjarige gedood. De broeder en het instituut kunnen niet op grond van de bepalingen van art. 1384 B.W. voor de daaruit voortgevloeide schade aansprakelijk worden gesteld, als blijkt dat, met inachtneming van de aard van de jongeren, alle nodige en redelijke voorzorgsmaatregelen werden genomen en de broeder het plotse gebeuren waardoor de schade werd veroorzaakt, niet heeft kunnen voorzien noch beletten.

M. t/ P. e.a.

(...)

Vordering ter bescherming van de minderjarige

Overwegende dat overeenkomstig artikel 36, 4°, van de Wet van 8 april 1965 — die hierin het toepassingsgebied van artikel 16 van de Wet van 15 mei 1912 verruimd heeft van 16 tot 18 jaar — dient te worden nagegaan of de minderjarige J.P. een als misdrijf omschreven feit gepleegd heeft;

Overwegende dat bewezen is, door de elementen van het dossier en door het onderzoek ter zitting van het hof gedaan, dat de in de oorspronkelijke dagvaarding omschreven feiten door de minderjarige J.P. op de persoon van J.G. gepleegd werden en dat de elementen bedoeld bij artikel 401, 1e lid, van het Strafwetboek aanwezig zijn;

Overwegende dat de slagen namelijk opzettelijk werden toegebracht in de zin van artikel 392 van het Strafwetboek;

Overwegende dat de minderjarige volgens het verslag van 4 april 1972 van dr. Stevens beschouwd moet worden als een oligofreen (grensgeval van imbecillitas en debilitas met I.Q. van 52) wyl hij door dr. Waegemans als een zwaar debiele jongen gekwalificeerd wordt (verslag van 25 april 1972);

Overwegende dat deze erge staat van zwakzinnigheid de wil niet uitsluit een daad te begaan; dat, indien het oogmerk te slaan en deze wil bij de zwakzinnige niet vrij zijn en voor hem, evenals voor andere minderjarigen beneden de 18 jaar, alle strafrechtelijke verantwoordelijkheid uitsluit, deze daad nochtans in de geest van de dader kan ontstaan, en zijn daad beïnvloed kan hebben, zoals ter zake wordt waargenomen door de omstandigheden waarin zij voltrokken werd (zie Cass., 10 december 1941, *Pas.*, I, 447, en R. Declercq, "L'interprétation des art. 13 à 16 de la loi du 15 mai 1912", *Ann. Dr. et Sc. Pol.*, nr. 44-45, 1951, bl. 168); dat hierdoor vast-

staat dat de minderjarige in casu werkelijk gehandeld heeft met het oogmerk het slachtoffer te slaan ;

Overwegende dat de minderjarige zich ook niet kan beroepen op de rechtvaardigingsgrond spruitende uit zijn geestestoestand, daar het toepassingsgebied van de Wet van 8 april 1965 zich uitbreidt over alle minderjarigen, beneden de 18 jaar op het ogenblik van de feiten, en namelijk ook over geestesgestoorde en zwakzinnige minderjarigen, daar artikel 43 van deze wet, evenals artikel 21 van de Wet van 15 mei 1912, voor deze minderjarigen in een gepaste maatregel, te weten de opname in een psychiatrische inrichting, voorziet (Pandectes, Trib.p.Enf., nr. 127 ; Nouvelles, Dr.Pén.Jeunes dél., nr. 179 ; Velge, Trib.p.Enf., bl. 53 ; Declercq, *op. cit.*, bl. 171 ; Pauly et Poelman, Enf. Inadaptée, nr. 162bis) ;

Overwegende dat in onderhavig geval zulke maatregel zich niet opdringt (zie verslag Dr. Waegemans van 25 april 1972) daar de minderjarige J.P. degelijk aangepast is aan het medisch-pedagogisch instituut St.-Juliaan te Gent waar hij, buiten een kort verblijf in de psychiatrische inrichting Sint-Kamilius te Bierbeek, sedert 1 juli 1968 vertoeft ; dat het behoort de minderjarige in deze instelling te handhaven ;

Overwegende dat er geen andere elementen van de zaak, en namelijk de gedraging van het slachtoffer, grond kunnen opleveren tot toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek ;

Overwegende dat het aandeel van tweede en derde gedaagde als onderhoudsplichtigen dient te worden vastgesteld zoals hierna bepaald ;

De burgerlijke aansprakelijkheid

Overwegende dat E.P. als burgerlijk aansprakelijk werd gedagvaard voor zijn minderjarige en niet geëmancipeerde zoon J.P., die, volgens het inlichtingsblad van 26 oktober 1971, bij hem is ingeschreven op de bevolkingsboeken van de gemeente T. ;

Overwegende dat nochtans vaststaat dat de minderjarige sedert 1967 door de Jeugdrechtbank te Leuven opeenvolgend toevertrouwd werd aan de echtgenoten C.-V., het Medisch-pedagogisch Centrum Cidar en het Medisch-pedagogisch Instituut Sint-Juliaan te Gent, alwaar hij op het ogenblik van de feiten vertoefde ;

Overwegende dat de vader en de moeder in principe alle rechten en verplichtingen behouden, die uit de ouderlijke macht stammen, wanneer een maatregel ten opzichte van hun minderjarig kind getroffen wordt overeenkomstig titel II, kapitel III, sectie 2 van de Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming ;

Overwegende dat de plaatsingsmaatregel bedoeld bij artikel 37, 3°, van deze wet — zoals in casu getroffen — van overheidswege de plaats oplegt waar de minderjarige voor een niet nader bepaalde periode, en hoogstens tot zijn meerderjarigheid, buiten zijn familiekring zal verblijven ;

Overwegende dat de minderjarige aldus aan de materiële hoede van zijn vader en moeder onttrokken wordt zodat dezen te zijnen opzichte hun opvoedings- en bewakingsplicht niet kunnen uitoefenen ; dat de vader (of de moeder in de gevallen bij artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek bedoeld) diensgevolge gedurende de plaatsing van hun minderjarige zoon voor hem niet burgerlijk aansprakelijk kunnen worden verklaard ;

Overwegende dat, bij dagvaarding van 22 november 1972, door gerechtsdeurwaarder Marijns te Gent, de V.Z.W.D. Sint-Juliaaninstituut gedagvaard werd om zich burgerlijk aansprakelijk te horen verklaren, overeenkomstig artikel 1384, 4e lid, voor haar leerling J.P. ;

Overwegende dat het, overeenkomstig artikel 46 van de Wet van 8 april 1965, niet geoorloofd is zich voor de jeugdrechtbank burgerlijke partij te stellen bij rechtstreekse dagvaarding ;

Overwegende dat de wetgever hierbij het doel nastreefde het openbaar ministerie alleen te laten beslissen, in het uitsluitend belang van de minderjarige, over de opportuniteit een zaak bij de jeugdrechtbank aanhangig te maken op grond van artikel 36, 4°, van voormelde wet (zie verslag de Riemaecker-Legot en Terwagne, doc. 637 [62-63], nr. 7, Kamer, zitting 27 oktober 1974, bl. 41 ; verslag Van Bogaert 153 [1964-65], Senaat, bl. 39 ; verslag de Riemaecker-Legot en Terwagne, Kamer, 25 maart 1965, bl. 5) ;

Overwegende dat deze eerste bepaling aangevuld wordt door de tweede alinea van artikel 47, die de vervolgingen door de openbare besturen ten aanzien van de minderjarigen insgelijks afhankelijk stelt van de beslissing van de procureur des Konings ;

Overwegende dat hieruit dient te worden afgeleid dat, waar het openbaar ministerie het initiatief heeft genomen de minderjarige voor de jeugdrechtbank te dagen of uit te nodigen, de burgerlijke partij zich vrij mag aanstellen zo de openbare vordering op artikel 36, 4°, van voormelde wet steunt ; dat haar dan ook, in dit geval en, in de perken van de vordering van het openbaar ministerie, het recht dient te worden toegekend haar rechten te vrijwaren en aldus die meerderjarigen te dagen, die zij acht burgerlijk aansprakelijk te zijn voor de minderjarige, al heeft het openbaar ministerie een andere persoon in deze hoedanigheid uitgenodigd of gedagvaard (Van Roye, *Manuel de la partie civile*, nr. 92), daar tegenover deze meerderjarigen de ratio legis van artikel 47 van de Wet van 8 april 1965 niet geldend is ;

Overwegende dat de feiten door de minderjarige gepleegd werden in de tuin van het Sint-Juliaaninstituut te Gent, gedurende het halftrimestrieel verlof ; dat blijkt dat er zes jongens aldaar werkzaam waren verdeeld in drie groepjes van twee, respectievelijk belast met het ziften van de bloemengrond, het rakelen en het vervoeren van de afval ;

Overwegende dat het slachtoffer G. rakelde en reeds tot orde werd geroepen omdat hij naar een andere plaats was gelopen ; dat de minderjarige J.P. met een makker een handkar bestuurde, die hij met afval naar de containers vervoerde ;

Overwegende dat broeder Scorpion over deze activiteiten toezicht uitoefende en zich, volgens de bij het dossier gevoegde plattegrond, op een plaats gesteld had vanwaar hij de verschillende jongens, die hij tewerkgesteld had, kon nagaan ; dat de feiten niet achter de muur, maar in zijn gezichtshoek gebeurden (verklaring Scorpion, st. 16) ; dat hij trouwens onmiddellijk na het gebeuren naar de plaats van het voorval toeliep, alwaar broeder Nico reeds was toegekomen ;

Overwegende dat één toezichthoudende broeder voor zes jongens voldoende was, rekening houdend met het

gemiddeld I.Q. van de bevolking van de instelling en met hun opvoedingsmoeilijkheden ;

Overwegende dat alle nuttige maatregelen getroffen werden om iedere jongen, volgens zijn bekwaamheid en naargelang zijn problemen, per koppel te werk te stellen ; dat het niet redelijk voorkomt te eisen dat deze debielen hetzij geheel de dag te zamen geparkeerd blijven — wat hun agressiviteit zou verhogen — hetzij door een groter aantal opvoeders in het oog worden gehouden ;

Overwegende dat geen uitzondering diende te worden opgelegd voor het slachtoffer, al was hij bemoeiziek en had hij een rusteloze natuur ; dat noch afzondering, noch een persoonlijk striktere bewaking voor hem dienend waren, daar dergelijke maatregelen regelrecht zouden indruisen tegen de socialisatie van deze debiele jongen waarbij een der hoofddoelen van zijn opvoeding in een dergelijke instelling zou tegengewerkt worden ;

Overwegende dat hieruit volgt dat de nodige en redelijke voorzorgsmaatregelen door broeder Scorpion getroffen waren ; dat hij het plots gebeuren niet kon voorzien, noch beletten al ware hij in de onmiddellijke omtrek van beide minderjarigen geweest ; dat het medisch-pedagogisch instituut Sint-Juliaan dientengevolge niet burgerlijk aansprakelijk gesteld kan worden voor de litigieuze feiten ;

De burgerlijke vordering

Overwegende dat de burgerlijke partij haar beroep gericht heeft tegen J.P., E.P., M.-L. C. en het Medisch-pedagogisch Instituut Sint-Juliaan, V.Z.W.D. ;

Overwegende dat burgerlijke partij P.M. in eigen naam een som van 75.000 fr. vordert en q.q. voor haar kinderen R., M. en V.G. een som van 50.000 fr. wegens morele schade ;

Overwegende dat uit de gegevens van het dossier blijkt dat het slachtoffer J.G. als intern vertoefde in het Sint-Juliaaninstituut ; dat hij deel uitmaakte van de kleine groep leerlingen, die in de instelling verbleven gedurende het halftrimestrieel verlof ; dat hieruit wordt afgeleid dat de contacten met moeder en zusjes onregelmatig waren, zodat de morele schade van de moeder dient te worden beperkt op 25.000 fr. en die van ieder van de zusjes op 8.000 fr. ;

Overwegende dat de jeugdgerechten, bij vordering gebaseerd op artikel 36, 4°, van de Wet van 8 april 1965, slechts bevoegd zijn te oordelen over de burgerlijke verantwoordelijkheid gebaseerd op de persoonlijke fout van de minderjarige, met uitsluiting van alle andere vordering, zoals die welke gebaseerd is op een gebeurlijke gebrekkige of ondoelmatige verzorging van het slachtoffer, die slechts een persoonlijke fout van de burgerlijke aansprakelijke zou kunnen uitmaken ;

Overwegende dat E.P. en het Medisch-pedagogisch Instituut Sint-Juliaan te Gent, wegens de boven vermelde motieven niet aansprakelijk zijn voor de schade veroorzaakt door de minderjarige J.P. ;

Overwegende dat M.-L. C., door het openbaar ministerie in hoedanigheid van onderhoudsplichtige gedagvaard, ingevolge geen enkele wetsbepaling met de minderjarige solidair medeveroordeeld kan worden tot het betalen van de door de burgerlijke partij gevorderde sommen ;

Overwegende dat de rechtbanken, die uitspraak doen

over de vergoeding van een schade aan een minderjarige veroorzaakt, de voorwaarden van aanwending van de verschuldigde geldsommen mogen bepalen in de gevallen bedoeld bij lid 3 van artikel 389 van het Burgerlijk Wetboek ;

Overwegende dat, rekening houdend met de inlichtingen vervat in het proces-verbaal nr. 1290 van 24 februari 1971 bevattende het onderhoor van E.V.D., directeur van het Sint-Juliaaninstituut, gevreesd kan worden dat de geldsommen die de minderjarige kinderen worden toegekend wegens zedelijke schade, niet in hun belang zullen worden gebruikt ; dat de aanwending van deze verschuldigde geldsommen zal geschieden zoals hierna bepaald ;

Om die redenen,

Het Hof, (...)

Ontvangt de hogere beroepen en er recht op doende :
Doet het bestreden vonnis te niet en opnieuw wijzen-
de :

Vordering ter bescherming van de minderjarige

Verklaart bewezen de feiten in de oorspronkelijke dagvaarding als misdrijf omschreven ;

Beveelt dat de minderjarige, onder toezicht van een afgevaardigde bij de jeugdbescherming, zal uitbesteed blijven in het Sint-Juliaaninstituut, Stropkaai 38, te Gent, met het oog op zijn huisvesting, behandeling, opvoeding, onderrichting of beroepsopleiding ;

Veroordeelt de minderjarige tot de kosten van het geding.

Stelt vast dat noch de vader, E.P., noch de V.Z.W.D. Instituut St.-Juliaan aansprakelijk zijn overeenkomstig artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek voor de minderjarige en stelt ze desbetreffend buiten zake ;

Bepaalt de bijdrage in de onderhouds-, opvoedings- en behandelingskosten die voortvloeien uit de genomen maatregelen, buiten de 2/3 der kinderbijslagen, op nul frank ten laste van de minderjarige, van zijn vader, E.P. en zijn moeder, M.-L. C.

Burgerlijke vordering

Verklaart de burgerlijke rechtsvordering ontvankelijk doch slechts gegrond ten overstaan van J.P. ;

Veroordeelt J.P. te betalen aan de burgerlijke partij R.M. als schadevergoeding de som van 25.000 frank in eigen naam en van 8.000 frank voor ieder van haar minderjarige kinderen, samen met hun moeder wonende, sommen verhoogd met de vergoedende interesten ;

Beveelt dat de som toekomende aan ieder van deze minderjarige kinderen op een individueel spaarboekje van de A.S.L.K. zal worden gestort en dat deze som tijdens hun minderjarigheid niet zal worden afgehaald zonder de uitdrukkelijke machtiging van de heer vrederechter van de plaats waar hun voogdij werd open verklaard ;

Wijst de eis der burgerlijke partij af als ongegrond in zover hij gericht is tegen E.P., M.-L. C. en het Medisch-pedagogisch Instituut Sint-Juliaan ;

Veroordeelt J.P. tot de kosten in beide aanleggen, uitgezonderd de kosten voorgeschoten voor de rechtstreekse dagvaarding van het Medisch-pedagogisch Instituut Sint-Juliaan te Gent ; laat deze laatste kosten aan de burgerlijke partij.

NOOT—Zie ook: M. ROZIE, "De bevoegdheid van de jeugdrechter brokkelt af! Of de Wet van 9 mei 1972", R.W., 1972-73, 1509; A. VANDEPLAS, "De strafrechtspleging volgens art 36bis van de Wet betreffende de jeugdbescherming", R.W., 1974-75, 2333, nr. 2.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

JEUGDKAMER — 27 JUNI 1975

Jeugdrechter in hoger beroep: de h. De Vocht

Advocaat-generaal: de h. Rigaux

Advocaten: mrs. Imler en Vermeylen

Adoptie en wettiging door adoptie—Vertegenwoordiging door de adopterende ouder—Adoptie door wettige ouder—Omzetting van wettiging door adoptie in adoptie tijdens homologatieprocedure.

De geadopteerde die de leeftijd van vijftien jaar niet heeft bereikt wordt geldig vertegenwoordigd door zijn ouder, die hem wenst te adopteren of te wettigen door adoptie.

Het is strijdig met het belang van de geadopteerde zijn statuut van wettig kind t.o.v. een van zijn ouders te vervangen door een juridisch minder gunstige rechtsverhouding tot die zelfde ouder, al is dit het statuut van door adoptie gewettigd kind.

De wettiging door adoptie kan in de loop van de homologatieprocedure omgezet worden in adoptie (art. 369 B.W.).

L.L. en V.M.J. t/ P.J. en P.B.

Aangaande de vertegenwoordiging van de kinderen

Overwegende dat geïntimeerden niet uitdrukkelijk afstand deden van het in hun conclusie in hoger beroep opgeworpen middel van nietigheid van de akten van wettiging door adoptie van 23 januari 1973 waarin de geadopteerde kinderen P.B. en P.F. vertegenwoordigd worden door hun wettige moeder — adoptante volgens dezelfde akten — V.M.J.;

dat dit middel van nietigheid steunt op een tegenstrijdigheid van belangen tussen de wettige moeder en de te adopteren kinderen;

Overwegende dat de tegenstrijdigheden van belangen ontkend wordt;

dat de artikelen 348, § 2, en 349 van het Burgerlijk Wetboek inderdaad bepalen dat de geadopteerden, die de leeftijd van 15 jaar niet bereikt hebben, geldig vertegenwoordigd kunnen worden door de persoon die geroepen is om toe te stemmen;

Aangaande de adoptie en de wettiging door adoptie door de moeder, tweede appellante

Overwegende dat het strijdig is met de belangen van de kinderen een statuut van wettig kind ten opzichte van hun wettige moeder, te vervangen door een juridisch minder gunstige rechtsverhouding;

dat de adoptie door de tweede echtgenoot van de wettige moeder in tweede huwelijk, zoals in casu door

eerste appellant, niets wijzigt aan de rechtsverhouding van wettige moeder tegenover haar wettige kinderen;

dat tweede appellante haar wil heeft uitgedrukt niet te wettigen door adoptie en niet te adopteren;

Ten gronde aangaande de adoptie door L. Lucien

Overwegende dat appellant L.L. zijn wil te kennen heeft gegeven de wettiging door adoptie waarvan hij de homologatie vorderde, te veranderen in adoptie;

dat het behoort hem hiervan akte te geven;

dat tweede appellante V.M.J. toestemt in deze adoptie én als echtgenote én in naam van haar wettige kinderen P.B. en P.F., de geadopteerden;

Overwegende dat ten aanzien van de opwerpingen en middelen voorgelegd door de tussenkomen partijen, die voor een groot deel zelf daarvan afgezien hebben in verklaringen ter zitting en in het belang van de kinderen tot verzoening wensen bij te dragen, gebleken is dat zij niet langer stand houden;

dat het na grondig onderzoek in meerdere zittingen duidelijk geworden is dat de adoptie gevraagd wordt in het uitsluitend belang van de te adopteren kinderen;

Overwegende dat deze adoptie op wettige redenen steunt en dat de andere door de wet gestelde voorwaarden vervuld zijn;

Om die redenen,

Het Hof (...)

Gehoord in raadkamer de heer advocaat-generaal E. Rigaux in zijn eensluidend advies;

Verklaart het hoger beroep gegrond, doet het bestreden vonnis te niet, opnieuw wijzende;

Verleent akte aan eerste appellant L.L. van zijn wilsuitdrukking om de oorspronkelijk gevraagde wettiging door adoptie te veranderen in adoptie;

Verleent akte aan tweede appellante V.M.J. van haar verklaring dat zij afstand doet van haar voornemen om te adopteren;

Zegt dat de wettiging door adoptie volgens akten van 23 januari 1975 verleden door de Vrederechter van het kanton Brasschaat waarvan de homologatie in deze rechtspleging gevorderd werd, veranderd wordt in adoptie;

Spreekt de adoptie uit (...)

Zegt dat de familienaam van de geadopteerde kinderen in de toekomst L. zal zijn, zonder toevoeging;

Beveelt de overschrijving van het beschikkend gedeelte van dit arrest overeenkomstig artikel 354 Burgerlijk Wetboek.

Legt de kosten van beide aanleggen ten laste van de Staat.

NOOT—Zie, betreffende de vertegenwoordiging van het kind door de adoptant: C. VAN MALDEREN, *Adoptie en wettiging door adoptie*, (A.P.R.), 1970, nrs. 221-222, Jeugdr. Gent, 14 mei 1970, R.W., 1970-71, 703; betreffende de adoptie of wettiging door adoptie van de eigen wettige kinderen: VAN MALDEREN, *op. cit.*, nrs. 121, 127, 134 en 478, J. DALCQ-DE POORTER, "Considérations sur l'application de la loi du 21 mars 1969", nr. 18, *Rev. Not. B.*, 1972, 274; betreffende de rechtsverhouding tussen de wettige moeder en haar kind dat door haar tweede echtgenoot wordt geadopteerd: Hof Brussel, 24 juni 1971, *Pas.*, 1971, II, 340, en *J.T.*, 1972, 152, Jeugdr. Antwerpen, 4 oktober 1971, R.W., 1971-72, 1319.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE HASSELT

1e KAMER — 14 APRIL 1975

Voorzitter : de h. Strauven

Rechters : de hh. Moens en Van Houcke

Advocaten : mrs. Segers en Vandeurzen.

Huwelijk—Verplichting tot bijdrage in de lasten van de huishouding—Inkomstendelegatie—Teniet gedaan in hoger beroep—Terugbetaling van het geïnde.

Als een vonnis, waarbij een van de echtgenoten zich door de vrederechter heeft doen machtigen om inkomsten van de andere te ontvangen, in hoger beroep teniet wordt gedaan en de echtgenoot die om de inkomsten-delegatie had verzocht, in hoger beroep wordt afgewezen, is de andere echtgenoot gerechtigd om de sommen die op grond van de delegatie reeds in ontvangst werden genomen, terug te vorderen.

G. A. t/ V. L.

I. Dame G., echtgenote V., stelt hoger beroep in tegen een vonnis van de heer Vrederechter te Beringen van 19 oktober 1973, dat haar eis verwierp ertoe strekkende een bepaald bedrag (geïncasseerd door haar echtgenoot in de uitvoering van een vonnis van 17 november 1972 van voornoemde heer vrederechter) te zien terugbetalen, vermeerderd met de interesten en de kosten.

In haar vonnis van 17 april 1973 deed deze rechtbank, in graad van hoger beroep, het vonnis van 17 november 1972 teniet en wees zij de eis van V. af, voor het geheel.

V. was door de vrederechter gemachtigd om een vierde van de werkloosheidsvergoeding, toegekend aan zijn echtgenote, rechtstreeks in ontvangst te nemen, als bijdrage in de kosten van het gezin, zoals bepaald bij artikel 218 B.W.

Deze rechtbank overwoog toen dat :

— waar partijen in feite gescheiden leefden, zulks in rechte nog niet betekende dat er geen gezin meer zou bestaan ;

— zo in feite de aanspraken van V. in principe grond konden zijn, in feite nochtans bleek dat de vergoeding die G. ontving, nog geen 6000 fr. per maand, terwijl V. van een betrekkelijke welstand genoot (met een inkomen van $\pm$ 25.000 fr. per maand) ;

— hij aldus gevoeglijk de kosten van het gedeelte van het gezin, waarvoor hij zorgt, met zijn inkomen kon dragen, zijn echtgenote voor haar eigen onderhoud zorgende ;

— ter zake aangenomen moest worden dat de werkloosheidsvergoeding, die G. kon genieten, na eigen werk te hebben gepresteerd, haar niet toeliet in de onkosten van het gezin voor meer tussen te komen dan voor haar eigen onderhoud.

In zijn vonnis van 19 oktober 1973 overwoog de eerste rechter dat :

a) G. om haar vordering te doen slagen geen andere rechtsgronden aanhaalde dan dat zij vroeger ten onrechte in eerste aanleg veroordeeld werd, en dat de man ten onrechte aanspraak maakte op onderhoudsgeld en dit ontving zonder er recht op te hebben ;

b) deze twee beweringen niet met de werkelijkheid overeenstemden, daar G. niet tot betaling werd veroordeeld en haar echtgenoot ook geen onderhoudsgeld gevorderd heeft, de echtgenoot alleen machtiging bekomen hebbende bij toepassing van artikel 218 B.W. om in de plaats van G. een vierde van haar werklozensteun in ontvangst te nemen, het vonnis alleen een gerechtelijke delegatie verleend hebbende om in plaats van de echtgenote iets te doen ;

c) algemeen aangenomen wordt dat een dergelijke delegatie tussen de echtgenoten geen nieuwe rechten doet ontstaan en niets anders is dan een gerechtelijke machtiging, waaraan slechts een einde wordt gemaakt, zoals aan ieder mandaat, door de herroeping van de macht van de lasthebber (art. 2003 B.W. ; De Page, *Traité*, I, uitgave 1962, nr. 706^{quater} ; Ch. Renard, "Examen de jurisprudence 1939-48", R.C.J.B., 1950, p. 158 en p. 287 e.v. ; Baeteman en Lauwers, *Devoirs et droits des époux*, nr. 246) ;

d) waar weliswaar het vonnis in beroep aan de in eerste aanleg verleende machtiging een einde had gemaakt er geen sprake kon zijn van terugwerkende kracht, het eerste vonnis ingevolge een uitdrukkelijke bepaling van de wet uitvoerbaar zijnde bij voorraad en niettegenstaande beroep ; indien men — zo zegt de eerste rechter — overeenkomstig de algemeen geldende opinie aanneemt dat de machtiging een mandaat is, men ook dient aan te nemen dat het vonnis waardoor het eerste vonnis werd teniet gedaan, en waardoor tevens een einde aan het mandaat gemaakt werd, geen terugwerkende kracht heeft (Vgl. R.P.D.B., tw. *Mandat*, 1035) ;

e) de aard van het mandaat zelf, dat ingevolge een bijzondere en door de wetgever gewilde regeling van de rechten en plichten van de echtgenoten aan de man werd verleend, om rechtstreeks voor de behoeften van het huishouden een gedeelte van de werkloosheidssteun in ontvangst te nemen, er zich tegen verzet dat hij nadien tot terugbetaling gedwongen zou kunnen worden ;

f) de echtgenoten, hoewel zij niet meer samen wonen, vermoed worden gehuwd te zijn onder het stelsel van de wettelijke gemeenschap van goederen, hetgeen tot gevolg heeft dat de vrouw geen enkel recht heeft op de goederen van de gemeenschap en dat de werkloosheidsvergoeding, die zij ontvangt, in de gemeenschap valt (Baetmans en Lauwers, o.c., nr. 133, 129 en noot 2) ;

g) de rechtsbekwaamheid van de gehuwde vrouw nog steeds beperkt is door haar huwelijksstelsel ; de man alleen de goederen van de gemeenschap en zelfs de persoonlijke goederen van de vrouw beheert ; de vrouw ter zake niet gerechtigd is een rechtsvordering tot terugbetaling van een gemeenschappelijk goed in te stellen.

II. Het vonnis van de rechtbank alhier is in kracht van gewijsde getreden ;

Het deed het aangevochten vonnis teniet en wees de eis van de toenmalige oorspronkelijke eiser, nadien geïntimeerde zoals nu, af voor het geheel.

Het machtigde dame G. impliciet om in rechte te treden.

De tenuitvoerlegging van het vonnis van 17 november 1972 kon slechts geschieden op risico van de partij, die daartoe last geeft (artikel 1398 Ger.W.).

Zij heft dit risico genomen en werd nadien voor het geheel in het ongelijk gesteld.

Zij dient het vonnis van deze rechtbank na te komen, ook met de gevolgen van de terugwerkende kracht.

Zo de machtiging een mandaat zou zijn — zoals de eerste rechter het meent — staat beslist vast dat de mandataris bij het einde van zijn mandaat rekenschap dient te geven (R.P.D.B., *eodem loco*, nr. 1036). De rechter over de grond beslist dan soeverein of hetgeen de mandataris deed, dringend was.

Het staat door het vonnis van 17 april 1973 van de rechtbank vast dat de werkloosheidsvergoeding, die G. genoot, haar niet toeliet in de onkosten van het gezin voor meer tussen te komen dan voor haar eigen onderhoud. Waar zij aldus verstoken bleef van deze vergoeding, dient deze haar te worden terugbetaald (hij kon gevoeglijk de onkosten van het gedeelte van het gezin, waarvoor hij zorgt, met zijn eigen inkomen dragen).

Om die redenen, (...)

Doet het besterden vonnis teniet en opnieuw rechtdoende,

Veroordeelt geïntimeerde V. aan appellante G. terug te betalen het bedrag van 6.006 fr., vermeerderd met de vergoedende interesten vanaf de datum der ontvangst der gelden tot 15 juni 1973, van dan af de gerechtelijke interesten en de kosten van beide aanleggen.

NOOT—Inkomstendeleгатie en gemeenrechtelijke lastgeving

De rechtspraak en rechtsleer zijn het erover eens dat het bij de machtiging verleend door de vrederechter om de inkomsten van zijn echtgenoot te ontvangen (art. 218, lid 2, B.W.) gaat om een door een rechterlijke beslissing opgelegde lastgeving ("un simple mandat, une délégation de justice": DE PAGE, I, nr. 706^{quater}; zie ook de verwijzingen bij J. RENAULT, *Droit patrimonial de la famille*, I, nr. 149, voetnoot 51). De vraag is of dit meteen inhoudt dat alle gemeenrechtelijke bepalingen inzake de lastgeving toepasselijk zijn op de inkomstendeleгатie (*pro*: Rb. Brussel, 22 oktober 1970, J.T., 1971, 118; *contra*: Hof Brussel, 2 december 1969, *Pas.*, 1969, II, 55). Indien dit zo is, zouden de sommen die een echtgenoot in ontvangst heeft genomen krachtens een door de vrederechter toegestane inkomstendeleгатie die nadien in hoger beroep teniet wordt gedaan, door de andere echtgenoot achteraf niet teruggevorderd kunnen worden, ook al bepaalt art. 1398, lid 2, Ger.W., dat de voorlopige tenuitvoerlegging van een vonnis alleen op risico van de partij die daartoe last geeft geschiedt, wat betekent dat deze gehouden is alle schade te vergoeden die voortvloeit uit de uitvoering die door de hervorming van de beslissing ongerechtvaardigd is gebleken. Immers, wanneer een einde wordt gemaakt aan een gewone overeenkomst van lastgeving door een bepaalde oorzaak die ingrijpt nadat de lasthebber reeds begonnen is met de lastgeving uit te voeren, gebeurt dit niet met terugwerkende kracht (R.P.D.B., Tw. Mandat, nr. 1035, met verwijzingen), wat betekent dat indien reeds een handeling is uitgevoerd krachtens de lastgeving, deze handeling zal blijven bestaan (DE PAGE, V, nr. 455).

Het probleem is echter ingewikkelder dan dat. Wanneer men de inkomstendeleгатie een via gerechtelijke weg verwezenlijkte lastgeving noemt, is dat eigenlijk niet helemaal juist en het scheidt in alle geval verwarring. Lastgeving is immers de "overeenkomst waarbij een persoon zich verbindt om voor rekening en in naam van een ander rechtshandelingen te verrichten" (VAN GERVEN, *Algemeene Deel*, nr. 140). Nu kan men vanuit het standpunt van de oorsprong van de overeenkomst onderscheid maken tussen de conventionele lastgeving, de wettelijke lastgeving en de gerechtelijke lastgeving (DE PAGE, V, nr. 371). Het is evenwel juist om i.p.v. het begrip van de lastgevingsovereenkomst in een oneigenlijke betekenis te gebruiken, een beroep te doen op de ruimere categorie

van de aanstelling, hoewel dit geen vaststaand juridisch begrip is (VAN GERVEN, *l.c.*). Met aanstelling wordt dan bedoeld "een opdracht krachtens de wet, rechterlijke beslissing of overeenkomst waardoor een persoon bevoegd wordt gemaakt, zonder verplichting om van zijn bevoegdheid gebruik te maken, om voor rekening van een ander, en niet noodzakelijkerwijze in zijn naam, handelingen (...) te verrichten" (VAN GERVEN, *l.c.*). *Volmacht* (of vertegenwoordigingsbevoegdheid) is de bevoegdheid om voor rekening en in naam van een ander rechtshandelingen te verrichten, bv. de bevoegdheid van de echtgenoot aan wie een inkomstendeleгатie is toegestaan om voor rekening en in naam van de andere echtgenoot inkomsten te ontvangen (VAN GERVEN, *l.c.*). Doordat in de huidige stand van ons recht een eenvormige rechtsfiguur voor het aanstellingsverschijnsel ontbreekt, kan geen eenvormig antwoord gegeven worden op de vraag door welke rechtsregels de aanstelling wordt beheerst (VAN GERVEN, *l.c.*). Wel moet worden aangenomen dat de inkomstendeleгатie als gerechtelijke aanstelling onderworpen is aan dezelfde regels als de gemeenrechtelijke lastgeving wat de algemene principes betreft (DE PAGE, V, nr. 371): aldus bv. kan aan een inkomstendeleгатie geen terugwerkende kracht verleend worden (zie mijn noot bij Cass., 19 september 1975, R.W., 1975-76, 1495, nr. 4). Ook wat de verhoudingen betreft tussen de derden-schuldenaars en de echtgenoot-aangestelde moeten, voor de diverse situaties die zich kunnen voordoen na de kennisgeving aan de derde van de door de vrederechter gegeven machtiging, de regels van de gemeenrechtelijke lastgeving worden toegepast (voor een overzicht, zie: M.-L. STENGERS, *Observations* bij Hof Brussel, 23 oktober 1974, *Rev.not.belge*, 1975, 84, nr. 5). Wat de verhoudingen tussen de echtgenoten betreft, hier vinden de regels van de lastgevingsovereenkomst uiteraard geen toepassing aangezien het juist om een door de rechtbank toegestane aanstelling gaat (STENGERS, *art. cit.*, nr. 4). Andere regels van de gemeenrechtelijke lastgeving mogen op de inkomstendeleгатie slechts worden toegepast voor zover de ratio van deze instelling dit vereist. Zo kan de stelling in het geannoteerde vonnis onderschreven worden dat de echtgenoot gerechtigd is de sommen terug te vorderen die de andere echtgenoot in ontvangst heeft genomen krachtens een in eerste aanleg toegestane maar in hoger beroep tenietgedane inkomstendeleгатie, wat dus inhoudt dat de inzake gewone lastgeving geldende regel dat een oorzaak die er een einde aan maakt geen terugwerkende kracht heeft, niet toepasselijk is inzake inkomstendeleгатie. In een gelijkaardig aan het Hof van Beroep te Brussel voorgelegd geval werd de eis van de echtgenoot tot terugbetaling van de reeds geïnde inkomsten evenwel afgewezen omdat hij niet kon aantonen dat de andere echtgenoot die inkomsten verkrist had of in elk geval niet had aangewend om de lasten van de huishouding te dekken of dat hij in de uitvoering van het vonnis van de vrederechter een fout had begaan of rechtsmisbruik had gepleegd (Hof Brussel, 23 oktober 1974, *Rev.not.belge*, 1975, 84). Dit lijkt me een betwistbare stelling. De terugwerkende kracht van het vonnis in hoger beroep dient te worden nagekomen zonder dat dit onderworpen kan worden aan het bewijs van een fout. De door het Hof van Beroep te Brussel aan de echtgenoot tegen wie de inkomstendeleгатie was toegestaan opgelegde bewijslast kan maar relevant zijn in een gewone situatie van inkomstendeleгатie, dus buiten het geval van tenietdoening in hoger beroep, in het kader van een bescherming tegen mogelijke misbruiken vanwege de echtgenoot die de inkomsten-delegatie verkregen heeft.

P. Senaev

Assistent

Instituut voor Familierecht
Universiteit te Leuven

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

2e KAMER — 25 APRIL 1975

Voorzitter : de h. Verschueren

Substituut-arbeidsauditeur : de h. Girardin

Advocaat : mr. Naeyaert loco J. Van Doosselaere

1. Bevoegdheid (volstrekke)—Arbeidsgerechten—Arbeidsovereenkomsten—Toepassing van vreemd recht—
2. Bevoegdheid (territoriale)—Arbeidsgeschil—Vreemd schip in Belgische haven—Toepassing bevoegdheidsregeling van het Gerechtelijk Wetboek—3. Arbeidsovereenkomst schepelingen—Kapitein—Functie van hoofd van de zeetocht—Werknemer gebonden door arbeidsovereenkomst—Bevoegdheid van de arbeidsrechtbank.

1. *De arbeidsgerechten zijn bevoegd met betrekking tot de geschillen inzake arbeidsovereenkomsten, ongevan de arbeidsovereenkomst of de hoedanigheid van de werknemer of van de werkgever en ongeacht het feit dat een arbeidsovereenkomst onder toepassing van een vreemde wet valt.*

2. *Wanneer een vreemd schip in een Belgische haven ligt, zijn inzake arbeidsgeschillen de territoriale bevoegdheidsregels van het Gerechtelijk Wetboek toepasselijk.*

3. *Uit de wijziging in art. 108 van de Wet van 5 juni 1928 houdende regeling van de arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst aangebracht bij de afkondiging van het Gerechtelijk Wetboek, dient besloten te worden dat voortaan, met uitzondering van de procedure tot minnelijke schikking, de arbeidsrechtbank bevoegd is om de geschillen tussen reder en kapitein in verband met diens functie als hoofd van de zeereis te beslechten. In die functie is de kapitein een werknemer verbonden door een arbeidsovereenkomst.*

B. t/ Hellenic Shipping & Trading Cy Ltd

Gezien de dagvaarding de dato 29 januari 1975 die ertoe strekt verweerster te doen veroordelen tot betaling aan eiser van de som van 209.945 fr. wegens achterstallige lonen, uitgaven, voorschotten aan bemanningsleden, vergoedingen en reisonkosten (...);

Verweerster, noch iemand voor haar, verschijnt niet ter inleidende zitting van 14 maart 1975 hoewel ze behoorlijk opgeroepen is volgens art. 40 van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat eiser wel ter zitting is verschenen en tegen verweerster vonnis bij verstek vordert ingevolge art. 802 van het Gerechtelijk Wetboek;

I. Bevoegdheid

De vordering is ontstaan uit de arbeidsovereenkomst tussen partijen van 28 augustus 1974, waarbij eiser als kapitein werd aangeworven door verweerster, eigenares-reder, voor dienst op het schip Howth Trader, varende onder de vlag van de Ierse republiek.

Het schip Howth Trader werd onder bewarend beslag gelegd op verzoek van eiser bij beschikking van de beslagrechter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen van 8 oktober 1974.

Dit beslag werd aangezegd aan de Waterschout te Antwerpen op 11 oktober 1974 en aan verweerster op 9 oktober 1974.

De overeenkomst tussen partijen is een arbeidsovereenkomst voor dienst op zeeschepen die valt onder toepassing van het Ierse recht.

Naar Belgisch recht zou hij onderworpen zijn aan de Wet van 5 juni 1928 betreffende de arbeidsovereenkomst wegens dienst op zeeschepen.

Ter zake van de regels van bevoegdheid is volgens art. 578, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek de arbeidsrechtbank bevoegd voor de geschillen inzake arbeidsovereenkomsten.

Er wordt door de wetgever geen onderscheid gemaakt tussen arbeidsovereenkomsten die vallen onder toepassing van een buitenlandse wetgeving of naar de aard van de arbeidsovereenkomst of de hoedanigheid van de werknemer of werkgever.

Ondanks het feit dat art. 3 van boek I, titel I, van het Wetboek van Koophandel bepaalt dat *alle* overeenkomsten betreffende de vergoeding van het scheepsvolk en alle verbintenissen van scheepslieden ten behoeve van koopvaardij-schepen als daden van koophandel beschouwd worden, doet zulks geen afbreuk aan de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank, evenmin als dit afbreuk deed aan de bevoegdheid van de Werkrechtersraad voor Zeelieden, opgericht door de Wet van 5 juni 1928 (zie Fredericq, I, nr. 51, blz. 510).

Hoewel op de overeenkomst ter zake de Ierse wetgeving toepasselijk is, zijn de bevoegdheidsregels van de Belgische wetgeving toepasselijk daar de betwisting voor een Belgische rechtbank gebracht is wegens de ligging van het schip (art. 624, 2°, en art. 627, 9°, van het Gerechtelijk Wetboek).

De bevoegdheid inzake geschillen omtrent de arbeid op zeeschepen was oorspronkelijk bepaald door art. 108 van de Wet van 5 juni 1928 dat als volgt luidde: "Behoudens wat de betwistingen betreft welke tussen reders en kapiteins van koopvaardij-schepen en tussen reders van visschersschepen en visschers oprijzen, worden de geschillen betreffende de arbeid op zeeschepen bij wijze van verzoening of, wordt deze niet bekomen, bij vonnis beslecht overeenkomstig de bij deze titel vastgestelde regelen in zake bevoegdheid en rechtspleging".

Met deze bevoegdheid en rechtspleging werd bedoeld die van de Werkrechtersraad voor Zeelieden bepaald door de artt. 116 en met 172 van de Wet van 5 juni 1928.

Deze artikelen werden opgeheven door de Wet van 10 oktober 1967, art. 2, titel II, hoofdstuk II, afdeling 3, art. 11, 44°, van het Gerechtelijk Wetboek toen de arbeidsrechtbanken werden opgericht.

Art. 108 van de Wet van 5 juni 1928 werd als volgt gewijzigd door de Wet van 10 oktober 1967, art. 3, titel II, hoofdstuk V, art. 59: "§ 1. Artikel 108 van de wet van 5 juni 1928, houdende regeling van de arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst, wordt door de volgende bepaling vervangen: 'Behoudens wat de betwistingen betreft tussen reders en kapiteins van koopvaardij-schepen en tussen reders van vissersschepen en vissers worden de geschillen betreffende de arbeid op zeeschepen beslecht bij wege van minnelijke schikking, zoals gezegd wordt in de artikelen 109 tot 115 of, bij gebreke van minnelijke schikking, bij een vonnis gewezen overeenkomstig de regels van bevoegdheid en rechtspleging gesteld in het Gerechtelijk Wetboek'.

§ 2. In de artikelen 110 tot 113 van dezelfde wet worden de woorden 'waterschout of' geschrapt.

§ 3. Artikel 113, laatste lid, van dezelfde wet wordt opgeheven".

De uitzonderingen op de bevoegdheid in de gewijzigde tekst voor wat de betwistingen tussen reders en kapi-

teins van koopvaardijsschepen en tussen reders van vissersschepen en vissers aangaat hebben blijkbaar alleen betrekking op de procedure van minnelijke schikking bepaald door de artikelen 109 tot 115 van de Wet van 5 juni 1928.

Dit wordt verklaard door art. 97 van dezelfde wet dat bepaalt dat de zeevaartoverheid (waterschout en consul) niet tussenbeide komt in de overeenkomsten tussen de reder en de kapitein gesloten omtrent de handelsfuncties van laatstgenoemde.

In de memorie van toelichting bij de Wet van 5 juni 1928 (Senaat, zitting 1925-1926, document 236, blz. 912) werd het onderscheid tussen de bevoegdheid van de kapitein als hoofd van de zeetocht en zijn handelsbevoegdheid krachtens de lastgeving van de reder reeds gemaakt, waarbij benadrukt werd dat alleen de eerste bevoegdheid onder de Wet van 5 juni 1928 valt.

Verder werd in deze memorie van toelichting (Senaat, zitting 1925-1926, document 236, blz. 915) bevestigd dat de kapiteins onderworpen blijven aan het gemeene recht omdat de geschillen tussen reders en kapiteins betrekking hebben op te grote en te kiese *handelsbelangen* om onttrokken te worden aan de bevoegdheid van de rechtbanken en de regelen van de gewone rechtspleging.

Hoewel met de dualiteit van de bevoegdheid van de zeekapitein reeds rekening gehouden werd door de wetgever van 1928, heeft deze er toen toch de voorkeur aan gegeven de zeekapitein aan de bevoegdheid van de werkrechtshoofden voor zeelieden, die een bijzonder rechtcollege met een speciale rechtspleging was, te onttrekken, omdat het commerciële mandaat van de kapitein destijds nog primeerde.

Een tweede reden was dat de zeekapitein voor de werkrechtshoofden door zijn ondergeschikten (zeelieden en officieren) zou moeten worden beoordeeld, wat niet wenselijk was.

Deze bezwaren zijn echter door de oprichting van de arbeidsrechtbanken weggevalen.

De arbeidsrechtbanken zijn gewone rechtbanken met dezelfde procedure als voor de andere rechtbanken.

Voor zijn functie als hoofd van de zeetocht is de zeekapitein een werknemer ten opzichte van de reder, zijn werkgever.

De evolutie van de wetgeving op de sociale zekerheid bevestigt zulks overduidelijk.

De kapitein wordt als werkzoekende ingeschreven en vergoed zoals alle zeelieden (Wet van 23 februari 1964 op de Pool van de zeelieden ; K.B. van 9 april 1965, artt. 32, 67 en 68).

De zeekapitein is, zoals iedere werknemer, onderworpen aan de sociale zekerheid op grond van de Besluit-wet van 7 februari 1945.

De wetgeving op de betaalde feestdagen en de jaarlijkse vakantie zijn eveneens op de zeekapitein toepasselijk.

Hij is eveneens verzekerd tegen arbeidsongevallen, waarbij zijn wedde als basis wordt genomen voor de berekening van de bijdragen en vergoedingen bepaald door de Wet van 10 april 1971.

Zijn wedde is ook bevoorrecht zoals die van andere bemanningsleden (art. 23, titel II, Wetboek van Koophandel).

Hieruit volgt ontegensprekelijk dat de zeekapitein een werknemer is.

Met de evolutie van de scheepvaart en de uitbreiding van de communicatiemiddelen is de leiding, gezag en toezicht van de werkgever veel groter geworden dan ten tijde van de Wet van 5 juni 1928 (L. Libert, in *Arbeidsrecht* o.l.v. prof. R. Blanpain, Brugge, Die Keure, 1972, blz. 26 en 29 ; J. Gepts, "Het statuut van de kapitein", in het zeevaarttijdschrift *Nautilus*, 1967, blz. 313-314 en 362-365).

Deze evolutie heeft tot gevolg gehad dat de kapitein voor de uitoefening van de financiële en commerciële exploitatie van het schip veel meer gebonden is door de onderrichtingen van de reder, met wie hij in voortdurend contact is tijdens de reis.

In werkelijkheid heeft thans de reder zelf of zijn vertegenwoordiger de leiding van de commerciële exploitatie en heeft de kapitein enkel nog de nautische leiding van het schip.

De kapitein kan dan ook niet meer als een werkelijke lasthebber van de reder beschouwd worden, maar zijn statuut gelijkt thans meer op dat van een lid van het leidinggevend personeel ; hij blijft een belangrijke vertrouwenspositie vervullen, maar wel in het kader van zijn arbeidsovereenkomst.

Deze zienswijze komt reeds tot uiting in de Wet van 5 juni 1928, namelijk in de artt. 97, 98 en 99, 2e lid, die de tussenkomst van de zeevaartoverheid uitsluiten bij de handelsfuncties en het ontslag van de kapitein, en het recht tot schadeloosstelling geven aan de kapitein bij onrechtmatig ontslag, terwijl voordien diens lastgeving ad nutum herroepen kon worden, zoals bij een werkelijke mandataris, overeenkomstig het bepaalde in art. 2004 van het Burgerlijk Wetboek.

De kapitein dient dan ook enkel nog in de door de wet bepaalde omstandigheden als een vertegenwoordiger van de reder beschouwd te worden en voor het overige als een werknemer verbonden door een arbeidsovereenkomst met de reder.

Voor de zuivere commerciële betwistingen in het kader van zijn functie van vertegenwoordiger van de reder is de rechtbank van koophandel bevoegd en voor alle sociaalrechtelijke geschillen die voortvloeien uit de arbeidsovereenkomst van de kapitein is de arbeidsrechtbank bevoegd.

Bovendien bepaalt het gewijzigde art. 108, in fine, van de Wet van 5 juni 1928, dat bij gebreke van een minnelijke schikking de geschillen tussen reders en kapiteins beslecht worden bij een vonnis gewezen volgens de regels van bevoegdheid en rechtspleging gesteld in het Gerechtelijk Wetboek.

Ter zake bepaalt art. 574, 6°, van het Gerechtelijk Wetboek de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel wanneer partijen geen handelaar zijn.

Een zeekapitein is geen handelaar zodat dit artikel betrekking heeft op huidig geschil.

Dit artikel bepaalt dat de rechtbank van koophandel kennis neemt van de vorderingen inzake zee- en binnenvaart en inzonderheid van het onderzoek van de schuldvorderingen bij verdeling van de gelden voortkomend van de toewijzing van een in beslag genomen schip.

De vorderingen in dit artikel bedoeld zijn de commer-

ciële vorderingen en de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel bestaat erin de verdeling en rangregeling van de schuldvorderingen te bepalen bij de verdeling van de gelden van de verkoop van de opbrengst van een inbeslaggenomen schip.

Deze bevoegdheid houdt blijkbaar niet in het bekomen van een uitvoerbare titel, zoals eiser thans vordert, na bewarend beslag.

Artikel 574, 6°, van het Gerechtelijk Wetboek is derhalve ter zake niet toepasselijk.

Bijgevolg is art. 578, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek ter zake toepasselijk waarbij de arbeidsrechtbanken kennis nemen van de geschillen inzake arbeidsovereenkomsten.

De huidige betwisting is een betwisting betreffende voorgeschoten achterstallige lonen en reisonkosten van de bemanningsleden, waarbij eiser gesubrogeerd is in de rechten van de bemanningsleden.

De vordering betreft enkel de uitvoering van de arbeidsovereenkomst van eiser, zodat art. 578, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek toepasselijk is.

Bijgevolg is de arbeidsrechtbank bevoegd om kennis te nemen van de huidige vordering.

II. Ten gronde

Op grond van de door eiser voorgelegde stukken: scheepsrol, afrekening afgesloten op 28 september 1974 en ontvangstbewijzen van voorschotten, komt de vordering gegrond voor behoudens de uitgave ten bedrage van 170,00 £ waarvoor eiser geen rechtvaardigingsstukken voorlegt.

NOOT—De Belgische rechtsleer en rechtspraak is unaniem van mening dat het contract van de zeekapitein geen arbeidsovereenkomst maar een contract sui generis is (SMEESTERS en WINKELMOLEN, I, nr. 167; J. COLLARD, *Aperçu de droit maritime belge*, blz. 112; R. DE SMET, *Droit maritime et droit fluvial belges*, nr. 73 e.v.; Kh. Antwerpen, 17 januari 1941, i.z. Kesteloot t/ N.V. Rederij Alexander; Kh. Antwerpen, 25 mei 1941, i.z. Cyren Brengt Eric t/ Margit Steamship Cy; Kh. Antwerpen, 14 oktober 1948, i.z. Hintjens t/ Lalemant e.a.; Kh. Antwerpen, 28 februari 1964, i.z. Vranckx t/ N.V. Plouvier, bevestigd door Hof Brussel, 29 januari 1965; Kh. Antwerpen, 29 april 1966, i.z. Hemblenne t/ N.V. Rederij Hermans; Hof Brussel, 18 april 1967, i.z. N.V. Rederij Hermans t/ Matoul).

De memorie van toelichting van de Wet van 5 juni 1928 op de arbeidsovereenkomst voor zeelieden vermeldt ten andere dat de betrekkingen tussen de reder en de zeekapitein een contract sui generis uitmaken ontstaan door de eeuwen heen uit de gebruiken van de zee. De rechtbank van koophandel was bevoegd om de geschillen tussen rederijen en zeekapiteins te beoordelen zowel voor de vorderingen ingesteld door de zeekapitein tegen zijn reder als omgekeerd (COLLARD, blz. 117). Heeft de inwerkingtreding van het Gerechtelijk Wetboek hierin verandering gebracht zoals door de Arbeidsrechtbank te Antwerpen beslist werd? Het kan betwijfeld worden. De wijzigingen door de Wet van 10 oktober 1967 aangebracht aan art. 108 van de Wet van 5 juni 1928 doen eerder het tegenovergestelde vermoeden. Waarom zou alleen de kapitein niet aan de speciale procedure van minnelijke schikking onderworpen zijn indien de arbeidsrechtbank voortaan bevoegd is om over zijn geschillen met de reder te oordelen zoals voor alle leden van de bemanning? Dat de zeekapitein niet moet aangemonsterd worden is hiervoor geen verklaring. De vraag kan ook gesteld worden waarom de redenen op grond waarvan de geschillen tussen reder en kapitein aan de werkrechtshoofden voor zeelieden onttrokken werden niet gelden voor de arbeidsrechtbank.

Het is zeker dat bepaalde taken van de zeekapitein door de evolutie van de scheepvaart hun belang verloren hebben, maar het wezen van zijn functie is ongetwijfeld onver-

anderd gebleven. De kapitein is nog steeds bekleed met een uitzonderlijke macht waarvan de gelijke niet in het landrecht aangetroffen wordt. Als vertegenwoordiger van het land waartoe het schip behoort, bestuurt hij tijdens de reis de kleine maatschappij aan boord. Hij dient geboorte- en overlijdensakten op te stellen en bij het verlijden van maritieme testamenten kan hij vergeleken worden met een notaris. Hij is belast met de beteugeling van de vergripen tegen de tucht aan boord tijdens de reis en voert informatie uit m.b.t. wanbedrijven en misdaden. Hij is dus tegelijk ambtenaar van de burgerlijke stand, notaris, disciplinair rechter en onderzoeksrechter. Als gezagvoerder op het schip is hij verantwoordelijk voor de veiligheid van het schip, de opvarenden en de lading en mag hij alle maatregelen nemen vereist voor deze veiligheid. Hij moet ten slotte de belangen van zijn reder behartigen en de reis naar behoren volbrengen. Binnen het kader van zijn mandaat dat hij hiertoe bezit, mag hij zijn reder verbinden en aan zijn bevoegdheid kan niet worden getornd daar ze door de wet bepaald is. Het is niet omdat de zeekapitein, zoals de leden van zijn bemanning, thans bepaalde sociale voordelen geniet dat hij noodzakelijk een werknemer en zijn contract met de reder een arbeidsovereenkomst is in de zin van art. 578, 1°, Ger.W.

De ondergeschiktheid die vereist is voor het bestaan van een arbeidsovereenkomst is nog steeds geen essentieel kenmerk van de rechtsverhouding reder-kapitein. De kapitein is niet in alle omstandigheden verplicht de onderrichtingen van zijn reder na te leven. Wanneer de veiligheid in gevaar zou komen door de naleving van deze onderrichtingen mag hij het zelfs niet doen en het wordt hem als een fout aangerekend wanneer hij het toch doet. Aldus is de kapitein niet verplicht de reis te beginnen of voort te zetten wanneer hij meent dat het schip niet zeewaardig is. In het belang van de veiligheid van de scheepvaart moet deze onafhankelijkheid van de kapitein t.o.v. zijn reder volledig gevrijwaard blijven. Ten slotte mag niet uit het oog verloren worden dat de reder in beginsel slechts gehouden is tot de uitbetaling van het loon van de kapitein wanneer deze de uitvoering van zijn mandaat zal gerechtvaardigd hebben. Indien de arbeidsrechtbank bevoegd is om te oordelen over de loongeschillen tussen reder en kapitein zal zij ook gebeurlijk kennis moeten nemen en beslissen over problemen die voornamelijk commercieel zijn. Is dat wenselijk?

J.G.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 8 oktober 1975

Militie—Vrijlating—Gezinslid dat de hoedanigheid van verzetslid, krijgsgevangene, politieke gevangene of gedeporteerde heeft.

Om van militaire dienst te worden vrijgelaten, had eiser tot cassatie, die tot de lichting 1975 behoorde, aangevoerd dat zijn broer zijn militaire dienst had volbracht en dat zijn vader in Duitsland krijgsgevangene was geweest. Het Hof verwierpt zijn cassatieberoep tegen de beslissing (Hoge Militieraad, 21 mei 1975) die zijn aanvraag afgewezen heeft:

"Overwegende dat de bestreden beslissing vaststelt dat eiser deel uitmaakt van de lichting 1975 en erop wijst dat zijn vader volgens het uittreksel uit diens stamboek krijgsgevangene is geweest, doch dat hij na de oorlog niet het bij de wet ingestelde statuut der krijgsgevangenen heeft genoten;

"Overwegende dat, volgens artikel 12, § 1, 5°bis, van de op 30 april 1962 gecoördineerde dienstplichtwetten, de ingeschrevene van wie één broeder of één zuster een werkelijke dienst heeft volbracht of wordt geacht volbracht te hebben, van dienst kan worden vrijgelaten op voorwaarde dat hij behoort tot één van de categorieën vermeld in het ministerieel besluit dat ieder jaar ter uitvoering van deze wettelijke bepaling wordt genomen;

"Overwegende dat in de tekst sub letter c van voormeld artikel 12, § 1, 5°bis, en sub letter c van het enige artikel van het ministerieel besluit van 2 oktober 1974 tot vaststel-

ling van de categorieën dienstplichtigen van de lichte 1975 die zich kunnen beroepen op artikel 12, § 1, 5^obis, niet wordt gezegd dat de dienstplichtige die op grond van die tekst om vrijlating verzoekt tot een gezin moet behoren dat ten minste één lid telt dat werkelijk verzetslid, krijgsgevangene, politiek gevangene of gedeporteerde is geweest; dat de tekst preciseerd dat het verzetslid, de krijgsgevangene, de politieke gevangene of de gedeporteerde deze hoedanigheid moeten bezitten;

"Overwegende dat het begrip hoedanigheid van verzetslid, van krijgsgevangene, politiek gevangene of gedeporteerde noodzakelijk het bestaan van een statuut onderstelt;

"Overwegende dat uit artikel 3 van de wet van 18 augustus 1947 houdende regeling van het statuut der krijgsgevangenen van 1940-1945 volgt dat de Minister van Landsverdediging oordeelt of de bij de wet gestelde voorwaarden om in aanmerking te komen voor het statuut van krijgsgevangene vervuld zijn;

"Overwegende dat de wet van 19 april 1963 de vervalddag vaststelt van de aanvragen tot het bekomen van de erkenning van de 'hoedanigheid' van krijgsgevangene 1940-1945;

"Overwegende dat de hoge militieraad, die had vastgesteld dat de vader van eiser geen dergelijke aanvraag had ingediend binnen de bij de wet gestelde termijn, daaruit wettelijk heeft afgeleid dat hij niet de hoedanigheid van krijgsgevangene bezat;

"Dat het middel naar recht faalt".

(Voorzitter-rapporteur: de h. Polet—Advocaat-generaal: de h. Duchatelet—In de zaak: G.).

Hof van Cassatie (3e Kamer), 24 december 1975

Arbeidsongeval — Basisloon — Nieuwjaarsgratificatie door verzekeraar zelf in het loon opgenomen—Berekening van het vakantiegeld met inachtneming van de gratificatie.

Tegen het bestreden arrest (Arbh. Luik, afd. Hasselt, 6 juni 1974) wordt door eiseres tot cassatie, arbeidsongevallenverzekeraar, aangevoerd, dat het ten onrechte beslist, dat een nieuwjaarsgratificatie een vergoeding in specie is die aan de werknemer ingevolge de arbeidsbetrekking onder bezwarende titel toekomt zodat ze integrerend deel van het loon uitmaakt, en dat het haar, in strijd met de regels betreffende de bewijslast, oplegt aan te tonen, dat de gratificatie een vrijegevoegdheid uitmaakt. Deze twee middelen worden als volgt niet ontvankelijk verklaard:

"Overwegende dat het arrest, zonder op deze punten te worden bestreden, vaststelt dat de verzekeraar-arbeidsongevallen 'zelf in het door hem voorgestelde basisloon de kwestieuze premie als integrerend deel opneemt', en beslist dat de eindejaarspremie van 8.555 frank deel uitmaakt van het basisloon bedoeld in de artikelen 34 en volgende van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971; dat de betwisting enkel gaat over de vraag of het vakantiegeld berekend mag worden op die eindejaarspremie en het ook voor dat deel opgenomen mag worden in het basisloon;

"Overwegende dat de voormelde vaststelling en beslissing van het arbeidshof, overeenkomstig artikel 35 van dezelfde wet noodzakelijk beduiden dat de eindejaarspremie deel uitmaakt van het loon zoals het wordt bepaald bij artikel 2 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers;

"Overwegende dat, ingevolge artikel 14 van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, de bijdrage voor het vakantiegeld op dit loon en dus op deze eindejaarspremie berekend moet worden; dat derhalve, krachtens artikel 9 van de bij koninklijk besluit van 28 juni 1971 gecoördineerde wetten betreffende de jaarlijkse vakantie van de werknemers, het vakantiegeld zelf moet worden berekend op dit loon met inbegrip van de eindejaarspremie;

"Overwegende dat de reeds aangehaalde vaststelling van het arrest en het motief dat eiseres 'aldus het bezoldigend karakter van deze premie in de zin van artikel 2 van de wet van 12 april 1965 impliciet' erkent, dan ook volstaan en

de overige motieven overbodig zijn; dat de middelen die enkel tegen deze laatste motieven gericht zijn, niet ontvankelijk zijn bij gebrek aan belang".

(Voorzitter: de h. Naulaerts—Raadsheer-rapporteur: de h. Janssens—Advocaat-generaal: de h. Lenaerts—Advocaat: mr. Van Ryn—In de zaak: N.V. Z. t/ S.).

Hof van Cassatie (3e Kamer), 24 december 1975

Getuigenverhoor—Aanvullend verhoor—Beoordeling van noodzaak en gepastheid.

In eerste aanleg was een getuigenverhoor gehouden. Bij conclusie in hoger beroep vroeg eiseres tot cassatie dat nieuwe getuigen zouden worden verhoord over het feit waarvan ze volgens tussenvonnissen van de eerste rechter het bewijs door getuigenverhoor mocht leveren, met name dat verweerder zich herhaaldelijk schuldig maakte aan dronkenschap en zichzelf aldus op 7 augustus 1972 een ongeval toebreacht ten gevolge waarvan hij vier weken arbeidsongeschikt was. Eiseres bekritiseerde de in het getuigenverhoor afgelegde verklaringen en hield staande dat de nieuwe verhoren noodzakelijk waren voor het achterhalen van de waarheid. Het bestreden arrest (Arbh. Gent, afd. Brugge, 21 oktober 1974) dat haar verzoek verwierpt en haar tot betaling van een opzeggingsvergoeding veroordeelt, wordt om de volgende reden vernietigd:

"Overwegende dat, hoewel de rechter soeverein de noodzaak en de gepastheid van een aanvullend onderzoek beoordeelt, het arrest nochtans het door eiseres in hoger beroep gedane aanbod van bewijs door nieuwe getuigen niet wettelijk kon afwijzen om de enkele redenen dat eiseres had nagelaten in eerste aanleg die getuigen op te geven en dat in eerste aanleg eiseres en haar raadsman op het getuigenverhoor aanwezig waren en geen enkele opmerking maakten".

(Voorzitter-rapporteur: de h. Naulaerts—Advocaat-generaal: de h. Lenaerts—Advocaat: mr. Houtekier—In de zaak: P.V.B.A. O. t/ D.).

Raad van State (4e Kamer), 18 november 1975

Ontwerp-gewestplan — Bekendmaking

Zoals in het arrest Demeyer — (zie elders in dit nummer) — werd ook in dit geval ambtshalve de exceptie van niet-ontvankelijkheid wegens de inwerkingtreding van het ontwerp-gewestplan in de loop van het geding ingeroepen. Door verzoekers werd daarop echter gesteld dat het ontwerp-gewestplan "nog geen uitvoerbare kracht heeft daar het niet bij uittreksel doch slechts met een eenvoudige vermelding in het Belgisch Staatsblad werd aangekondigd".

De Raad van State antwoordt hierop:

"Overwegende dat het Belgisch Staatsblad van 26 april 1974 bij uittreksel bekendmaakt dat 'bij besluit van 5 maart 1974 van de Staatssecretaris voor Streekeconomie en voor Ruimtelijke Ordening en Huisvesting het ontwerp-gewestplan «Oudenaarde» voorlopig vastgesteld is en de gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen belast is met de zorg van het openbaar onderzoek'; dat eerder vermeld ministerieel besluit gewijzigd werd bij ministerieel besluit van 19 juli 1974, bij uittreksel bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 27 juli 1974; dat het Belgisch Staatsblad van 24 september 1974 anderzijds bekendmaakt wat volgt: 'de gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen brengt ter kennis dat het openbaar onderzoek betreffende het ontwerp-gewestplan Oudenaarde zal gehouden worden van 1 oktober 1974 tot en met 30 december 1974; het plan zal ter inzage liggen in de erbij betrokken gemeenten tijdens de gewone kantooruren alsook op het provinciaal gouvernement en het bestuur van de Stedebouw ...'; dat die bekendmaking in het Belgisch Staatsblad van 26 en 28 september 1974 werd herhaald; dat aldus blijkt dat de bekendmaking geschiedde met inachtneming van de beginselen neergelegd in de artikelen 9, 10

en 23 van de stedenbouwwet, beginselen welke voor de bekendmaking van alle plannen van aanleg gelden;

"Overwegende dat uit wat voorafgaat blijkt dat het verweer van de verzoekers tegen de ambtshalve aangevoerde exceptie niet gegrond is".

(Kamervoorzitter: de h. A. Mast (rapporteur)—Staatsraden: de hh. P. Vermeulen en G. Baeteman—Eerste auditeur: de h. J. Hoeffler—Advocaten: mrs. M. Denys, J. Uyttersprot en Goovaerts—arrest nr. 17.278).

NOOT—Bovenstaand arrest is van belang omdat het de wijze van bekendmaking van de ontwerp-gewestplannen als wettig beschouwt, en tevens stelt dat "de beginselen neergelegd in de artikelen 9, 10 en 23 van de wet op de ruimtelijke ordening" gelden voor de bekendmaking van alle plannen van aanleg, dus ook voor de ontwerp-gewestplannen, hoewel die niet in deze artikelen worden vermeld.

Hof Antwerpen (1e Kamer), 24 februari 1975

Voorwaarde en tijdsbepaling—Door de rechter toegestaan gemak van betaling—De daarna ontstane gedeeltelijke schuldvergelijking onthoudt de schuldenaar niet van zijn verplichting de termijnen zonder onderbreking in acht te nemen.

Bij vonnis van 29 november 1971 veroordeelde de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen S. om aan de Kredietbank een bedrag van 38.542 fr. te betalen; ze stond hem toe zijn schuld in maandelijkse termijnen van 2.500 fr. vanaf 5 januari 1972 af te doen. Op 2 december 1971 stortte een derde een som van 11.558 fr. op de lopende rekening van S. bij de bank, zodat zijn schuld met dat bedrag verminderde. Hij beweerde dat hij ten gevolge daarvan de eerste termijnbetaling pas op 5 mei 1972 diende te verrichten. De bank was het hiermee niet eens en liet, toen S. op de eerste vervaldag niet betaalde, het vonnis voor geheel het saldo uitvoeren. S. dagvaarde de bank daarop voor de Antwerpse beslagrechter, die zijn verdediging, welke ertoe strekte het beslag onrechtmatig te doen verklaren, afwees:

"Overwegende dat de oorspronkelijke schuld, na een vonnis dat de schuldenaar gemak van betaling toestaat, niet kunstmatig verdeeld mag worden in een reeks kleinere schulden;

"Overwegende dat de oorspronkelijke schuld in haar geheel blijft bestaan met haar opeisbaarheid en slechts de gedwongen uitvoering ervan voorlopig opgeheven wordt (De Page, I, nr. 148; Laurent, XVIII, nr. 412); dat een schuld trouwens niet als ouder mag worden beschouwd omdat ze vroeger opeisbaar is;

"Overwegende dat ten gevolge van de storting door een derde de huidige eisende partij op haar beurt schuld-eisders geworden was van de bank; dat ten belope van dit de schuldvergelijking van rechtswege plaats had (art. 1290 B.W.); dat uitstel van betaling de schuldvergelijking inderdaad niet verhindert (art. 1292 B.W.);

"Overwegende dat de schuldvergelijking onmiddellijk optrad en niet tot de latere vervaldagen kon worden uitgesteld; dat voor het saldo de afbetalingen door het vonnis voorzien derhalve van kracht bleven en eiser op 5 januari 1972 zijn eerste afbetaling had moeten verrichten" (vonnis van 3 mei 1973—Rechter: de h. M. Groetelaers).

Deze beslissing werd in hoger beroep bekrachtigd:

"Overwegende dat ondanks het door de rechtbank van koophandel verleende uitstel van betaling, appellant schuldenaar bleef van één enige schuld, zodat er bezwaarlijk gewag gemaakt kan worden van een oudere schuld of van een schuld die de schuldenaar het meeste belang heeft te voldoen;

"Overwegende dat het verleende uitstel van betaling van deze, in beginsel, eisbaar gebleven schuld (De Page, III, nr. 637, voetnoot 5; Laurent, XVIII, nr. 412; Paridant, B.J., 1926, 481 e.v.) zijn bestaansreden verliest in dezelfde mate als de betalingsmogelijkheden van de schuldenaar verbeteren; dat deze mogelijkheden verbeterden in dezelfde

mate als appellant schuldeiser werd van geïntimeerde; dat het verleende uitstel slechts toepasselijk bleef op het saldo dat overbleef na vermindering van het totaal bedrag der schuld met het gecompenseerde gedeelte."

(Voorzitter: de h. Alsteens—Raadsheren: de hh. Her-nould en De Vocht—Advocaten: mrs. J. Matheï en L. Delwaide—In de zaak: S. t/ Kredietbank).

Hof Brussel (10e Kamer), 27 november 1975

Stedenbouw—Bouwvergunning—Opslagruimte voor gebruikte voertuigen of voor schroot—Begrip "schroot".

Beklaagde werd vervolgd ter zake van: zonder voorafgaande schriftelijke en uitdrukkelijke vergunning van het college van burgemeester en schepenen een opslagplaats voor gebruikte voertuigen te hebben aangelegd en nadien gehandhaafd.

Bij vonnis van 28 mei 1975 van de 24e kamer van de Correctionele Rechtbank te Brussel (Voorzitter: de h. Van Malderen—Openbaar ministerie: de h. Van Oudenhove) werd hij op de volgende gronden veroordeeld:

"Overwegende dat beklaagde beweert dat de materialen bruikbaar zijn voor het functioneren of exploiteren van zijn bedrijf en dat de in P.V. 555 opgesomde voorwerpen, waarvan de opstapeling werd vastgesteld, geen schroot zijn;

"Overwegende dat onder 'schroot' in het algemeen verstaan wordt: afval, brokstukken van metaal (cf. Verschuere's Modern Woordenboek & Atlas, uitg. 1968);

"Overwegende dat beklaagde tot driemaal toe in zijn verklaringen de aanwezigheid van schroot heeft toegegeven op de litigieuze plaats evenals de aanwezigheid van twee auto-wrakken, waarvan er één werd weggehaald;

"Overwegende dat de beperking van minstens tien auto-voertuigen of tien ton schroot, waarvan sprake is in de oude tekst van de Wet van 29 maart 1962, vervallen is ingevolge de nieuwe Wet van 22 december 1970, zodat sindsdien een vergunning aangevraagd moet worden voor elke opslagplaats (K. Van Alsenoy, "Vernieuwing van de Wet op de stedenbouw en de ruimtelijke ordening", R.W., 1970-71, 1116 in fine);

"Overwegende trouwens dat uit art. 44, § 2, van voormelde wet blijkt dat in § 1 opgesomde lijst van werken geenszins limitatief is (ib., 1117)";

Tegen dit vonnis werd hoger beroep aangetekend. Na te hebben vastgesteld, dat de feiten uitdrukkelijk bedoeld worden door art. 44, § 1, nr. 5, van de Stedenbouwwet, zodat het zonder nut is na te gaan of de werken waarvoor een bouwvergunning vereist is, al dan niet limitatief in het artikel worden opgesomd, beslist het hof:

"Overwegende dat de politie van H. op 19 september 1972 de aanwezigheid van twee auto-wrakken vaststelde op het terrein te ...; dat een dezer wrakken er op 9 februari 1973 nog steeds aanwezig was;

"Overwegende dat beklaagde ten onrechte staande houdt, dat de metalen voorwerpen die door de politie op het perceel werden waargenomen, slechts herbruikbaar materiaal uitmaken, dat niet past bij de omschrijving van schroot, zijnde: 'Metaalafval zoals het na sloop of afdanken van metalen voorwerpen ontstaat en eventueel door de metaalindustrie opnieuw wordt omgesmolten' (Grote W.P., v° schroot);

"Overwegende dat zijn bewaring inderdaad indruist tegen zijn eigen verklaringen, daar hij op 19 september 1972 aan de stedelijke politie verklaard heeft, dat het 'om oud ijzer en herbruikbaar materiaal ging', en op 2 februari 1975 toegaf, dat naast nog bruikbaar materiaal 'een zeer klein gedeelte schroot' aanwezig was; dat deze erkenning van feiten trouwens overeenstemt met de voetstappen die hij deed om de toestand door een vergunningsaanvraag te regulariseren;

"Overwegende dat uiteindelijk — en ten overvloede — dient te worden vastgesteld, dat de door beklaagde betwiste metalen voorwerpen, omschreven in P.V. nr. 555, buiten de rol ijzerdraad en de tonnen, niet beschouwd kunnen worden als te gebruiken of herbruikbare materialen, nu de politie vaststelt, dat de onderdelen, die vroeger in de bierhandel gebruikt werden, volledig verroest zijn; dat het opstapelen van elektrische apparaten in open lucht er ander-

zijds op wijst dat deze voorwerpen als onbruikbaar worden beschouwd".

(Voorzitter : de h. Caron—Raadsheren : de hh. Logé en Lox (rapporteur)—Openbaar ministerie : de h. Dubois—Advocaat : mr. Roobaert—In de zaak : Vander L.).

OVERZICHT VAN RECHTSPRAAK

Beroepsziekten

1. De Wet van 24 juli 1927 is vanaf 1 januari 1964 vervangen door de Wet van 24 december 1963; deze laatste werd gewijzigd o.m. bij de Wet van 24 december 1968 en werd gecoördineerd¹ bij K.B. van 3 juni 1970. De coördinatie werd gewijzigd bij de Wetten van 10 april 1971, 13 augustus 1971, 6 juli 1973 en 16 juli 1974 en bij het K.B. van 5 oktober 1971.

Voor de overheidssector bestaat een afzonderlijke regeling vastgelegd bij de Wet van 3 juli 1967 waarvoor de volgende koninklijke uitvoeringsbesluiten zijn uitgevaardigd: 5 januari 1971, 12 januari 1973 en 1 maart 1974.

Onderstaand rechtspraakoverzicht beperkt zich tot de toepassing van de regeling inzake de privé-sector ingevoerd bij de Wet van 24 december 1963 waarvoor de belangrijkste nog geldende koninklijke uitvoeringsbesluiten de volgende zijn: 18 januari 1964, 9 maart 1965, 10 maart 1965, 14 april 1965, 23 april 1965, 28 maart 1969 (lijst van beroepsziekten), 11 juli 1969 (vermoeden), 15 juni 1971 (aanvragen), 24 april 1971 (aangifte door arbeidsgeneesheer), 17 juni 1974 (bijslagen), 17 juli 1974 (solidariteitsbijdrage) en 4 november 1974 (basisloon).

Een meer dan tienjarige toepassing van de nieuwe wetgeving inzake de beroepsziekten is toch de moeite waard voor een poging tot overzicht van de rechtspraak, nu hoe langer hoe meer jurisdictionele beslissingen gepubliceerd worden² en ook de rechtsleer aangroeit.

2. Een voorafgaande opmerking betreft de huidige stand van de gecoördineerde wetten van 3 juni 1970.

Drie teksten, met name art. 23, lid 2, van de Wet van 3 juli 1967 betreffende de schadevergoeding voor arbeidsongevallen, voor ongevallen op de weg naar en van het werk en voor beroepsziekten in de overheidssector, art. 49 van de Wet van 27 juni 1969 tot herziening van de Besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, en art. 105 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 hebben de Koning gemachtigd om o.m. de wetten inzake beroepsziekten te wijzigen ten einde ze in overeenstemming te brengen met de bepalingen van die wetten (in het geval van de Wet van 27 juni 1969 werd eraan toegevoegd: en van haar uitvoeringsbesluiten). Tot nog toe is hieraan nog geen uitvoering gegeven³.

¹ Over het begrip coördinatie zie H. COREMANS, *Beginnen van wetgevingstechniek*, Die Keure, 1968 en *Nov., Droit administratif*, VI, *Le Conseil d'Etat*, nrs. 135-147 en 173-223. Het begrip coördinatie en de omvang van de aan de Koning opgedragen bevoegdheid worden toegelicht in het arrest van 12 augustus 1970 van de Raad van State (V.A.R.S., 1970, 816) dat enkele bepalingen van de coördinatie van 18 juli 1966 vernietigt.

² Terwijl in de *Répertoire décennal de la jurisprudence belge* (1956-1965) de rechtspraak 16 nummers telt, zijn er van de in 1974 gewezen jurisdictionele beslissingen nu reeds 16 gepubliceerd als men de publikatie van een uittreksel hierna in de tekst meetelt.

³ Met inachtneming van het bepaalde in art. 23 Gec. W. waarbij behoudens spoed het advies van het beheerscomité van het Fonds voor de Beroepsziekten is voorgeschreven.

De bij K.B. van 3 juni 1970 gecoördineerde wetten inzake beroepsziekten bevatten derhalve nog altijd teksten die aan de vroegere desbetreffende situatie beantwoorden, hetgeen betreurd moet worden, aangezien hierdoor een door de wetgever overigens niet gewilde want voor wijziging door de Koning vatbaar gestelde discordantie in de teksten wordt gehandhaafd, wat overigens tot moeilijkheden in de praktijk en in de rechtspraak kan leiden.

Zo bevat bv. art. 49 van die wetten een verwijzing naar art. 6 van de gecoördineerde wetten betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit de arbeidsongevallen en naar art. 7, eerste lid, van de Wet van 30 december 1929 betreffende de vergoeding der schade voortvloeiende uit de arbeidsongevallen overkomen aan zeelieden. Beide teksten zijn nu opgeheven door art. 104, 4° en 2°, van de reeds genoemde Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971.

Dit doet de vraag rijzen of die teksten nu ondanks hun opheffing toch nog moeten worden toegepast inzake beroepsziekten dan wel of ondanks het uitblijven van de mogelijke aanpassing van voornoemd art. 49 de toestand inzake beroepsziekten beheerst wordt door de nieuwe bepalingen van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, zijnde de artikelen 34 tot 40 en 79.

In een arrest van 8 januari 1975 (R.W., 1974-75, 2233) heeft het Hof van Cassatie de nieuwe vanaf 1 januari 1972 inzake arbeidsongevallen geldende loongrens toepasselijk verklaard inzake beroepsziekten. In het arrest van 26 november 1974 (T.S.R., 1975, 444, met advies O.M.) heeft de afd. Antwerpen van het Arbeidshof Brussel zich eveneens uitgesproken voor de toepassing van de Wet van 10 april 1971. Een onuitgegeven arrest van 12 februari 1975 van de 8e kamer van het Arbeidshof Brussel heeft in dezelfde zin gestatueerd (A.R. 4483).

Zo er al eensgezindheid bestaat omtrent het optrekken van de loongrens van 200.000 fr. tot 300.000 fr. voor het basisloon dat in dit laatste getal bereikt of overtreft, is er wel een strekking aanwezig om de jaarlijkse indexering van die loongrens niet toe te passen (in die zin: Arbeidshof Luik, 9 december 1974, J.T.T., 1975, 282, R.G.A.R., 1975, 9518, obs. P. MARCHAL; Arbeidshof Bergen, 30 mei 1975 en 13 juni 1975, onuitgegeven, A.R. 2175 en 2140; anders: Arbrb. Charleroi, 2 oktober 1975, onuitgegeven, A.R. 12373, evenals de noot van P. MARCHAL in R.G.A.R.).

De toepassing van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 zonder uitdrukkelijke aanpassing van de gecoördineerde wetten, is aanvaard en nader ontleed in het jaarverslag 1972 van het Fonds voor de Beroepsziekten (p. 11-18).

De bij de Wet van 25 mei 1949 goedgekeurde Overeenkomst betreffende het herstel van schade veroorzaakt door beroepsziekten, aangenomen te Genève op 21 juni 1934 door de Internationale Arbeidsconferentie tijdens haar achtthiende zitting (*Staatsblad* 9 september 1949) had een principieel parallelisme met de regeling inzake arbeidsongevallen ingevoerd ten aanzien van de schadeloosstelling toen zij meer bepaald

Krachtens art. 22 kan het beheerscomité zelf voorstellen doen.

het beginsel stelde dat het bedrag van de schadeloosstelling inzake beroepsziekten niet lager zal zijn dan het bedrag dat de nationale wetgeving vaststelt ten aanzien van de schadeloosstelling voor arbeidsongevallen. Deze internationale I.A.O.-overeenkomst die de Wet van 24 december 1963 heeft beïnvloed, is inmiddels herzien en dat beginsel is niet langer als zodanig gehandhaafd door het bij de Wet van 28 februari 1970 goedgekeurde en op 22 april 1971 in België in werking getreden Verdrag nr. 121 van 8 juli 1964. Dat laatste verdrag bevat hoofdzakelijk regelen die voor beide bedrijfsrisico's gelden, ook al zijn er regelen die zoals de bijgevoegde lijst van beroepsziekten slechts een van beide sectoren betreffen. Hoe dan ook, het verdrag sluit thans de mogelijkheid van eventueel minder gunstige regelen inzake beroepsziekten niet langer uit mits zij in overeenstemming blijven met de aan de nationale wetgever gerichte bepalingen van het verdrag die de beroepsziekten betreffen.

Nog andere internationale teksten zouden kunnen worden genoemd: de E.E.G.-aanbevelingen van 23 juli 1962 en van 20 juni 1966 (*Publikatieblad* van 31 augustus 1962 en van 9 augustus 1966), de bij de Wet van 26 maart 1957 goedgekeurde Europese interim-overeenkomst (*Staatsblad* 27 juni 1957) en de bij de Wet van 26 mei 1965 goedgekeurde Europese Code inzake sociale zekerheid (*Staatsblad* 4 oktober 1969). (Zie over de eerste o.m. P. DENIS, *B.T.S.Z.*, 1974, 52, en over de laatste J. MERTENS, *ibid.*, 1975, 82).

3. Een opmerking betreffende de *invloed van de ziekte- en invaliditeitsverzekering* is hier op haar plaats omdat zij het mogelijk optreden van het ziekenfonds⁴ verantwoordt.

Enerzijds is er hier, zoals inzake arbeidsongevallen, met de regeling inzake gezondheidszorgen enig verband en anderzijds mogelijkheid tot ongeoorloofde cumulatie van uitkeringen.

Uit het jaarverslag 1972 van het Fonds voor de Beroepsziekten blijkt dat op de in 1972 ingekomen 9227 eerste aanvragen en 2.920 aanvragen tot herziening er resp. 6631 en 1534 door een ziekenfonds waren ingediend (p. 24).

4. Een idee van de *werkzaamheden van het Fonds* voor de Beroepsziekten geeft het aantal genomen beslissingen inzake beroepsziekten. Zo werden in 1972 32.014 beslissingen genomen waarvan 9148 betrekking hadden op een herziening.

Het contentieux is vrij beperkt aangezien in 1972 bij de arbeidsrechtbanken slechts 1432 geschillen aanhangig werden gemaakt. De termijn is één jaar (art. 53 Gec.W.). Een beroep bij de arbeidsrechtbank is te onderscheiden van een aanvraag tot herziening, hetgeen wel eens wegens de lange duur van de judiciale procedure tot moeilijkheden leidt.

Over het in de artt. 14 en 15 geregeld optreden in rechte van het Fonds besliste het Hof van Cassatie op 27 maart 1969 (R.W., 1969-70, 535; R.J.D.A., 1969, 169, met advies van adv.-gen. DETOURNAY).

5. De afwijzing van een aanvraag is enkel mogelijk indien de aanvrager niet aan de *voorwaarden* voldoet die gesteld zijn om aanspraak te hebben op schadeloosstelling. De belangrijkste gevallen zijn enerzijds de arbeidsongeschiktheid en anderzijds het overlijden. Dit laatste zullen we helemaal achteraan onderzoeken.

Soms wordt slechts één reden tot afwijzing uitdrukkelijk genoemd, bv. de afwezigheid van blootstelling bij wijze van beroepsrisico. De vraag rijst dan, of aangenomen moet worden dat de afgewezen werknemer wel aan de andere voorwaarden voldoet. Dit is belangrijk om uit te maken of een

beroep enige kans maakt en welke bewijzen moeten worden voorgebracht.

Het is dus nuttig na te gaan welke bewijzen voor schadeloosstelling van een arbeidsongeschiktheid moeten worden geleverd. Achtereenvolgens zullen de volgende te bewijzen punten worden onderzocht:

1° de aanwezigheid van een beroepsziekte, hetgeen neerkomt op het bewijs van de aantasting door een op de lijst van beroepsziekten vermelde ziekte;

2° de blootstelling aan die ziekte bij wijze van beroepsrisico's;

3° het oorzakelijk verband tussen die ziekte en de arbeidsongeschiktheid.

6. De *aanwezigheid van een beroepsziekte* geeft wel eens aanleiding tot moeilijkheden vooral van medische aard, ook al omdat voor vele beroepsziekten enkel de veroorzakende materie wordt genoemd⁵. Voor andere ziekten waarbij het getroffen lichaamsdeel wordt genoemd zoals bv. huidaandoening, wordt, enkele uitzonderingen niet te na gesproken, eveneens de veroorzakende materie vermeld. Enkele ziekten zijn zonder enige bijzonderheid opgenomen, aldus bv. de naar het aantal aanvragers zeer belangrijke pneumoconioses, onderverdeeld in silicose en asbestose.

Het spreekt van zelf dat waar het mogelijk is, gebruik wordt gemaakt van objectieve metingen: aldus wordt voor pneumoconioses een röntgenbeeld van de longen gemaakt. Hierbij rijst dan de vraag, vanaf welk beeld een beroepsziekte aanwezig mag worden geacht en hoe dit beeld in percentages van blijvende arbeidsongeschiktheid kan worden uitgedrukt. In 1966 heeft het Fonds voor de Beroepsziekten de criteria van schadeloosstelling voor silicose vastgelegd⁶. De arbeidsgerechten beschouwen die criteria veeleer als een aanwijzing die niet noodzakelijk bindend is (Arbrb. Charleroi, 22 februari 1973, R.G.A.R., 1973, 9070; Arbrb. Brussel, 17 mei 1974, R.G.A.R., 1975, 9500; Arbrb. Brussel, 2 april 1974, R.G.A.R., 1974, 9333, en 8 juli 1974, *ibid.*, 9411, opm.).

7. De regeling inzake het te bewijzen oorzakelijk verband tussen een als beroepsziekte erkende ziekte en de te vergoeden schade is meer bepaald opgebouwd rond twee *vermoedens* die ieder een eigen toepassingsgebied hebben.

Het eerste is, dat volgens art. 32, lid 1, schadeloosstelling verschuldigd is wanneer de werknemer aan het beroepsrisico van die ziekte blootgesteld is geweest, m.a.w. wanneer hij tijdens zijn loondienst op een plaats werkzaam was waar hij aan het risico van die ziekte blootstond.

Het tweede vermoeden is, dat volgens art. 32, lid 2, in de gevallen bedoeld in de ter uitvoering daarvan uitgevaardigde lijst (K.B. 11 juli 1969) blootstelling wordt vermoed zodat het Fonds om dat vermoeden te weerleggen een andere oorzaak moet bewijzen.

Die twee vermoedens onderstrepen het belang van het beroepsverleden van de aanvrager voor de vraag welke bewijzen precies op hem rusten. Kan de werknemer bewijzen dat hij in een onderneming heeft gewerkt die voor de beroepsziekte waaraan hij lijdt, bedoeld is in het K.B. van 11 juli 1969, dan zal hij zich op het vermoeden van blootstelling aan het risico van de beroepsziekte kunnen beroepen⁷; anders zal hij moeten aantonen in welke omstandigheden

⁵ De betekenis daarvan wordt door J. VIAENE en D. LAHAYE verklaard in voetnoot 10 van hun bijdrage "Medische en juridische causaliteit. De betekenis van de door de wetgever 'erkende' beroepsziekten", R.W., 1975-76, 479.

⁶ Zie hierover meer bepaald D. LAHAYE, *Schade aan de Mens*, deel II, *Evaluatie van de arbeidsongeschiktheid in de geneeskunde*, pp. 131-133 (nr. 5.2.1).

⁷ Om het tegenbewijs te leveren zou het Fonds kunnen aantonen dat de aanwezige beroepsziekte het gevolg is van een andere bv. recentere werkzaamheid.

(plaats, tijd, werkgever) hij aan dat risico als loonarbeider blootgesteld is geweest. Vanzelfsprekend kan dat geweest zijn vóór de inwerkingtreding van de Wet van 24 december 1963 of vóór de erkenning van de ziekte als beroepsziekte.

8. Over het verband tussen arbeidsongeschiktheid en beroepsziekte dat door de getroffen moet worden aangetoond en dat weerom vooral medische aspecten vertoont, moet eveneens iets worden gezegd op het zuiver juridisch vlak. Een zekere verwarring kan ontstaan omdat in de arbeidsongevallenwetgeving een vermoeden aangaande het oorzakelijk verband tussen ongeval en letsel is ingevoerd (art. 9 W. 10 april 1971), en eveneens aangenomen is dat, zodra er een oorzakelijk verband is tussen ongeval en schade, ingevolge een onweerlegbaar vermoeden het ongeval de oorzaak is van de daarop gevolgde arbeidsongeschiktheid⁸. Voor zover ons bekend, is dit probleem inzake arbeidsongeschiktheid niet nadrukkelijk behandeld in de rechtspraak maar heeft het wel aanleiding gegeven tot beslissingen in verband met het overlijden (zie hierna onder nr. 17).

9. Art. 52 eindigt met de bepaling: "In de gevallen van tijdelijke arbeidsongeschiktheid moeten de aanvragen evenwel worden ingediend in de loop van de periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid". De naleving van deze bepaling is bij arbeidsongeschiktheid van zeer korte duur niet zo gemakkelijk nu art. 2 van het K.B. van 15 juni 1971 de stukken bepaalt die bij de aanvraag moeten worden gevoegd, ook al zwakt art. 3 dit voorschrift af door de mogelijkheid van een conservatoire aanvraag waarvoor slechts een minimum aan formalisme geldt, in te voeren. Ook moet de aandacht worden gevestigd op art. 28bis, bbis, van de Wet van 10 maart 1900 (de daaropvolgende 23 kalenderdagen worden geregeld in de artt. 11 en 12 van de C.A.O. van 28 juni 1973 van de Nationale Arbeidsraad) en op art. 10, §§ 1, 2 en 6, van de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955.

Terecht geeft het Arbeidshof te Luik in een onuitgegeven arrest van 28 oktober 1974 een op 7 januari 1972 ingediende aanvraag voor een volledige tijdelijke arbeidsongeschiktheid van 9 december 1971 tot 3 januari 1972 ontvankelijk verklaard, nu enerzijds aangenomen werd dat ondanks de hervatting van het werk op 4 januari 1972 een periode van gedeeltelijke tijdelijke arbeidsongeschiktheid begonnen is en anderzijds nog geneeskundige zorgen vereist waren (A.R. 3240/74).

Bovenbedoelde teksten maken gewag van een subrogatie ten voordele van de werkgever.

10. Gevallen van tijdelijke arbeidsongeschiktheid zijn tot nog toe niet in de gepubliceerde rechtspraak behandeld.

Ook mag de mogelijkheid van stopzetting van de arbeid niet worden vergeten (art. 37).

11. Het zijn vooral gevallen van blijvende arbeidsongeschiktheid die in de rechtspraak worden beslist. Anders dan inzake arbeidsongevallen is er altijd mogelijkheid tot herziening, maar de herziening zal hierna onder nr. 15 afzonderlijk worden besproken.

⁸ Cass., 30 juli 1916 (Pas., 1916, I, 203) gewezen inzake arbeidsongevallen. Uit de conclusie van adv.-gen. P. LÉCLERCQ (p. 206, 2e kol.) ontleen we: "(...) par une présomption juris et de jure, l'accident, dès qu'il y a entre lui et le dommage un rapport de causalité, est la seule cause légale de toute l'incapacité de travail qui l'a suivi. Travaux préparatoires et jurisprudence sont d'accord sur ce point (même rapport, p. 128, n° 42; NAMÈCHE, *oc. cit.*, p. 125, n° 70). Cette fiction est la conséquence du désir de diminuer le nombre des procès, en réglant l'indemnité d'après des règles génériques qui font abstraction des différences individuelles".

Door een lofwaardig initiatief dat de gelijke behandeling van gelijke gevallen bevordert, heeft het Fonds voor de Beroepsziekten sommige criteria uitgewerkt voor de vaststelling van het percentage van blijvende arbeidsongeschiktheid: ze betreffen enerzijds de vaststelling van de fysiologische arbeidsongeschiktheid⁹ en anderzijds de wijze waarop dit eerste percentage kan worden opgehoogd omwille van het in aanmerking nemen van sociaal-economische factoren¹⁰.

Vaak wordt een deskundige aangesteld, soms om enkel het medisch aspect te bestuderen. De rechtspraak heeft de noodzaak om ook zoveel mogelijk met de sociaal-economische gegevens van het concrete geval rekening te houden terecht benadrukt (Arbrb. Charleroi, 30 september 1971, R.G.A.R., 1972, 8769; J.T.T., 1972, 186). Soms wordt ook een deskundige aangesteld voor de sociaal-economische aspecten van het geval (Arbrb. Bergen, 30 mei 1973, R.G.A.R., 1973, 9120). Een beoordeling van het advies van zodanige deskundige geeft Arbrb. Charleroi, 4 april 1974 (R.G.A.R., 1975, 9409). In een onuitgegeven vonnis van 20 december 1971 heeft de Arbeidsrechtbank te Luik de door de deskundige voorgestelde afwezigheid van arbeidsongeschiktheid afgewezen door aan de vastgestelde fysiologische vermindering ingevolge de beroepsziekte toch enige invloed op het economische vlak toe te schrijven (A.R. 3188).

In sommige gevallen wordt teruggegrepen naar vorige beoordelingen van hetzelfde geval (zie b.v. Arbrb. Luik, 15 januari 1975, R.G.A.R., 1975, 9451).

Wanneer zoals in de praktijk van het Fonds de fysiologische vermindering en de sociaal-economische weerslag ervan afzonderlijk worden begroot, rijst de vraag binnen welke perken de toevoeging aan een eerste percentage moet blijven. In een aantal gevallen is afgestapt van een te stereotiep gebruik van de gewone aanwijzingen om het concreet geval zoveel mogelijk te benaderen door een globaal percentage te bepalen (zie bv. Arbrb. Brussel, 22 april 1975, R.G.A.R., 1975, 9499; Arbh. Luik, 25 oktober 1973, R.G.A.R., 1974, 9296, met noot van P. MARCHAL).

Een bijzonder lastig vraagstuk is de 100 % blijvende arbeidsongeschiktheid. Het Fonds doet soms niet ten onrechte een resterende arbeidsgeschiktheid gelden. In de volgende gepubliceerde beslissingen: Arbrb. Brussel, 27 oktober 1972 en Arbrb. Brussel, 2 juli 1973 (R.G.A.R., 1974, 9237) en Arbrb. Brussel, 17 mei 1974 (R.G.A.R., 1974, 9374) is een algehele blijvende arbeidsongeschiktheid aangenomen.

De eis van 100 % blijvende arbeidsongeschiktheid wordt ook wel eens afgewezen: zo besloot een onuitgegeven vonnis van Arbrb. Luik van 15 februari 1974 tot toekenning van 62 % (40+22); dat zelfde vonnis moest iedere aanspraak vóór een bepaalde datum wegens gemis van bewijs afwijzen (A.R. 13650), hetgeen zijn weerslag kan hebben op het in aanmerking te nemen basisloon (zie dienaangaande nr. 14).

12. Een afzonderlijke bespreking verdienen enkele gevallen waarin een lager percentage gevorderd werd door het Fonds wegens het naderen of het bereiken van de pensioenleeftijd.

O.m. met een beroep op de parlementaire voorbereiding van de Wet van 24 december 1963 is die eis afgewezen (Arbrb. Charleroi, 20 juni 1974, J.T.T., 1975, 125, R.G.A.R., 1975, 9496, obs. P. Marchal; Arbrb. Brussel, 17 december 1974, R.G.A.R., 1975, 9498; Arbh. Brussel, 16 april 1975, *ibid.*, 9497). Een onuitgegeven arrest van dit zelfde hof van 30 juni 1975, verklaart: "Overwegende dat de eis om

⁹ Zie bv. de door het Fonds in 1966 uitgegeven *Criteria van schadeloosstelling voor silicose* (tweetalige brochure van 16 bladzijden voor iedere tekst).

¹⁰ Zie dienaangaande: J. VIAENE, D. LAHAYE, L. HENDRIX en M. DE WIJNGAERT, *De evaluatie van de economische arbeidsongeschiktheid*, Leuven, 1968.

de vergoedingen vanaf 1 juli 1973 tot 80 t.h. terug te brengen, gelet op de pensioenleeftijd van geïntimeerde, eerstens moet afgewezen worden wegens ontstentenis van een voorafgaande daartoe strekkende ambtshalve herziening door het Fonds voor de Beroepsziekten; dat daarenboven de pensioenleeftijd als een ondienstig element ter verantwoording van herziening inzake beroepsziekten moet afgewezen worden (cfr. Arbeidshof Brussel, 16 april 1975, A.R. 3949, inzake Fonds voor de Beroepsziekten t/ Dazzi Isco; parlementaire voorbereiding van de Wet van 24 december 1963, *Gedr. St., Senaat*, zitting 1963-64, nr. 52, p. 33-35; *Pasinomie*, 1963, p. 1895, 2e kol. en p. 1900, 2e kol.); dat daaruit blijkt dat de wetgever uitdrukkelijk iedere vermindering bij en om reden van de pensioenleeftijd afgewezen heeft" (A.R. 4982).

13. Art. 35, lid 3, handelt over de *zwaar getroffen*en wier toestand volstrekt de geregelde hulp van een andere persoon vergt. Een vonnis van 1 oktober 1974 van de Arbeidsrechtbank te Hasselt stond een 150 t.h. vergoeding toe (R.G.A.R., 1975, 9447, obs. P.M.) en overwoog dat geen onderscheid moet worden gemaakt tussen overwegend morele dan wel lichamelijke hulp. Een onuitgegeven arrest van 28 juni 1973 van het Arbeidshof te Luik handelde over het formalisme van de aanvraag tot herziening en aanvaardde het optreden van het ziekenfonds (A.R. 2564/73).

14. Anders dan inzake arbeidsongevallen zijn de vergoedingen verschuldigd krachtens de gec. wetten aan het *indexcijfer* gekoppeld (art. 45, § 2, gewijzigd bij art. 11 W. 16 juli 1974) (zie hiervoor ook de noot van P. MARCHAL in R.G.A.R., 1975, 9517).

15. De artt. 49 en 50 handelen over het *basisloon*.

Als basisloon wordt in beginsel het loon over de 365 dagen vóór het begin van de arbeidsongeschiktheid in aanmerking genomen. Volgens Cass., 9 september 1969 (R.W., 1969-70, 808; J.T.T., 1970, 31; R.G.A.R., 1970, 8414, met opm.; Arr. Cass., 1970, 144; R.B.S.S., 1970, 969, met noot van R. ROELS) mag dus geen rekening worden gehouden met het jaar van inschrijving van de beroepsziekte.

In nr. 2 is rechtspraak genoemd in verband met het basisloon, die ook voor andere punten in verband met het basisloon kan worden nagegaan. Vermelden we nog Arbrb. Brussel, 26 november 1974 (R.G.A.R., 1975, 9495) en de onuitgegeven arresten van 12 en 24 februari 1975, resp. van Arbh. Brussel en Arbh. Luik (A.R. 4483 en 3447/74).

Over het basisloon voor een getroffene die ander werk heeft aanvaard, raadplege men het onuitgegeven arrest van Arbh. Luik van 17 mei 1972 (A.R. 1948/72) en van 5 oktober 1972 (A.R. 2088/72).

Over een geval van een mijnwerker beslist het onuitgegeven arrest van 14 juni 1972 van Arbh. Luik (A.R. 2020/72).

Volgens een onuitgegeven arrest van 18 april 1973 van Arbh. Brussel, afd. Bergen, wordt niet het begin van de erkende arbeidsongeschiktheid bedoeld maar wel dat van de werkelijke arbeidsongeschiktheid (A.R. 1312). Dat arrest evenals een onuitgegeven arrest van Arbh. Luik van 14 december 1972 (A.R. 2183/72) stellen een deskundige aan om dat geenkundig feit te bepalen.

Een arrest van 25 april 1974 van Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, bevat de volgende motivering: "Het Fonds voor de Beroepsziekten, verder het Fonds te noemen, komt in beroep tegen het vonnis op 10 juni 1969 gewezen door de heer Vrederechter te Berchem, in de mate dat dit vonnis beslist dat het basisloon waarop de wettelijke vergoedingen inzake beroepsziekten dienen uitgekeerd te worden in casu het loon van het jaar 1963 is. Het Fonds stelt in rechte dat geïntimeerde zich in 1952 en 1957 door de bestuurscommissie van de Voorzorg der Kempen een invaliditeitspensioen toegekend zag omdat hij op 28 september 1951 reeds het werk in de mijn verlaten had wegens een ziekte die een ongeschikt-

heid tot normaal werken in die aan de wet onderworpen ondernemingen tot gevolg had. Het staat dus klinisch vast dat geïntimeerde sedert 1952 aan silicosis lijdt. De inwerking-treding van de nieuwe wet op 1 januari 1964 blijft vreemd aan de vaststelling van het basisloonjaar. Inzake beroepsziekten geldt immers als basisloon het loon verdiend tijdens het jaar dat het begin van de arbeidsongeschiktheid voorafgaat. In casu vormt dienvolgens het loon over de periode van 1 januari 1951 tot 31 december 1951 het basisloon. Geïntimeerde vraagt de bevestiging van het bestreden vonnis".

Ten aanzien van de grieven van appellant overweegt het Hof het navolgende:

"Het Fonds legt geen enkel medisch of administratief document over waaruit blijkt dat de heer D. vóór 1964 lijdend aan silicosis was. In zijn rapport stelt de deskundige, dokter Van Passel, vast dat een röntgenopname van 1952 een beeld van chronische bronchitis vertoont, terwijl een opname van 1966 kenschetsend voor pneumoconiose genoemd wordt. De deskundige besluit, onder meer op grond van bedoelde opnamen, dat de heer D. op 1 januari 1964 reeds door pneumoconiose aangetast was met een werkongeschiktheid van 55 procent. Bij gebreke aan enig tegenbewijs dient derhalve aangenomen te worden dat in casu de arbeidsongeschiktheid wegens pneumoconiose een aanvang nam in 1964 zodat de eerste rechter terecht 1963 tot basisloonjaar verklaarde". (A.R. 1735) (onuitgegeven).

Een herziening is geen gelegenheid tot wijziging van het basisloon volgens het arrest van 4 april 1974 van Arbh. Luik (J.T.T., 1974, 302) en van 9 december 1974 (A.R. 3138/73).

16. De *herziening* kan uitgaan van het Fonds of aangevraagd worden door aanspraakgerechtigden.

Over de wettigheid van ambtshalve herzieningen door het Fonds sprak zich negatief uit het arrest van 2 oktober 1968 van het Hof van Cassatie (R.W., 1968-69, 1021 en noot 1449). De Wet van 24 december 1968 gelastte de Koning de voorwaarden tot uitoefening van het recht tot ambtshalve herziening te regelen. Eerst bij K.B. van 15 juni 1971 kreeg dit zijn beslag. Volgens een arrest van 26 oktober 1972 (R.W., 1972-73, 1584) van Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, dienen de vóór 15 juli 1971 genomen herzieningsbeslissingen tot vermindering van het percentage van blijvende arbeidsongeschiktheid onwettig te worden verklaard. Een vonnis van 26 maart 1974 van de Arbrb. Brussel (R.G.A.R., 1975, 9410) luidt in dezelfde zin.

Bij het in nr. 14 vermelde arrest van 9 december 1974 beklemtoonde Arbh. Luik de eis van een nieuw feit of een wijziging in de toestand van de getroffene als rechtsgrond voor herziening.

De herziening wordt bij beroepsziekten niet zoals bij arbeidsongevallen door een tot de arbeidsrechtbank te richten rechtsvordering gevraagd maar wel door een aanvraag bij het Fonds, dat een beslissing daarover neemt, welke vatbaar is voor beroep bij de arbeidsrechtbank. Dit, evenals de afwezigheid van iedere herzieningstermijn, vormt een tweevoudig verschil met de regeling inzake herziening bij arbeidsongevallen.

Een onuitgegeven arrest van 7 juli 1965 van Arbh. Bergen bevestigt de verwerping van het beroep tegen een afwijzende beslissing over herziening die het vroeger toegekend percentage van blijvende arbeidsongeschiktheid van 6 % had bevestigd, hoewel de door de arbeidsrechtbank aangestelde deskundige 15 % had voorgesteld. Het arbeidshof stelt de afwezigheid van enige fysiologische wijziging in de toestand van de getroffene vast (A.R. 1981). Terwijl art. 52 Gec. W. niets zegt over de voorwaarden waaronder herziening plaats kan vinden, eist art. 6 K.B. 15 juni 1971 voor een aanvraag om herziening op een zijdelingse manier een "wijziging die in de toestand van de getroffene is ingetreden sedert de datum der medische besluiten, waarop de vroegere beslissing van het Fonds voor de Beroepsziekten of de laatste gerech-

telijke beslissing is gesteund".

Hoewel in art. 7, lid 2, K.B. 15 juni 1971 enkel van vermindering sprake is, kan een ambtshalve herziening in voorkomend geval ook tot verhoging van de toegekende schadeloosstelling leiden.

17. Volgens art. 53 is een *beroep bij de arbeidsrechtbank* slechts mogelijk binnen het jaar. De volgende vonnissen hebben dit verklaard: Arbrb. Luik, 26 mei 1971 (onuitgegeven, A.R. 5732), Arbrb. Charleroi, 6 oktober 1971 (A.R. 2321A) en Arbrb. Brussel, 11 januari 1972 (R.G.A.R., 1972, 8897). Een geval van overmacht behandelde Arbh. Bergen in zijn arrest van 27 juni 1975 (onuitgegeven, A.R. 2200).

Ingevolge het K.B. van 1 oktober 1970 is met ingang van 1 november 1970 een einde gemaakt aan de mogelijkheid voor de betrokkenen die een voorlopige beslissing van het Fonds hadden bekomen, binnen de maand om het advies van de bij K.B. van 12 oktober 1964 opgerichte Adviserende Commissie in te winnen (zie hierover ook art. 12 K.B. 15 juni 1971). Op minder dan 6 jaar zijn meer dan 13000 adviesaanvragen ingediend (Jaarverslag 1969, p. 20). Het arrest van 10 januari 1972 van Arbh. Luik, afd. Hasselt (B.T.S.Z., 1972, 514, met noot van A. RENARD-PERNOT) behandelt een geval van beroep tegen een definitieve beslissing genomen na advies van de Adviserende Commissie. Het arbeidshof nam aan dat nu de verzoeker zich enkel beriep op verergering van zijn toestand na de voorlopige beslissing, het beroep ongegrond had moeten zijn verklaard daar zulks enkel ter gelegenheid van een procedure tot herziening aanleiding kan geven en deze langs administratieve weg moet worden aangevraagd. Moet men niet veeleer ervan uitgaan dat de definitieve beslissing de hele periode tevoren dekt, de periode na de voorlopige beslissing inbegrepen, ook al doet zij blijkens haar tekst niets anders dan de voorlopige beslissing te bevestigen, nu zij dezer werking in de tijd alleszins impliciet verlengt?

Een beroep doet de hele evolutie van de beroepsziekte beheerst door de bestreden administratieve beslissing bij de arbeidsrechtbank belanden. Het kan gebeuren dat de rechter de toestand tot zijn uitspraak moet regelen (bv. bij afwijzing van de aanvraag door het Fonds). Bij verergering na de bestreden administratieve beslissing verdient het aanbeveling een aanvraag tot herziening te richten aan het Fonds.

In een geval waarin het Fonds het beroep tegen de bestreden administratieve beslissing als een aanvraag tot herziening wilde beschouwen omdat de verzoeker zich op een later geneeskundig getuigenschrift beriep, besloot de Arbeidsrechtbank te Luik niettemin in een onuitgegeven vonnis van 22 september 1971 (A.R. J.967/71) tot de ontvankelijkheid van het beroep.

De vrij lange duur van de rechtspleging heeft in een aantal gevallen de rechter ertoe genoopt de omvang van het geschil niet te beperken (Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, 8 november 1973, R.W., 1974-75, 891; Arbh. Brussel, 2 juli 1973, R.G.A.R., 1974, 9237, waar ook het bestreden vonnis van Arbrb. Brussel van 27 oktober 1972 gepubliceerd is).

Gerechtigde interesses zijn toegekend door Arbh. Luik, 25 oktober 1973 (R.G.A.R., 1974, 9296) en door Arbh. Brussel, afd. Bergen, 24 april 1974 (R.G.A.R., 1974, 9373, met noot van M.G.). Het eerste arrest verwierp de wettelijke interesses vóór de dagvaarding.

De gerechtskosten zijn in beginsel ten laste van het Fonds (art. 53). Het roekeloze en tergende van de eis werd ontkend in het onuitgegeven arrest van 2 oktober 1973 van het Arbh. Brussel (A.R. 3688). Over het begrip kosten handelde Arbrb. Charleroi, 19 juni 1975 (R.G.A.R., 1975, 9518).

De vraag of art. 1043 Ger. W. inzake beroepsziekten toegepast kan worden dan wel of de openbare orde zich, gelet op art. 65 Ger. W., daartegen verzet, is niet uitdrukkelijk ter sprake gekomen. Een onuitgegeven arrest van 5 februari 1974 van Arbh. Brussel verklaarde een hoger beroep tegen

een akkoordvonnis niet-ontvankelijk (A.R. 3922).

18. Art. 33 regelt de aanspraken op uitkeringen voor het geval dat de beroepsziekte het *overlijden* van de getroffenene ten gevolge heeft gehad, onder verwijzing naar de regelen inzake arbeidsongevallen.

Hoewel het juist is dat hier geen vermoeden geldt, toch mag niet uit het oog worden verloren dat bij arbeidsongevallen vergoeding verschuldigd is ook wanneer de dood slechts voor een deel door het ongeval veroorzaakt is¹¹.

Over een geval van vóór de Wet van 24 december 1963 besliste het Hof van Cassatie op 7 september 1961 (*Pas.*, 1962, I, 34; R.G.A.R., 1962, 6961) en verwierp het cassatieberoep tegen Rb. Brussel, 24 juni 1959 (R.G.A.R., 1962, 6871).

In een arrest van 25 juni 1975 (onuitgegeven) aanvaardt het de verwerping door de rechter over de feiten van het oorzakelijk verband tussen beroepsziekte en overlijden.

In een arrest van 25 oktober 1973 heeft Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, o.m. gesteld: "De overweging van de eerste rechter dat het overlijden naar de mening van een geneeskundige geen onmiddellijk gevolg was van de beroepsziekte is niet relevant. Het volstaat immers dat een middellijk verband tussen de ziekte en het overlijden zou bestaan" (A.R. 1329 en 1362).

In een arrest van 13 oktober 1975 heeft Arbh. Brussel verklaard om een deskundige o.m. met de opdracht de doodsoorzaak(en) te belasten: "Dat niet met zekerheid kan worden uitgemaakt welke de invloed is geweest van de ingeroepen ziekte op het overlijden; dat het bestaan van een ziekte niet noodzakelijk toelaat te besluiten dat ze de dood tot gevolg heeft gehad; dat het anderzijds ook niet noodzakelijk is dat de ziekte de enige en rechtstreekse oorzaak van het overlijden is geweest; dat het volstaat dat er tussen beide een verband bestaat" (A.R. 3208).

Anders dan inzake arbeidsongevallen zal hier een aanvraag tot het Fonds moeten worden gericht die blijkens art. 4 van het K.B. van 15 juni 1971 niet als een aanvraag om herziening als bedoeld in art. 6 maar wel als een aanvraag om schadeloosstelling moet worden beschouwd. Het moet dus o.m. bij aangetekende brief gebeuren.

In een onuitgegeven vonnis van 26 april 1974 (A.R. 27176) heeft de Arbeidsrechtbank te Luik beslist dat, aangezien het bij art. 33 aan sommige nabestaanden toegekende recht geen recht ex herede is, deze nabestaanden er recht op hebben dat een vergissing bij de berekening van het basisloon wordt rechtgezet in hun voordeel.

Terecht heeft het Arbeidshof te Bergen op 27 juni 1975 beslist dat de ontvankelijkheid van een op grond van art. 33 ingediende aanvraag niet afhankelijk is van een voorafgaande erkenning door het Fonds of een arbeidsrecht van de aanwezigheid van een beroepsziekte bij de overleden werknemer (onuitgegeven, A.R. 2200).

19. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat de *verordeningen nrs. 3 en 4* en vanaf 1 oktober 1972 de verordeningen nrs. 1408/71 en 574/72 ook inzake beroepsziekten toepasselijk zijn.

Bij een vonnis van 7 juni 1974 (onuitgegeven, A.R. 19781) heeft de Arbeidsrechtbank te Luik de wettelijke scheiding van echtgenoten naar Italiaans recht als een scheiding van

¹¹ Het inzake arbeidsongevallen gewezen arrest van 22 januari 1931 van het Hof van Cassatie (*Pas.*, 1931, I, 44) verklaart o.m.: "qu'en décidant que la solution du litige dépendait de la reconnaissance d'un lien de cause à effet entre le décubitus prolongé résultant de l'accident et l'affaiblissement de la paroi cause de l'éventration, le jugement dénoncé a fait une saine application du principe légal, suivant lequel, en matière d'accidents du travail, le décès de l'accidenté donne lieu à l'indemnité, alors même qu'il n'aurait été que pour partie causé par l'accident qualifié".

tafel en bed beschouwd voor de toepassing van de beroepsziektenwetgeving in België. Het hoger beroep werd afgewezen op 23 juni 1975 (R.G.A.R., 1975, 9515).

20. In dit nummer hebben we de rechtspraak gegroepeerd betreffende problemen die meer bepaald verband houden met de *overgang* naar een nieuwe regeling. Hier ook vergete men niet dat sommige teksten gewijzigd werden.

We beginnen met de overgang van de Wet van 24 juli 1927 naar de Wet van 24 december 1963 die op 1 januari 1964 in werking is getreden.

Twee arresten van het Hof van Cassatie hebben zich moeten uitspreken over de interpretatie van art. 70, § I, oorspronkelijk van de Wet van 24 december 1963.

In het arrest van 27 maart 1974 (*Arr. Cass.*, 1974, 827) ging het om de vraag of art. 15 van de Wet van 24 juli 1927 nuttig kon worden ingeroepen tegen de aanvraag van een weduwe van een op 2 maart 1969 overleden getroffene en besliste het Hof dat de afwijking als bedoeld in art. 70, § I, ter zake niet van toepassing was.

In het arrest van 6 november 1974 (*Arr. Cass.*, 1975, 305) ging het om een zaak waarin het overlijden plaatshad op 28 november 1960. Hoewel volgens het Hof uit de Wet van 24 december 1963, die luidens art. 77 op 1 januari 1964 in werking is getreden, geen aanspraak op vergoeding ontstaat voor de rechthebbende van een getroffene die vóór die datum overleden is, werd het cassatieberoep om redenen in verband met het cassatiemiddel verworpen. Het arrest brengt ook de artt. 36, lid 2, en 79, lid 4, Gec. W. in herinnering¹².

In een onuitgegeven arrest van 24 januari 1973 (A.R. 1298) heeft Arbh. Brussel, afd. Bergen, op strijdig advies van het openbaar ministerie aan de weduwnaar van een op 6 mei 1969 overleden getroffene die vanaf 26 september 1957 een jaarlijkse rente wegens beroepsziekte ontving, iedere aanspraak op een rente wegens haar overlijden ontzegd op grond van het oorspronkelijke art. 70, § I, van de Wet van 24 december 1963.

In een onuitgegeven arrest van 10 januari 1974 (A.R. 2386/72) heeft Arbh. Luik de weduwe van een op 4 september 1969 overleden getroffene die uitkeringen krachtens de Wet van 24 juli 1927 genoot, afgewezen op grond van art. 79, leden 1 en 4 van de gecoördineerde wetten.

Een onuitgegeven arrest van 17 mei 1972 van het Arbeidshof te Luik (A.R. 469/70) verklaart de uitsluiting op grond van het oorspronkelijke art. 70 van de Wet van 24 december 1963 toepasselijk wegens het genot van een buitenlandse, in casu Nederlandse invaliditeitsuitkering.

In een onuitgegeven arrest van 4 april 1974 (A.R. 1958/72) heeft het Arbeidshof te Luik beslist dat art. 36, lid 2, Gec. W. enkel toepasselijk is op beroepsziekten die na 1 januari 1974 voor het eerst op de lijst van de beroepsziekten worden geplaatst.

Een vonnis van 25 juni 1971 (onuitgegeven, A.R. 6901) van de Arbeidsrechtbank te Luik heeft de opdracht van de deskundige gepreciseerd gelet op nieuwe wetsbepalingen.

In verband met de toepassing van art. 79 Gec. W. besliste een vonnis van 19 maart 1971 van de Arbeidsrechtbank te Luik (onuitgegeven, A.R. 3613) dat de eis tot toekenning van de afgewezen schadeloosstelling moet verworpen worden indien de verzoeker zich slechts op 50 % arbeidsongeschiktheid beroept terwijl vóór 1 januari 1971 ten minste 75 % vereist is door die tekst.

O. De Leye

¹² De *Pasinomie*, 1963, pp. 1861-1912 publiceert uittreksels uit de parlementaire voorbereiding van de Wet van 24 december 1963.

BERICHTEN EN MEDEDELINGEN

International conference on trends in industrial and labour relations

Van 25 tot 28 mei 1976 wordt te Montreal, Canada, een "International conference on trends in industrial and labour relations" gehouden. De volgende onderwerpen zullen er aan bod komen:

- a) public sector bargaining;
- b) new directions and techniques in collective bargaining;
- c) the changing labour force in the labour market;
- d) participation in decision making;
- e) internationalization of industrial relations — the growth of multinational corporations and unions;
- f) the role of government.

Deze onderwerpen worden toegelicht en besproken door een groep internationaal erkende deskundigen inzake arbeidsverhoudingen; ze worden van verschillende kanten bekeken, zodat per onderwerp drie tot vijf papers toegelicht zullen worden.

Nadere informatie kan verkregen worden bij de Belgische Vereniging voor Arbeidsverhoudingen, Tiensestraat 41, 3000 Leuven, tel. 016/23.23.15.

Een groepsreis wordt ingericht.

Studiedag Vlaamse Conferentie en Universitaire Instelling Antwerpen

Op 24 april 1976 organiseert de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen samen met het Departement Rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen een studiedag over het nieuwe wetboek van strafrechtspleging.

Programma

- 9u30 Begroeting door J. Van Steenberge, voorzitter Departement Rechten U.I.A.
- 10u "Wordingsgeschiedenis en structuur van het nieuwe Wetboek van Strafrechtspleging", door H. Bekaert, koninklijke commissaris voor de Hervorming van de Strafrechtspleging, gewoon hoogleraar V.U.B.
- 11u Pauze
- 11u15 "Opsporing en vaststelling van misdrijven (o.a. ondervraging van minderjarigen van minder dan 18 jaar; persoonlijkheidsdossier; deskundigenonderzoek)", door mr. F. Baert, volksvertegenwoordiger, verslaggever van de kamercommissie voor Justitie.
- 12u "Opsporing en vaststelling van misdrijven (o.a. rechten van de partijen; maatregelen tot vrijheidsbeperking en vrijheidsberoving)", door M. Rozie, assistent U.I.A.
- 12u45 Lunch in het restaurant van de universiteit.
- 14u15 "Het onderzoek ter terechtzitting", door W. Calewaert, buitengewoon hoogleraar U.I.A., verslaggever van de senaatscommissie voor Justitie.
- 15u Pauze
- 15u15 Debat
Vragen kunnen voorgelegd worden aan de leden van het paneel.
- 17u Slotwoord door mr. L. Dreesen, voorzitter van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen.

De studiedag vindt plaats in de Aula Major van de Universitaire Instelling Antwerpen.

De prijs voor deelname aan de studiedag bedraagt 600 fr., voor advocaten-stagiaires 400 fr. In deze prijs is begrepen de vergoeding voor een documentatiemap die op de studiedag zal overhandigd worden en een lunch in het restaurant van de universiteit. Inschrijving gebeurt door overschrijving op P.R. nr. 000-0003058-51 van de A.S.L.K. Wilrijk voor rekening nr. 8009 CA. Vermelding: studiedag Vlaamse Conferentie.

Verdere inlichtingen kunnen ingewonnen worden op het secretariaat van het Departement Rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk; tel. (03) 28.25.28, toestel 438.

Eed van de tolk in strafzaken — Formule

Art. 332 Sv. bepaalt, dat de tolk de eed moet afleggen dat hij trouw het gezegde zal vertalen.

Aangezien geen bijzondere eedformule is voorgeschreven, dient de algemene regel betreffende de eedaflegging in gerechtszaken te worden toegepast.

Vóór het van kracht worden van de Wet van 27 mei 1974 tot wijziging van de eedformule, diende die eed te worden afgelegd in de vorm die voorgeschreven werd door het Besluit van de Soevereine Vorst van 4 november 1814 met inbegrip van de uitdrukking "zo helpe mij God".

Art. 14 van genoemde wet (*Staatsblad* van 12 juli 1974) heeft evenwel het Besluit van de Soevereine Vorst opgeheven, zodat thans in gerechtszaken als algemene regel geldt dat de aanroeping van de godheid niet meer voorgeschreven is (antwoord van de minister van Justitie op een vraag van de senator Vandenhove, *Vragen en Antwoorden, Senaat*, 1974-75, 1748-1749).

Verkoop van "Long Rifle"-karabijnen

Op een vraag van het kamerlid Colla antwoordt de minister van Justitie, dat het vraagstuk van de vrije verkoop van "Long Rifle"-karabijnen, kaliber 22, zijn bezorgdheid gaande houdt.

In de huidige stand van de wetgeving wordt dit wapen ingedeeld onder de jacht- en sportwapens. Noch de verkoop, noch het in bezit houden ervan zijn gereguleerd. Alleen het dragen van dat wapen zonder wettige reden is verboden (art. 13 van de Wet van 3 januari 1933). Alleen een wijziging van deze wetgeving kan de verkoop en het dragen van dit wapen reglementeren. Het vraagstuk is kies daar dit type van wapen voor jacht en sport wordt gebruikt.

De minister is zich nochtans bewust van de noodzakelijkheid te komen tot een afdoende oplossing van het vraagstuk. Hij heeft dan ook besloten een reglementering uit te werken die ter studie is in de schoot van zijn departement en die aan de door het kamerlid in zijn vraag geuite wensen tegemoet zal komen (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1974-75, 2264).

Uitvoeringsbesluiten van de Wet op de dierenbescherming

Art. 2, 2°, van de Wet van 2 juli 1975 op de dierenbescherming stelt straffen op het overtreden van de door de Koning inzake het vervoer en het afmaken van dieren gestelde bepalingen. Moeten er ter uitvoering van de wet geen nieuwe besluiten worden uitgevaardigd, nu de wet van 1929, die o.m. tot een regeling betreffende het vervoer per spoor had geleid, opgeheven is?

Op die vraag van het kamerlid Gillet antwoordt de minister van Justitie, dat uit de rechtspraak van de Raad van State (zie arrest nr. 8504 van 24 maart 1961 en arrest nr. 10787 van 18 september 1964) blijkt, dat de opheffing van een wet niet de opheffing van de ter uitvoering van die wet genomen besluiten tot gevolg heeft als de nieuwe wet ten aanzien van die besluiten geen uitdrukkelijke noch impliciete opheffing inhoudt. Dit is het geval met art. 2, 3°, van de Wet van 2 juli 1975, ten aanzien waarvan het K.B. van 28 juni 1929 betreffende de wijzen van overbrenging en afmating van het vee en van de trek- en rijdieren en het K.B. van 20 november 1931 betreffende het vervoer van paarden per spoor als uitvoeringsbesluiten kunnen worden beschouwd (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1975-76, 17).

Overdracht van bouwvergunning

Een bouwvergunning is overdraagbaar. De persoon van de aanvrager is zonder betekenis bij de beslissing nopens de toekenning of weigering van een vergunning.

De overdracht, die gebeurt ter gelegenheid van een verkoop van de grond, lijkt niet tot moeilijkheden aanleiding te moeten geven. Theoretisch is het wenselijk het college van burgemeester en schepenen dat de vergunning heeft afgegeven, van de overdracht in kennis te stellen, maar praktisch is het niet noodzakelijk die kennisgeving in een veroderende tekst voor te schrijven. Zulk voorschrift zou nutteloos zijn als het

niet met strafmaatregelen gepaard ging, en de gemeentelijke overheid is toch in staat te oordelen of de tweede vergunninghouder een overtreding begaat.

Het is de taak van de notaris erop toe te zien dat zowel de belangen van de overnemer als die van de overdrager worden behartigd, en er zorg voor te dragen dat de rechtsveiligheid van de partijen wordt gehandhaafd.

Zie het antwoord van de minister van Tewerkstelling en Arbeid en van Waalse Aangelegenheden op een vraag van het kamerlid Hubin in *Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1975-76, 150.

Overplanting van organen

Op de vraag van het kamerlid Colla, welke wettelijke normen het overplanten van organen beheersen, antwoordt de minister van Volksgezondheid en van het Gezin :

Art. 1 van de Wet van 7 februari 1961 betreffende de therapeutische bestanddelen van menselijke oorsprong luidt als volgt :

"Onder therapeutisch bestanddeel van menselijke oorsprong wordt in de zin van deze wet verstaan ieder bestanddeel dat van een mens afgenomen wordt en voor therapeutische doeleinden bestemd is, zoals bloed, rode bloedcellen, serum, plasma, proteïnen en derivaten, alsmede weefsels of organen waaruit het menselijk organisme samengesteld is.

"Het bepaalde in deze wet is niet van toepassing op de extempore transfusies of overentingen".

Deze wet bepaalt evenwel geen specifieke wettelijke normen voor de eigenlijke medische ingreep waarbij organen getransplanteerd worden. De problemen die in dit verband rijzen moeten derhalve een oplossing vinden in het kader van de bestaande rechtsnormen en de beroepsdeontologie.

Wel wordt een specifieke wetgeving voorbereid. Met het oog hierop werd op het Ministerie van Justitie een werkgroep opgericht, samengesteld uit vertegenwoordigers van de gerechtelijke instanties, van medische kringen, van beide Koninklijke Academiën voor Geneeskunde van België, van de Nationale Raad van de Orde der Geneesheren en van de administraties van Justitie en Volksgezondheid. Die werkgroep houdt zich bezig met het opstellen van een voorontwerp van wet ; de uitwerking van dit ontwerp is reeds gevorderd (*Vragen en Antwoorden, Kamer*, 1974-75, 3361).

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Aannemingsrecht

hg. 17, 4-1975.

Rechtspraak, Boekbespreking—Informatie—Zaakregister '75.

De Verzekeringswereld

hg. 14, jan. 1976, nr 157.

J. Stasseyns, Als twee wettelijke stelsels elkaar ontmoeten ! Samenloop van de arbeidsongevallen en het gemeen recht—Persoonlijke Reisverzekering Luchtvaart, I. Sollie—H. Van Loon, Diefstal en Verzekering—A. Mertens, Diefstal in de ondernemingen—Overzicht van de bijdragen verschenen in 1975—Inhouding van het nieuwe Mercator gebouw—J. Van de Rijck, De algemene controle op het verzekeringswezen—H. De Greef, De verzekeringsagenten en het statuut der zelfstandigen—J. Vandeursen, De psychische ongesteldheid van een autobusbestuurder als geval van overmacht, Parlementair werk voor onze wetgever—M. Vandeur, Kan een minderjarige of een gehuwde vrouw een verzekering afsluiten ?—Boekbespreking : L'assurance du Patrimoine privé et commercial.

Tijdschrift voor Sociaal Recht

1975, nr 8.

Rechtsleer—R. Elst, Het begrip "jaarlijkse vakantie"—Rechtspraak—Korte Inhouden—Boekbesprekingen—Berichten.